

Financiranje javnih projekata putem grupnog financiranja

Vlahović, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:257623>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti u Zagrebu
Diplomski studij politologije

Mirna Vlahović

**FINANCIRANJE JAVNIH PROJEKATA PUTEM GRUPNOG
FINANCIRANJA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb
veljača 2017. godine

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Diplomski studij politologije

FINANCIRANJE JAVNIH PROJEKATA PUTEM GRUPNOG
FINANCIRANJA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: Prof. dr. sc. Zdravko Petak

Studentica: Mirna Vlahović

Zagreb

veljača 2017. godine

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Identifikacija problema sa sadašnjim načinom financiranja javnih projekata uz težište na stanje u Hrvatskoj	4
2.1. Korupcija i netransparentnost.....	6
2.2. Javni projekti ne odgovaraju potrebama građana.....	7
2.3. Opadajuće sudjelovanje građana u javnoj sferi.....	9
3. Trendovi uz težište na analizi stanja u Hrvatskoj	11
3.1. Zahtjevi za direktn(ij)om demokracijom, otvorenim upravljanjem (<i>open government</i>) i Vladom 2.0 (<i>Government 2.0</i>).....	12
3.2. <i>Online</i> život: društvene mreže i utjecaj na političke procese.....	17
4. Participativno budžetiranje	19
4.1. Preduvjeti, koristi i zamke.....	20
4.2. Primjeri participativnog budžetiranja u svijetu	24
4.2.1. Začetnik participativnog budžetiranja – Porto Alegre	26
4.2.2. Participativni proračuni u Njemačkoj uz težište na Gradu Stuttgartu.....	28
4.2.3. Pariški participativni proračun	31
4.2.4. Pazi(n) proračun.....	34
4.3. Formuliranje tipičnog modela participativnog budžetiranja	37
5. <i>Crowdfunding</i> – grupno financiranje projekata.....	38
5.1. Civilni crowdfunding	42
5.2. Primjeri civilnog crowdfundinga u svijetu.....	43
5.2.1. Analiza projekata financiranih na platformama specijaliziranim za civilni crowdfunding.....	45
5.3. Struktura tipične platforme za civilni crowdfunding	48

6. Razrada modela sudjelovanja građana u proračunskom procesu (participativnog budžetiranja) posredstvom crowdfunding platforme u Hrvatskoj	52
6.1. Ispunjavanje preduvjeta za participativno budžetiranje	55
6.2. Struktura predložene crowdfunding platforme	63
6.3. Vrste projekata pogodnih za suodlučivanje građana putem crowdfunding platforme i tijela ovlaštena na predlaganje projekata	66
6.4. Način registracije i identifikacije korisnika	68
6.5. Tretman financijskih doprinosa na crowdfunding platformi.....	69
6.6. Načini plaćanja doprinosa projektima na crowdfunding platformi.....	73
6.7. Smanjenje rizika.....	75
7. Zaključak	79
8. Literatura	82

Popis ilustracija

Tabela 1. Izlaznost građana na parlamentarne izbore u Hrvatskoj	10
Tabela 2. Izlaznost građana na lokalne izbore u Hrvatskoj	10
Tabela 3. Izlaznost građana na referendum u Hrvatskoj.....	10
Tabela 4. Analiza programa participativnog budžetiranja u njemačkim zajednicama	29
Tabela 5. Kategorije civilnih projekata pokrenutih na crowdfunding platformama	47
Tabela 6. Sredstva mjesne samouprave u Zagrebu u razdoblju od 2001.-20016. godine.....	58
Tabela 7. Vrste dobara prema kriterijima isključivosti i konkurentnosti.....	67
Tabela 8. Porezni prihodi pojedinih razina vlasti	71

Slika 1. Izgled korisničkog sučelja web-aplikacije e-Savjetovanja	17
Slika 2. Usporedba tradicionalne participacije građana i participativnog budžetiranja.....	23
Slika 3. Web-platforma programa participativnog budžetiranja Grada Stuttgarta	31
Slika 4. Web-platforma programa participativnog budžetiranja Grada Pariza.....	33
Slika 5. Web-stranica participativnog proračuna Grada Pazina	36
Slika 6. Faze postupka participativnog budžetiranja	38
Slika 7. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – pregled projekata	48
Slika 8. Sučelje crowdfunding platforme ioby – prikaz projekata na geografskoj mapi	49
Slika 9. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – prikaz konkretnog projekta (1)	50
Slika 10. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – prikaz konkretnog projekta (2)	50
Slika 11. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – registracija korisnika	51
Slika 12. Četiri pristupa u financiranju i odabiru projekata na crowdfunding platformi.....	54
Slika 13. Nacrt sučelja predložene crowdfunding platforme – prikaz projekata.....	64
Slika 14. Nacrt sučelja predložene crowdfunding platforme – stranica konkretnog projekta	66
Grafikon 1: Rezultati istraživanja stavova građana o direktnoj demokraciji (postotak ocjena od 6 do 10)	13
Grafikon 2. Rast broja participativnih proračuna u Europi.....	26
Grafikon 3. Iznos financijskih sredstava prikupljen putem crowdfunding-a u svijetu u razdoblju od 2013.-2016. godine	40
Grafikon 4. Iznos financijskih sredstava prikupljenih putem crowdfunding-a u Hrvatskoj u razdoblju od 2011.-2015. godine	41
Grafikon 5. Dobra proizvedena civilnim projektima financiranima kroz crowdfunding	46

1. Uvod

Rousseauov Društveni ugovor izokrenuo je svijest o predstavničkoj demokraciji. Rousseau je pokazao da, kao što je suverenost neprenosiva, neotuđiva i nedjeljiva, tako i demokratska vladavina ne može značiti parlamentarno (liberalno) shvaćeno predstavništvo, jer ono, osim što otuđuje građanina od politike, a čovjeka od političkoga, dokida čovjekovu nezavisnost i slobodu te mu oduzima poziciju nosioca suverene volje. Naime, po Rousseau-u volja ne može biti prenosiva, jer volja je vezana za individualni bitak, odnosno osobu, stoga nije moguće da bi bitak mogao biti izvan sebe, predstavljen voljom drugog bitka. S obzirom na to da je volja neprenosiva, ona mora ostati volja svakog pojedinca, odnosno predstavnik i predstavljeni moraju biti ista osoba.¹

„Zastupnici naroda nisu, dakle, i ne mogu biti njegovi predstavnici, oni su samo njegovi povjerenici; oni ništa konačno ne mogu zaključiti. Svaki zakon koji narod nije ratificirao ništavan je, on i nije zakon.“²

Međutim, Rousseau je smatrao kako je demokracija u modernim uvjetima, odnosno u velikim modernim državama neostvariva. Kada je ideja demokracije tijekom 18. i 19. stoljeća ponovno ojačala, zaključeno je da, zbog velikog broja stanovnika i ogromnog teritorija, prakticiranje demokracije više nije moguće u obliku direktnog, neposrednog odlučivanja građana, kao što se događalo u atenskoj demokraciji.³

Doduše, razvoj tehnologije omogućava povezivanje i komuniciranje geografski dislociranih ljudi na način koji prije nije bio zamisliv. Direktna demokracija ne mora se ostvarivati putem plenuma, nego internetskih platformi, kojima građani pristupaju s bilo kojeg mjesta i uređaja koji ima pristup Internetu. Primjer korištenja tehnologije u demokratske svrhe je glasovanje preko interneta, ili e-glasanje, koje je sve raširenije u svijetu zbog uštede proračunskih sredstava, veće brzine, manje mogućnosti pogrešaka prilikom brojanja glasova i povećanja izlaznosti građana.

¹ Sunajko, G., Rousseauova teorija volonté générale kao pretpostavka radikalnog shvaćanja demokracije: povratak političkome! *Filozofska istraživanja* 34 (1-2), 2014: 37-54, str. 42-43

² Rousseau, J. J., *Du Contrat social ou Principes du droit politique*, Adamant Media Corporation, Boston, 2006.

³ <http://www.gong.hr/hr/aktivni-gradani/kako-mogu-doprinijeti/direktna-demokracija-stvarna-mogucnost-ili-samo-ut/>, pristupljeno 20.09.2016.

U Ustavu Republike Hrvatske (RH) stoji da vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana. Narod ostvaruje vlast izborom svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem.⁴ Instrument neposrednog odlučivanja je referendum, koji može raspisati Hrvatski sabor, Predsjednik RH (na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade), a raspisivanje može zatražiti i 10% od ukupnog broja birača u RH. Odluka donesena na referendumu obvezatna je.⁵ Osim referenduma, postoje drugi oblici sudjelovanja građana u širem smislu riječi, međutim ne radi se o neposrednom odlučivanju građana, jer nadležna tijela te oblike sudjelovanja mogu, ali ne moraju uzeti u obzir. Tako svatko ima pravo slati predstavke i pritužbe, davati prijedloge državnim i drugim javnim tijelima i dobiti na njih odgovor.⁶ Osim na državnoj razini, građani mogu neposredno sudjelovati u upravljanju lokalnim poslovima, putem zborova, referenduma i drugih oblika neposrednog odlučivanja u skladu sa zakonom i statutom.⁷

U ovom radu predlaže se sudjelovanje građana u proračunskom procesu u Hrvatskoj, od najnižih razina samouprave (mjesni odbori i gradske četvrti) do državne razine, i to kombiniranjem participativnog budžetiranja i crowdfunding-a, odnosno grupnog financiranja projekata. Participativno budžetiranje je demokratski proces u kojemu članovi zajednice – dijela grada, cijelog grada, županije ili čak čitave države – sudjeluju u osmišljavanju javnih projekata te suodlučuju o potrošnji javnih sredstava, odnosno određenog dijela proračuna. Crowdfunding, kao način financiranja projekata, podrazumijeva male financijske doprinose od strane velikog broja ljudi. Provodi se putem Internetskih platformi na kojima se predlažu projekti, a zainteresirani korisnici ih podržavaju svojim financijskim doprinosima.

Budući da se u radu predlaže svojevrsna reforma, on će biti koncipiran kao fiktivni prijedlog reforme, sastavljen od strane Ministarstva ili političke stranke, što predstavlja prikladan vrhunac obrazovanja studentice političkih znanosti. To znači da će na početku biti izloženi razlozi provođenja reforme, odnosno uočeni problemi s funkcioniranjem proračunskog procesa koji se trenutno provodi u Hrvatskoj. Zatim će biti predstavljeni trendovi u svijetu i Hrvatskoj koji daju poticaj predloženoj reformi i olakšavaju njenu provedbu. Potom će biti navedno nekoliko

⁴ Članak 1. Ustava RH (NN 85/10, 5/14)

⁵ Članak 87. Ustava RH (NN 85/10, 5/14)

⁶ Članak 46. Ustava RH (NN 85/10, 5/14)

⁷ Ibid., članak 133.

primjera participativnog proračuna (Porto Alegre, Stuttgart, Pariz i Pazin), kao i primjeri civilnog crowdfunding-a i projekata financiranih tim putem. Na temelju svega izloženog, bit će razrađen model sudjelovanja građana u proračunskom procesu u Hrvatskoj kroz ključne točke, kao što su struktura predložene crowdfunding platforme, pogodni projekti, način identifikacije građana, tretman glasova ili financijskih priloga građana te potencijalni problemi koje je potrebno uzeti u obzir.

2. Identifikacija problema sa sadašnjim načinom financiranja javnih projekata uz težište na stanje u Hrvatskoj

„Današnja predstavnička demokracija, kao rezultat povezivanja dvaju načela, demokracije i predstavništva, u sebi sadrži inherentnu mogućnost da originalni glas naroda bude zanemaren ili iskrivljen od strane predstavnika. Predstavnici ne vode računa o interesima naroda nego o svojim partikularnim interesima ili o interesima moćnih manjina.“⁸

Korupcija je svaki oblik zlouporabe vlasti radi osobne ili skupne koristi na štetu općeg interesa, koji je službena ili odgovorna osoba dužna štiti s obzirom na položaj i ovlasti koje su joj povjerene.⁹ Suzbijanje korupcije jedan je od najvažnijih izazova postavljenih pred Europsku uniju, budući da smanjuje obujam investicija, ometa pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta, ima negativan učinak na javne financije i smanjuje povjerenje građana u demokratske institucije. Istraživanje Eurobarometra za 2014. godinu pokazuje da 76% stanovnika članica Europske unije smatra da je korupcija široko raširena pojava u njihovim državama. Više od pola stanovnika Europske unije vjeruje da su mito i zloupotreba vlasti za stjecanje osobne koristi široko rašireni među političkim strankama (59%) i političarima na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini (56%). Četvrtina stanovnika Europske unije smatra da je osobno pogođena posljedicama korupcije u svakodnevnom životu.¹⁰

Najčešći oblici korupcije su pronevjera, odnosno krađa sredstava od strane osobe kojoj su povjerene ovlasti i kontrola nad tim sredstvima, podmićivanje, kao obećanje, ponuda ili davanje bilo koje beneficije koja neprimjereno utječe na ishod odluka javnog službenika, zatim sukob interesa, koji predstavlja situaciju u kojoj javni dužnosnik ima određene profesionalne ili osobne obveze, odnosno osobne ili financijske interese, koji mu otežavaju djelotvorno obavljanje javne

⁸ <http://www.gong.hr/hr/aktivni-gradani/kako-mogu-doprinijeti/direktna-demokracija-stvarna-mogucnost-ili-samo-ut/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁹ http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorilopedija/lifestyle/ekonomija_i_pravo/korupcija_definicija/, pristupljeno 20.09.2016.

¹⁰ Public Opinion in the European Union, Standard Eurobarometer 83, Spring 2015, TNS opinion & social at the request of the European Commission, Directorate-General for Communication, svibanj 2015.

funkcije i ugrožavaju njegovu objektivnost, te pristranost kao dodjeljivanje poslova ili beneficija određenim pojedincima bez obzira na njihove sposobnosti.¹¹

Posljedice korupcije mogu se promatrati s tri osnovne razine. Moralne, jer obeshrabruje pošten rad, inovacije, poduzetništvo i želju za usavršavanjem. Druga razina je ustavno-pravna, jer korupcija urušava pravosudni sustav zemlje, koji je sve manje sposoban osigurati provedbu ugovora i zaštitu vlasništva. Treća razina je ekonomska, jer korupcija je trošak koji plaćaju porezni obveznici. Može se reći da se kod korupcije radi o još jednom, skrivenom, porezu.¹²

Manjak transparentnosti novčanih tokova u politici olakšava koruptivne prakse. Ako uz to dolazi i slab i neučinkovit sustav interne i proračunske kontrole, za veliki dio javnih sredstava ne može se saznati se u koje je svrhe utrošen. Netransparentnost proračuna može povećati glasačevu zbunjenost i smanjiti poticaj političarima da budu fiskalno odgovorni. U dosadašnjoj praksi javnih financija RH nedostaci u proračunskom procesu su se izravno ogledali u fiskalnoj (proračunskoj) (ne)transparentnosti. Slabosti u kontroli proračuna, nedostatak makroekonomskog okvira i realnog planiranja povezani su sa slabom fiskalnom odgovornošću nositelja ekonomske, te posebice fiskalne politike. Ti čimbenici ograničavaju i donošenje pravilnih odluka o dodjeli proračunskih sredstava.¹³

Osim korupcije i nedostatka transparentnosti, problem je u neuključenosti građana u postupak osmišljavanja i odabira projekata koji će biti financirani. To dovodi do odvojenosti građana, kao članova civilne sfere, od javne sfere te rastuće nezainteresiranosti građana za sudjelovanje u javnom životu i kreiranje javnih politika. Građani razvijaju percepciju da ne mogu doprinijeti podizanju kvalitete javnih politika te postaju apatični.

Konačno, veliki problem je i neusklađenost javnih primitaka i izdataka države. Potrebe građana rastu, a izdaci se ne mogu pokriti iz postojećih izvora. To dovodi do stalnog „života na dug“. Proračunski deficit država članica Europske unije smije iznositi maksimalno 3% bruto domaćeg

¹¹ <https://pravosudje.gov.hr/antikorupcija-6154/6154>, pristupljeno 20.09.2016.

¹² <http://blog.vecernji.hr/neosocijalizam/zbog-korupcije-gradani-rh-svakih-7-godina-financiraju-dodatni-drzavni-proracun-7997>, pristupljeno 20.09.2016.

¹³ Ott, K. et al., *Ekonomika javnog sektora; Stanje, problemi i moguća rješenja*, Newsletter br.4, Institut za javne financije, 2000., str. 14

proizvoda, a u suprotnom je kvalificiran kao prekomjeran, ali tu je gornju granicu prekoračilo 7 država članica.¹⁴

2.1. Korupcija i netransparentnost

Indeks percepcije korupcije, koji izrađuje Transparency International, za Hrvatsku je u 2015. godini iznosio 51 bod, na ljestvici od 0 do 100, pri čemu 0 označava potpunu korupciju, a 100 odsustvo korupcije. Hrvatska je time zauzela 50. mjesto od 168 zemalja za koje Transparency International izrađuje ovaj indeks. U odnosu na 2014. godinu Hrvatska je napredovala za 3 boda.¹⁵ Prema istraživanju Eurobarometra, u 2014. godini je 94% ispitanika iz Hrvatske smatralo da je korupcija široko raširena u Hrvatskoj, a 55% ih je smatralo da su osobno pogođeni korupcijom u svakodnevnom životu.¹⁶

Studija o korupciji, koju je od instituta RAND naručio Europski parlament, procijenila je da se ukupna šteta hrvatske korupcije za hrvatske građane može penjati i do 2,2 milijarde eura. To znači da svakih sedam godina Hrvatska na korupciju gubi iznos koji odgovara visini godišnjeg proračuna. Usprkos tako poražavajućim činjenicama, građani su razvili vrlo visok prag tolerancije na izraženu korupciju.¹⁷

Prema Pilarovom barometru hrvatskog društva, u 2016. godini ispitanici su povjerenju u Vladu RH dali ocjenu 3,12, na ljestvici od 0 (uopće nemam povjerenja) do 10 (imam potpuno povjerenje). Pri tome je 66,7% ispitanika svoje povjerenje u Vladu ocijenilo s ocjenom od 0-4. Povjerenje u Hrvatski Sabor ocijenili su s 2,86, a povjerenje u političke stranke s 2,49. Od svih institucija (9) za koje je ispitano povjerenje, ove tri već niz godina zauzimaju tri posljednja mjesta. Osim toga, funkcioniranje demokracije u Hrvatskoj većina je ocijenila s ocjenom 3,86,

¹⁴ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=teina200>, pristupljeno 20.09.2016.

¹⁵ <http://www.transparency.hr/hr/sto-radimo/indeks-percepcije-korupcije-2015/143>, pristupljeno 20.09.2016.

¹⁶ Public Opinion in the European Union, Standard Eurobarometer 83, Spring 2015, TNS opinion & social at the request of the European Commission, Directorate-General for Communication, svibanj 2015.

¹⁷ <http://blog.vecernji.hr/neosocijalizam/zbog-korupcije-gradani-rh-svakih-7-godina-financiraju-dodatni-drzavni-proracun-7997>, pristupljeno 20.09.2016.

na ljestvici od 0 (uopće ne) do 10 (izrazito). Svojoj zainteresiranosti za politiku dali su prosječnu ocjenu 3,57.¹⁸

Neprofitna organizacija International Budget Partnership (IBP) objavljuje indeks otvorenosti proračuna za 2015. godinu, koji za Hrvatsku iznosi 53 boda od mogućih 100 (skupina zemalja koje građanima pružaju „samo neke informacije“), čime se Hrvatska našla u društvu Sjeverne Leonea, Salvadora i Azerbajdžana, a transparentnije proračune imaju Bangladeš, Kirgistan i Papua Nova Gvineja. Također, u odnosu na 2012. godinu hrvatski indeks otvorenosti proračuna nazadovao je za 8 bodova. Navedena organizacija istaknula je i kako hrvatska vlada građanima vrlo slabo pruža priliku za sudjelovanjem u kreiranju proračuna (38 od 100 bodova). U preporukama IBP savjetuje Hrvatskoj da utemelji mehanizme suradnje s građanima u izradi proračuna.¹⁹

Institut za javne financije provodi istraživanje o proračunskoj transparentnosti županija, gradova i općina u pogledu objavljivanja pet ključnih dokumenata: godišnje izvršenje proračuna za prethodnu godinu, polugodišnje izvršenje proračuna za tekuću godinu, prijedlog proračuna za sljedeću godinu, izglasani proračun za sljedeću godinu i proračun za građane. Prosječnu transparentnost proračuna svih lokalnih jedinica ocijenili su nezadovoljavajućom (ocjena 2,35 od 5).²⁰

2.2. Javni projekti ne odgovaraju potrebama građana

U Hrvatskoj su građani u posljednjih nekoliko godina organizirali brojne prosvjede protiv provođenja određenih javnih projekata (ili privatnih projekata izvedenih uz podršku vlasti), a najviše zbog uzurpacije javnih površina, uništavanja prirode, sukoba interesa predstavnika vlasti prilikom odabira izvođača radova i znatno većih troškova realizacije od predviđenih. Prosvjed za obranu Varšavske ulice u Zagrebu jedan je od najpoznatijih u Hrvatskoj, a kulminirao je 2010.

¹⁸ <http://barometar.pilar.hr/>, pristupljeno 20.9.2016.

¹⁹ <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/country-info/?country=hr>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁰ Ott, K. et al., Proračunska transparentnost županija, gradova i općina: studeni 2015. – ožujak 2016., *Newsletter* br. 107, Institut za javne financije, 2016., str. 8

godine, kada se više tisuća Zagrepčana okupilo kako bi prosvjedovali protiv gradnje garaže u pješačkoj zoni kod trgovačkog centra Cvjetni. Građani su u navedenom projektu vidjeli veliku štetu za grad.²¹ Iako nisu uspjeli spriječiti provedbu tog projekta, prosvjed je polučio značajne učinke, budući da je 2013. godine promijenjen generalni urbanistički plan i na taj način zaustavljene nove „Varšavske”.²² Zagrebačke fontane na livadi između traka Ulice Hrvatske bratske zajednice od najave nailazile su na neodobranje. Osim što je smanjena zelena površina, gradnja prvih fontana i pothodnika bila je sporna i za Državno odvjetništvo RH, koje je 2012. godine pokrenulo istragu zbog sumnje da je gradonačelnik Milan Bandić novac za fontane potrošio nenamjenski kao i da je posao „namješten“ za točno određenu tvrtku. Međutim, 2016. godine počela je izgradnja fontana na preostaloj zelenoj površini. Uz projekte gradonačelnika Bandića vezane su brojne kontroverze, pa tako i ona iz 2009. godine u vezi izgradnje javnih WC-a na autobusnom stajalištu u Dubravi. Iako su u Poglavarstvu tvrdili da će izgradnja stajati 100.000 kuna, Grad je platio 1,55 milijuna kuna.²³ Stanovnici zagrebačkog naselja Savica već deset godina pokušavaju spriječiti gradnju crkve u parku od strane Grada Zagreba, zahtijevajući da se za nju pronađe alternativna lokacija u tom naselju.²⁴

U Dubrovniku su se od 2011. godine održavali prosvjedi protiv izgradnje hidroelektrane Ombla, jer bi izgradnja potopila spiljski sustav Vilina jama – Ombla, koji ima vrlo visoku bioraznolikost te je u planu zaštite kao dio europske mreže zaštićenih područja (Natura 2000). Isticali su da je studija utjecaja na okoliš za taj projekt stara više od 10 godina, a pri tom je i nepotpuna.²⁵ Osim toga, isticali su kako će 15 tisuća stanovnika tog kraja biti izravno ugroženo tim projektom.²⁶ Nova studija je izrađena 2015. godine, a u njoj je struka utvrdila da kako nije moguće isključiti negativne utjecaje na okoliš, niti provesti mjere njihovog ublažavanja na prihvatljivu razinu. Potom je Ministarstvo zaštite okoliša odbilo HEP-ov zahtjev za izgradnju hidroelektrane.²⁷ U

²¹ <http://www.vecernji.hr/hrvatska/gradjani-protiv-horvatincica-novi-prosvjed-protiv-kopanja-u-varsavskoj-91611>, pristupljeno 20.09.2016.

²² <http://www.slobodnaevropa.org/a/gradjani-u-borbi-za-svoja-prava-od-warhavske-do-srdja/25018100.html>, pristupljeno 20.09.2016.

²³ <http://www.express.hr/bifing/sve-pobune-protiv-bandica-stalno-se-svada-s-gradanima-5983#>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁴ <http://www.vecernji.hr/zg-vijesti/prosvjed-protiv-gradnje-crkve-u-parku-na-savici-1097433>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁵ <http://dubrovacki.hr/clanak/33421/prosvjed-protiv-gradnje-he-ombla-u-zagrebu>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁶ <http://www.znet.hr/2012/02/izgradnja-hidroelektrane-ombla-ugrozit-ce-15-tisuca-stanovnika/>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁷ <http://vijesti.hrt.hr/293298/zmajlovic-potvrdi-odbijen-zahtjev-za-gradnju-omble>, pristupljeno 20.09.2016.

Dubrovniku je 2013. godine kulminirala građanska akcija „Srđ je naš“, protiv golf terena i apartmanizacije brda Srđ iznad Dubrovnika, ali građansko NE na referendumu nije prošlo. Bio je to prvi referendum raspisan na zahtjev građana.

Stanovnici Pule su 2015. godine prosvjedovali protiv bazne stanice teleoperatera VIPnet, zbog štetnosti takvih antena za zdravlje građana,²⁸ a 2016. godine umjetničkom instalacijom ukazali na svoje razočaranje neispunjavanjem obećanja iz predizborne kampanje gradonačelnika Borisa Miletića kao i izostankom javne rasprave o obećanom projektu. Naime, izgradnja olimpijskog bazena (50 m) bila je jedan od glavnih aduta Borisa Miletića u predizbornoj kampanji, a ta je značajna i strateška proračunska investicija kasnije znatno izmijenjena, odnosno Grad je odlučio izgraditi bazen od 33 metra.²⁹

U navedenih nekoliko prosvjeda očituje se nezadovoljstvo građana investicijama gradova u kojima žive. Prosvjedi se gotovo redovito organiziraju u vezi s provođenjem određenih projekata. Međutim, nezadovoljstvo građana izraženo je i u pogledu neispunjavanja predizbornih obećanja, odnosno izostanka javnih investicija u projekte koje građani smatraju potrebnima te u pogledu nepružanja javnih usluga koje smatraju nužnima. Usprkos tome, navedeni primjeri prosvjeda također stvaraju i sliku o voljnosti građana da se uključe u javni život i zaštite svoje interese.

2.3. Opadajuće sudjelovanje građana u javnoj sferi

Sudjelovanje građana u javnoj sferi može se mjeriti odazivom birača na izbore i referendume. Državno izborno povjerenstvo objavljuje podatke o izlaznosti građana na izbore. Općenito se može reći da se bilježi pad izlaznosti građana na parlamentarne i lokalne izbore.

²⁸ <http://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/prosvjed-protiv-postavljanja-bazne-stanice/102167/>, pristupljeno 20.09.2016.

²⁹ <http://www.pulaodlucuje.org/node/22>, pristupljeno 20.09.2016.

Tabela 1. Izlaznost građana na parlamentarne izbore u Hrvatskoj

Parlamentarni izbori	2000.	2003.	2007.	2011.	2015.
Izlaznost	76,53%	66,83%	63,41%	54,32%	60,82%

Izvor: <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=8BD9243DD4840AD3C1257C5C004BF6B3>, pristupljeno 20.09.2016.

Izbore 2000. godine bili su posljednji parlamentarni izbori s relativno velikim odazivom birača (76,53%). Odaziv opada od lokalnih izbora 2001. godine do danas (uz malo povećanje odaziva na lokalnim izborima 2009. godine, kada su promjene izbornog sustava (izravni izbor župana, gradonačelnika i općinskih načelnika) izazvale veći interes građana). Istraživanja pokazuju da su jedan od čimbenika izlaznosti građana na izbore obilježja izbornih kampanja. Kampanje u Hrvatskoj nisu dostatno izražavale stvarno stanje u društvu i zaobilazile su ključne probleme (nezaposlenost, korupcija, organizirani kriminal).³⁰

Tabela 2. Izlaznost građana na lokalne izbore u Hrvatskoj

Lokalni izbori	2005.	2009.	2013.
Izlaznost	40,82%	46,97%	41,65%

Izvor: <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=8BD9243DD4840AD3C1257C5C004BF6B3>, pristupljeno 20.09.2016.

Tabela 3. Izlaznost građana na referendume u Hrvatskoj

Referendumi	Pristupanje Europskoj uniji 2012.	Ustavna definicija braka 2013.
Izlaznost	43,51%	37,90%

Izvor: <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=8BD9243DD4840AD3C1257C5C004BF6B3>, pristupljeno 20.09.2016.

Opadajuća izlaznost građana na izbore pokazuje da građani postaju nezainteresirani za kreiranje javnih politika, odnosno da smatraju da ne mogu značajnije pridonijeti podizanju kvalitete javnih

³⁰ Izbore u Hrvatskoj i iskustva iz regije, GONG i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 34

politika. Uzroci te političke apatije mogu proizlaziti iz neostvarivanja izbornih obećanja, rastućeg prezira prema političarima i političkim strankama, pretpostavke da je glavni interes političara zastupanje osobnih interesa i promicanje osobne moći te pretpostavke da su sve stranke jednake te da se među njima politika jedva razlikuje u bitnim pitanjima.

3. Trendovi uz težište na analizi stanja u Hrvatskoj

Osim problema s trenutnim funkcioniranjem izvršne i upravne vlasti, poticaj za predlaganjem participativnog budžetiranja i crowdfunding-a u javnoj sferi daju i brojni pozitivni trendovi. U pozadini stoji razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT), koji omogućuje direktniju demokraciju obuhvaćanjem geografski dislociranih korisnika te povezivanje korisnika na način koji prije nije bio moguć. Osim toga, razvoj IKT-a preoblikovao je očekivanja korisnika/građana. Ono što očekuju od korporacija, odnosno pružatelja usluga koje konzumiraju, počinju očekivati i od vlade. Zahtjevi za kontinuiranom prisutnosti predstavnika vlasti na internetu kroz web-stranice i profile na društvenim mrežama nadopunjeni su zahtjevima za uključivanjem građana i uvažavanjem njihovog mišljenja prilikom kreiranja javnih politika. Naglasak se stavlja na interakciju građana i vlasti.

3.1. Zahtjevi za direktn(ij)om demokracijom, otvorenim upravljanjem (*open government*) i Vladom 2.0 (*Government 2.0*)

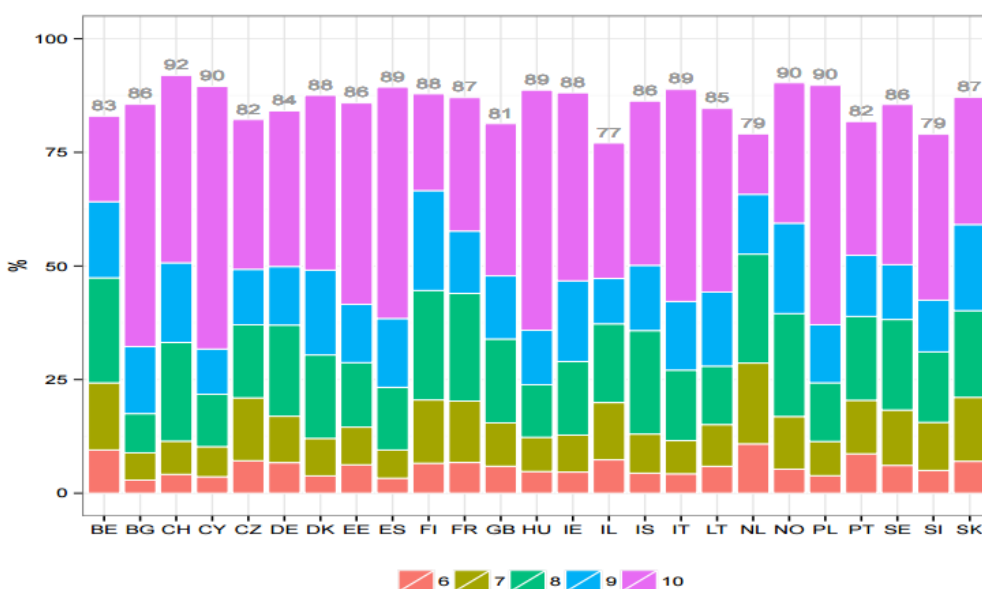
Sudjelovanje građana u postupku donošenja odluka koje utječu na njihov život postaje sve važnije u suvremenom društvu. Dok su se u prvoj polovici 20. stoljeća građani oslonili na javne službenike kao svoje predstavnike, druga polovica 20. stoljeća bila je obilježena pomakom prema sve većoj participaciji građana. Zahtjevi za direktnim sudjelovanjem građana u javnoj sferi postaju sve glasniji pod utjecajem razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija, decentralizacije demokratskih društava i porasta obrazovanja i društvenih mreža te uslijed izazova koje predstavljaju „boljke“ demokracije, kao što su korupcija, netransparentnost, sukobi interesa, zloupotrebe položaja i druge.³¹

Zahtjevi za većim sudjelovanjem građana u vlasti suprotnost su opadajućem sudjelovanju građana u tradicionalnim političkim procesima i institucijama (primjerice, izbori i članstvo u strankama). Razočaranje u iste stvari „kritičke građane“ ili „nezadovoljne demokrate“, koji zahtijevaju više prilika za sudjelovanjem u donošenju odluka. U Europi raste broj referenduma, a

³¹ Roberts, N., Public deliberation in an age of direct citizen participation. *The American Review of Public Administration* 34 (4), 2004: 315-353, str. 315

osobito onih pokrenutih na inicijativu građana. Istraživanja pokazuju da većina građana u europskim državama podržava institute direktne demokracije. Na pitanje smatraju li da je za funkcioniranje demokracije važno da građani imaju posljednju riječ u odlučivanju o najvažnijim političkim problemima (ocjene od 1-11, pri čemu 11 označava „u potpunosti smatram“, a 1 „uopće ne smatram“), velika većina državljana država Europe dala je ocjene od 6-10 (Grafikon 1).³²

Grafikon 1: Rezultati istraživanja stavova građana o direktnoj demokraciji (postotak ocjena od 6 do 10)

Izvor: Leininger, A., *Popular support for direct democracy in Europe*, Conference „Democracy: A Citizen Perspective“, Abo Akademi University, Turku, 2015. str. 3

Trendovi u razvoju informacijsko-komunikacijskih tehnologija, poput „Internet of me“ („Internet mene“) i „Internet of Everything“ („Internet svega“) i mogućnosti koje nove tehnologije donose utječu na zahtjeve građana u pogledu usluga koje očekuju od vlade. „Internet of me“ stavlja pojedinca u središte svakog digitalnog iskustva. To znači da se aktivnosti koje pojedinac obavlja posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija prilagođavaju njegovim osobnim karakteristikama (npr. GPS lokacija, dob) i preferencijama. „Internet of Everything“ omogućava da pojedinac svoju okolinu prilagođava sebi, svojim preferencijama i potrebama te da od okoline

³² Leininger, A., *Popular support for direct democracy in Europe*, Conference „Democracy: A Citizen Perspective“, Abo Akademi University, Turku, 2015. str. 2-3

dobiva upravo one informacije koje ga zanimaju. Daljnji trend u IKT-u je ekspanzivan uspon Internet platformi, uslijed pada troškova pohrane podataka i povećanja računalne snage. Korištenjem platformi organizacije se mogu bolje međusobno povezati kao i uspostaviti veze sa svojim korisnicima te surađivati i razmjenjivati informacije na način koji nije bio moguć putem web-stranica. Korištenjem pametnih software-a i analizom prikupljenih podataka iz navedene interakcije, organizacije mogu pronaći načine kako unaprijediti svoje usluge i poboljšati odnos s korisnicima, a vlade pratiti učinkovitost javnih politika u postizanju željenih učinaka javne politike (trend „Intelligent Enterprise“).³³

„Vlada 2.0.“ je pojam kojim se opisuje otvorenija, društvenija, pristupačnija i interaktivnija prisutnost Vlade na Internetu, uz fokus na svakog pojedinačnog korisnika, odnosno građanina.³⁴ Radi se o naprednijem obliku e-vlade ili digitalne vlade, koja podrazumijeva digitalne interakcije između građana i vlade, odnosno korištenje Interneta i informacijsko-komunikacijskih tehnologija za pružanje informacija i usluga građanima.³⁵ Pojam Vlada 2.0 povezan je s pojmom „Web 2.0“, koji označava web-platforme na kojima korisnici oformljuju društvene mreže, u okviru kojih surađuju, stvaraju i dijele određeni sadržaj. Slabiji oblici „e-vlade“ vezali bi se tada uz pojam „Web 1.0“, koji opisuje web-stranice na kojima korisnici pasivno primaju informacije, odnosno pregledavaju sadržaj. U posljednje se vrijeme sve više zagovara Vlada 2.0 zbog svog potencijala da preoblikuje odnose između vlasti i građana u suradnju, poveća povjerenja građana i uključi ih u javni život. S obzirom na mogućnosti koje donose nove tehnologije, očekivanja u pogledu Vladine prisutnosti sve su veća. Građani se više ne zadovoljavaju pukom distribucijom informacija od strane Vlade, nego žele doprinijeti njenom funkcioniranju.

Vežano uz zahtjeve građana za sve većim sudjelovanjem u javnoj sferi, a osobito u donošenju odluka koje neposredno utječu na njih, te uz razvoj tehnologije koji omogućava uspostavu Vlade 2.0, osnovan je Open government partnership, odnosno Partnerstvo za otvorenu vlast. Prvi puta je predstavljeno u Washingtonu 2011. godine, uz sudjelovanje predstavnika državnih tijela i organizacija civilnog društva više od šezdeset država, uključujući Hrvatsku. Radi se o

³³ A digital government perspective, Accenture Technology Vision 2015: Delivering Public Service for the Future, Accenture, 2015.

³⁴ Meijer, A. J. et al., Government 2.0: Key challenges to its realization. *Electronic Journal of e-Government* 10 (1), 2012: 59-69

³⁵ United Nations E-Government Survey 2014, E-Government for the Future We Want, UN Department of Economic and Social Affairs, New York, 2014.

multilateralnoj inicijativi čiji je cilj osigurati konkretan napredak na području transparentnosti i otvorenosti rada tijela javne vlasti, uključivanja i osnaživanja građana i civilnoga društva, borbe protiv korupcije te korištenja novih tehnologija za poboljšanje kvalitete usluga koje javna uprava pruža građanima. Partnerstvo za otvorenu vlast formalno je inaugurirano 20. rujna 2011. godine na marginama Opće skupštine UN-a u New Yorku, kada je osam država članica Upravljačkog odbora Inicijative (Brazil, Meksiko, Filipini, Indonezija, Južnoafrička Republika, Norveška, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija) potpisalo Deklaraciju o otvorenoj vlasti te najavilo akcijske planove za svoje zemlje.

Da bi država postala članica Inicijative, mora prihvatiti Deklaraciju o otvorenoj vlasti, donijeti nacionalni akcijski plan (uz javne konzultacije) te se obvezati na nezavisno izvještavanje o napretku u provedbi mjera akcijskog plana. Trenutačno u njoj sudjeluje 65 država, među njima i Hrvatska.

Temeljna načela inicijative su:

- Transparentnost – informacije o aktivnostima i odlukama vlade moraju biti otvorene, sadržajne, pravovremene, slobodno dostupne javnosti i zadovoljavati osnovne standarde;
- Sudjelovanje građana – vlade moraju nastojati mobilizirati građane da se uključe u javne debate i daju svoj doprinos, što vodi do responzivne, inovativne i učinkovite vladavine;
- Odgovornost – usvojena su pravila, propisi i mehanizmi koji pozivaju vladine aktere da opravdaju svoje aktivnosti, djeluju spram kritika ili zahtjeva koji im se upućuju, te prihvaćaju odgovornost za propuste u obnašanju dužnosti s obzirom na postojeće zakone ili preuzete obaveze;
- Tehnologije i inovativnost – vlade prihvaćaju važnost osiguravanja slobodnog pristupa tehnologijama za građane, te ulogu novih tehnologija u poticanju inovacija, kao i važnost podizanja kapaciteta građana za korištenje tehnologija.

Odlukom Vlade Republike Hrvatske od 20. travnja 2016. godine uspostavljen je Savjet inicijative Partnerstvo za otvorenu vlast. Savjet čine predstavnici državnih, lokalnih i regionalnih vlasti, organizacija civilnog društva, akademske zajednice i medija.³⁶

³⁶ <https://udruge.gov.hr/partnerstvo-za-otvorenu-vlast-271/271>, pristupljeno 20.09.2016.

Važan primjer aktivnosti koje Hrvatska provodi kako bi uvela Vladu 2.0, otvorila rad tijela javne uprave te olakšala pristup informacijama izvršne vlasti je centralno internetsko rješenje za informacije – Središnji državni portal (www.gov.hr), razvijen 2014. godine. Cilj je na jednom mjestu jednostavno prezentirati strukturu, funkciju i ulogu svih tijela državne uprave. Kroz taj su portal građani dobili pristup informacijama o javnim uslugama i mogućnost praćenja političke aktivnosti. Prema navodima na portalu, trenutno je dostupno preko 485 informacija. U Središnji državni portal integriran je i projekt Ministarstva uprave e-Građani. To je sustav koji omogućava pristup elektroničkim uslugama javne uprave jedinstvenim elektroničkim identitetom. Elektroničkim putem se pružaju personalizirane e-usluge te se šalju službene poruke korisnicima vezane uz javne usluge, postupke i osobne statuse. Također, u okviru projekta Središnji državni portal, kroz aplikaciju e-Savjetovanja građanima je omogućeno uključivanje u otvorena javna savjetovanja u postupku donošenja zakona, drugih propisa i akata.

Središnji državni portal dobar je početak otvaranja vlasti građanima te predstavlja dobru osnovu za uvođenje programa participativnog budžetiranja putem crowdfunding-a, koji se predlaže u ovom radu.

Slika 1. Izgled korisničkog sučelja web-aplikacije e-Savjetovanja

Institucija	Naslov	Izvešća	Datum otvaranja	Datum zatvaranja	Očekivana objava izvešća	Stanje	Dokumenti	Savjetovanje
Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije	Nacrt ključnih elementa Poziva na dostavu projektnih prijedloga „6c2.2. Promicanje održivog korištenja prirodne baštine“		29.08.2016.	13.09.2016.	20.09.2016.	Otvoren		Pogledaj
Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture	Javno savjetovanje o Prijedlogu Pravilnika o prijavljivanju tijela za ocjenjivanje sukladnosti sigurnosnih komponenti i podsustava žičara		26.08.2016.	12.09.2016.	12.10.2016.	Otvoren		Pogledaj
Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture	Javno savjetovanje o Prijedlogu Odluke o određivanju državnih linija u javnom prijevozu u linijskom obalnom pomorskom prometu		23.08.2016.	16.09.2016.	17.10.2016.	Otvoren		Pogledaj

Izvor: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/Dashboard>, pristupljeno 20.09.2016.

3.2. Online život: društvene mreže i utjecaj na političke procese

Za realizaciju predloženog programa participativnog budžetiranja posredstvom crowdfunding-a u Hrvatskoj, važno je uzeti u obzir stupanj korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) od strane građana. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2015. godini 77% kućanstava bilo je opremljeno osobnim računalom i pristupom internetu. U 2014. godini ti su postotci iznosili 65%, odnosno 68%. Gotovo sva kućanstva imaju širokopojasni pristup internetu. Većina kućanstava koristi se fiksnim širokopojasnim pristupom internetu, a broj kućanstava koji koristi pristup internetu putem širokopojasnih mobilnih mreža porastao je s 38% na 47%, uglavnom zahvaljujući sve većoj dostupnosti mobilnih uređaja poput tableta, mobilnih telefona i USB modema koji se koriste 3G/4G tehnologijom. Najmlađa populacija još uvijek prednjači u

uporabi računala i interneta, a broj korisnika opada proporcionalno njihovoj dobi. Broj korisnika računala u dobnoj grupi iznad 65 godina porastao je za 3% u odnosu na 2014. godinu, a broj korisnika interneta u istoj dobnoj skupini za 6%. U strukturi prema radnom statusu učenici i studenti kao najmlađa skupina najčešće upotrebljavaju računala i internet (100%). Važno je istaknuti da se 50% pojedinaca koristi uslugama e-uprave, a 47% uslugama e-bankarstva.³⁷

U zadnjih desetak godina društvene mreže postale su dio opće kulture i u svijetu dosegle broj korisnika koji iznosi gotovo 2 milijarde. Broj korisnika društvenih mreža u Hrvatskoj je u stalnom porastu te trenutno iznosi oko 40% populacije ili 59% pojedinaca koji aktivno koriste Internet. Najzastupljenije su dobne skupine 18-24 i 25-34 godina života.³⁸ Činjenica da toliki broj građana koristi društvene mreže korištena je u razne političke svrhe, primjerice, prilikom predsjedničkih izbora u Americi 2008. godine, koji su bili jedan od prvih pokazatelja globalnog utjecaja koji imaju društvene mreže. Kampanja predsjedničkog kandidata Baracka Obame promijenila je način komuniciranja političara s biračima i kroz društvene mreže uključila veliki broj ljudi koje do tada politika nije zanimala. Kampanja se bazirala na interakciji, slušanju prijedloga građana i implementaciji istih u program. Osim toga, preko društvenih mreža pokrenuti su i organizirani brojni protesti, primjerice pokreti u okviru Arapskog proljeća. Istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između porasta popularnosti društvenih mreža i sudjelovanja u civilnom i političkom životu (stupanj korelacije od 80%).³⁹ „Digitalni građani“ diktiraju dinamiku svog odnosa s vladom.⁴⁰

Crowdfunding platforme same po sebi djeluju kao društvene mreže, budući da na jednom mjestu okupljaju korisnike i pružaju im razne mogućnosti interakcije. Također, druge društvene mreže (Facebook, Twitter, LinkedIn i sl.) mogu služiti za mobiliziranje građana za sudjelovanje u crowdfunding kampanjama, bilo davanjem financijske podrške, bilo dijeljenjem informacije o projektima.

³⁷ Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2015., prvi rezultati, Priopćenje Državnog zavoda za statistiku, Zagreb, 3. prosinca 2015., Godina LII, Broj 2.3.2.

³⁸ Zidar, M., Obrasci korištenja društvenih mreža u Hrvatskoj, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva, 2015.

³⁹ Boulianne, S., Social media use and participation: a meta-analysis of current research. *Information, Communication & Society* 18 (5), 2015: 524-538

⁴⁰ How Social Media is Reinventing Government, Accenture, 2012.

4. Participativno budžetiranje

Participativno budžetiranje demokratski je proces u kojemu članovi zajednice – dijela grada, cijelog grada, županije ili čak čitave države – sudjeluju u osmišljavanju javnih projekata i odlučivanju o potrošnji javnih sredstava, odnosno određenog dijela proračuna. Sudjelovanje u participativnom proračunu građanima omogućuje da odrede prioritete javne potrošnje, o istima raspravljaju s ostalim članovima zajednice te da imaju stvarnu ulogu u odlučivanju o javnim projektima koji će biti realizirani.⁴¹

Radi se o obliku participativne demokracije, koja naglašava potrebu za sudjelovanjem građana u javnoj sferi, a koje seže dalje od izlaska na izbore svakih nekoliko godina. Participativna demokracija želi povećati svijest građana o zajednici u kojoj žive te njihovu pasivnost zamijeniti aktivnim i stvarnim doprinosom. Pri tome, participativna demokracija ne negira važnost institucija predstavničke demokracije, nego uz njih zahtijeva i što aktivniju uključenost građana.⁴² Također, koncept odgovara postavkama tzv. „grassroots“ demokracije, prema kojoj bi se politički procesi odlučivanja u organizaciji ili zajednici trebali odvijati na što je više moguće nižim organizacijskim razinama.⁴³

Program participativnog budžetiranja sastoji se od niza pravila i vremenskog slijeda aktivnosti, kroz koje su građani uključeni u proračunski proces. U svijetu je više od 1.500 zajednica (dijelovi gradova, čitavi gradovi, pa i šire zajednice) usvojilo participativne proračune ili određene elemente programa participativnog budžetiranja. Iako implementirani modeli dijele određene sličnosti, među sobom se značajno razlikuju, kao što će se vidjeti u poglavlju „Primjeri participativnog budžetiranja u svijetu“.

Općenito, može se reći da postoje 2 tipa programa participativnog budžetiranja:

⁴¹ Shah, A. (ed), *Participatory Budgeting*, Washington D.C.: World Bank, 2007. str. 21

⁴² <http://bljesak.info/rubrika/sci-tech/clanak/deliberativna-demokracija-ne-negira-konsocijaciju/158618/ispis>, pristupljeno 20.09.2016.

⁴³ http://www.huffingtonpost.com/dr-john-coonrod/all-politics-is-local-bui_b_3997832.html, pristupljeno 20.09.2016.

1. Suodlučivanje građana o konkretnim projektima (bilo osmišljavanje, bilo glasovanje o projektima unaprijed predloženima od strane nositelja vlasti). Kao prednosti ovog tipa ističe se sljedeće:
 - Građani mogu uočiti direktnu vezu između svoje participacije u procesu participativnog budžetiranja i učinaka. Odnosno, ako predloženi/odabrani projekti budu realizirani, građani dobivaju vjeru u proces.
 - Ukoliko građani uočavaju određeni problem u zajednici, lako mogu osmisliti koje bi bilo potencijalno rješenje u obliku projekta ili odabrati između projekata predloženih od strane vlasti.
 - Ukoliko se s provođenjem programa participativnog budžetiranja krene od najniže razine (mjesni odbori gradova), tada ovaj tip participativnog budžetiranja odlično odgovara, jer su lokalne vlasti najčešće odgovorne za male infrastrukturne projekte, odnosno oni pripadaju u njihovu nadležnost.
 - Provođenjem ovog tipa participativnog budžetiranja, građani su educirani o raspodjeli ovlasti između različitih razina vlasti, pa se može reci da program služi i kao „škola građanstva“.
2. Suodlučivanje o programima/politikama, odnosno o raspodjeli javnih sredstava na različite programe (npr. zdravstvene), a ne na konkretne projekte. Prednosti ovog tipa su sljedeće:
 - Pridonosi razumijevanju grada/zajednice kao cjeline te dugoročnijih učinaka javnih politika.
 - Građani stječu utjecaj na širu društvenu promjenu.⁴⁴

4.1. Preuvjeti, koristi i zamke

Stručnjaci su analizom postojećih programa participativnog budžetiranja diljem svijeta formulirali temeljne preuvjete za provođenje programa kao i faktore koji olakšavaju ispravnu implementaciju programa. Kasnije u radu razmotrit će se jesu li u Hrvatskoj ispunjeni temeljni

⁴⁴ Shah, A. (ed), op. cit. (bilj. 41), str. 36-39

preduvjeti te je li potrebno provesti određene reforme kako bi uvođenje programa participativnog budžetiranja bilo moguće. Kao temeljne preduvjete participativnog budžetiranja ističe se sljedeće:

- Vlast je delegirana na niže razine, odnosno u državi postoji vertikalna podjela vlasti;
- Održavanje javnih rasprava i sastanaka predstavnika vlasti zaduženih za program participativnog budžetiranja s građanima;
- Zakonodavna vlast ne može sabotirati odluke izvršne vlasti o raspodijeli dijela budžeta uz sudjelovanje građana – ukoliko izvršna vlast ne uživa dovoljnu potporu legislative program participativnog budžetiranja može naići na otpor zakonodavne vlasti i propasti;
- Tijela izvršne i upravne vlasti (na državnoj, lokalnoj ili regionalnoj razini) raspoložu dostatnim financijskim resursima, koji omogućuju da projekti odabrani od strane građana zaista budu realizirani, i diskrecijskim dijelom proračuna;
- Pojava reformskih stranaka, odnosno političkih poduzetnika, koji su voljni eksperimentirati s novom institucionalnom reformom;
- Jaka podrška čelnika izvršne vlasti lokalne/regionalne samouprave, odnosno nacionalne vlade (ovisno o tome na kojoj se razini provodi program), programu participativnog budžetiranja;
- Razvijeno civilno društvo koje podupire reforme. Participativno budžetiranje bilo je najuspješnije u jedinicama samouprave u kojima je civilno društvo duboko ukorijenjeno i postoje mreže društvenih pokreta, zajednica i organizacija (jer dokazuje da se građani žele angažirati u javnom životu i vjeruju da mogu pokrenuti promjene u društvu);
- Građani imaju mogućnost vršenja nekog oblika nadzora nad implementacijom procesa participativnog budžetiranja i odabranih projekata;
- Jasan sustav pravila kojima je program participativnog budžetiranja uređen, a odnosi se na vremenski slijed pojedinih aktivnosti, glasovanje građana i odabir projekata, održavanje javnih rasprava, realizaciju projekata itd.⁴⁵

Osim preduvjeta, postoje facilitatori, koji olakšavaju provedbu programa participativnog budžetiranja. Kao facilitatori navode se:

⁴⁵ Ibid., str. 24-27

- Dobra informiranost građana i ostalih stakeholdera (poslovna zajednica, civilno društvo) o detaljima programa;
- Suradnja izvršne vlasti s organizacijama civilnog društva, koje mogu pomoći u informiranju, educiranju i motiviranju građana za sudjelovanje u programu;
- Učenje kroz vrijeme i modificiranje programa u skladu s dobivenim iskustvima;
- PR kampanje i sudjelovanje medija.

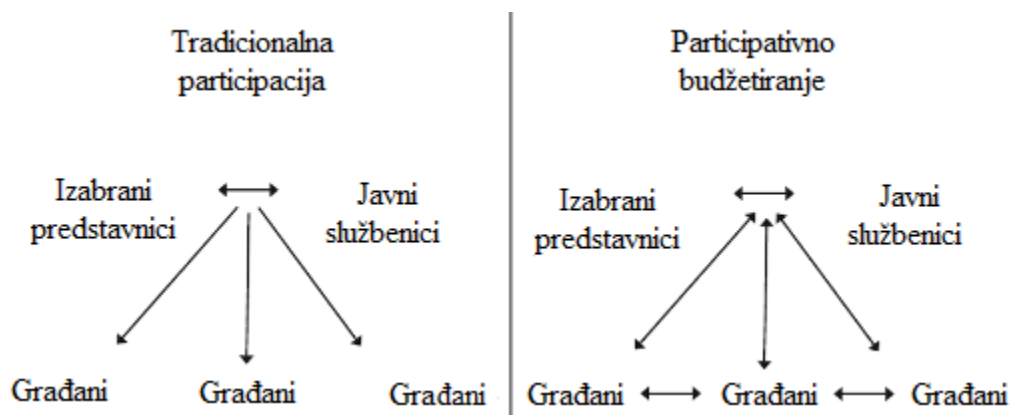
Participativno budžetiranje istaknuo se kao način postizanja inkluzivnije i odgovornije vlade, a u raznim oblicima implementirano je diljem svijeta. Kroz participativni budžet građani imaju priliku iz prve ruke saznati kako funkcionira izvršna vlast/uprava, zatim steći utjecaj na vladinu politiku te potom pozivati vladu na odgovornost. Koristi uočene iz provedenih programa participativnog budžetiranja u svijetu su sljedeće:

- Građani imaju priliku naučiti o funkcioniranju vlade, razmišljati i raspravljati o alokaciji javnih sredstava te ostvariti utjecaj na isto;
- Program djeluje kao način educiranja, angažiranja i osnaživanja građana;
- Program služi kao alat za praćenje transparentnosti i odgovornosti, smanjenje neefikasnosti vlade, sprječavanje klijentelizma i korupcije;
- Marginalizirane i isključene grupe dobivaju priliku utjecati na javne odluke;
- Vlade koje koriste participativno budžetiranje mogu postati responzivnije na potrebe i želje građana;
- Participativno budžetiranje može poboljšati djelotvornosti vlade i kvalitetu participacije građana;
- S obzirom na to da provođenje participativnog budžetiranja pretpostavlja prilagodbu administracije kako bi ona odgovarala novim modelima odlučivanja, participativno budžetiranje potiče administrativnu reformu. Provođenje participativnog budžetiranja pretpostavlja decentralizaciju vlade, ako ona već nije provedena u odgovarajućoj mjeri;
- Služi kao škola građanstva – građani bolje razumiju svoja prava i dužnosti kao i obveze, ali i ograničenja vlade. Također, razlikuju raspodjelu nadležnosti između različitih razina vlasti;
- Povećava broj/raznovrsnost mogućnosti za participaciju građana u javnoj sferi;
- Može rušiti barijere između vlade i građana te poboljšati razumijevanje i participaciju;

- Jača lokalno civilno društvo;
- Može dovesti do realizacije relevantnijih projekata.⁴⁶

Slika 2. prikazuje razliku između postojećih – tradicionalnih – oblika sudjelovanja građana u javnim poslovima te sudjelovanje kroz program participativnog budžetiranja. Dok se tradicionalna participacija kroz postojeće institucije većinom svodi na prenošenje informacija građanima (pasivno sudjelovanje građana), participativno budžetiranje podrazumijeva umreženost građana, izabranih predstavnika i javnih službenika te sudjelovanje, odnosno komunikaciju, koja teče obostrano između svih sudionika programa.

Slika 2. Usporedba tradicionalne participacije građana i participativnog budžetiranja

Izvor: Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., *Participatory Budgeting in Europe: Democracy and Public Governance*. Oxon: Routledge, 2016., str. 5

Istraživanja pokazuju da sudjelovanje građana u proračunskom procesu postepeno raste kroz godine, kako građani primjećuju stvarne učinke svoje participacije, odnosno počinju vjerovati da postoji direktna veza između njihovog sudjelovanja, vremena i energije koje ulože u sudjelovanje, i promjena u javnim politikama i raspodjeli sredstava.

Međutim, provođenje participativnog budžetiranja nosi sa sobom i određene rizike:

⁴⁶ Ibid, str. 49-53

- Ograničavanje participativnog budžetiranja na suodlučivanje o konkretnim projektima smanjuje educiranje i osnaživanje građana („školu građanstva“). Građani su više zainteresirani za učinke manjih projekata, nego za formiranje obuhvatnih javnih politika. Postoji opasnost da će građani, nakon što bude realiziran projekt koji riješava njihovu potrebu, prestati sudjelovati u programu participativnog budžetiranja.
- Odlučivanje može pasti pod utjecaj interesnih grupa, koje diktiraju smjer javnih rasprava i sastanaka predstavnika vlasti s građanima te usmjeravaju građane kako da glasuju o predloženim projektima.
- Uključivanje građana u proces odlučivanja o raspodjeli sredstava može stvoriti privid inkluzivnog vladanja i maskirati nedemokratsku prirodu vladanja i odlučivanja. Drugim riječima, suodlučivanje građana o manjim projektima može prikriti korupciju i nedemokratske prakse prisutne u velikim projektima.
- Ako se provode na loš način, mogu deziluzionirati građane, stvoriti cinične građane koji nakon sudjelovanja još manje vjeruju u funkcioniranje institucija.
- Može dovesti do stvaranja tiranije donošenja odluka i kontrole (na način da oduzme snagu legitimnim procesima odlučivanja – nadglasavanje legitimno izabranih predstavnika), tiranije metode (isključivanje inkluzivnijih metoda sudjelovanja građana) i tiranije grupne dinamike (manipulativne snage mogu održati i zaštititi interese vladajućih elita).⁴⁷

4.2. Primjeri participativnog budžetiranja u svijetu

Kao što je istaknuto ranije, iako su programi participativnog budžetiranja implementirani u oko 1.500 zajednica diljem svijeta, među njima postoje značajne razlike. Ta činjenica ne iznenađuje, s obzirom da se obilježja zajednica razlikuju po brojnim kriterijima (kultura, razvijenost civilnog društva, postojeće prakse participacije građana u javnoj sferi, društvene razlike itd.), pa je i program participativnog budžetiranja potrebno prilagoditi tim obilježjima. Uzevši u obzir te

⁴⁷ Ibid, str. 45-49

razlike, teško je formulirati definiciju participativnog budžetiranja. Yves Sintomer, Carsten Herzberg i Anja Röcke izdvojili su pet kriterija participativnog budžetiranja:

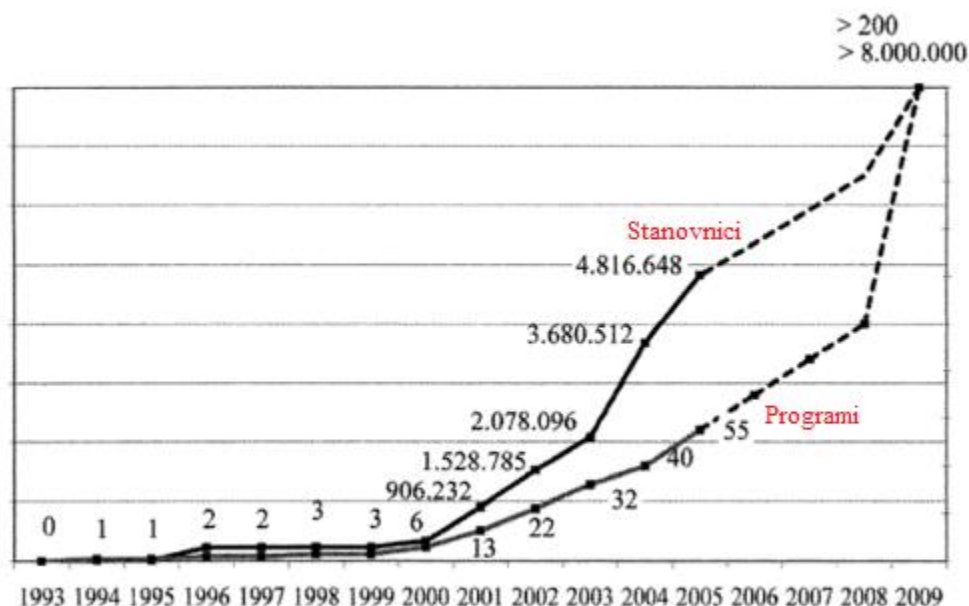
1. mora se raditi o raspravi o financijskoj i/ili proračunskoj dimenziji zajednice,
2. mora biti uključena vlast, koja se sastoji od izabраниh predstavnika i izvršne vlasti,
3. postupak se mora ponavljati (više od jednog ciklusa),
4. postupak mora uključivati javno raspravljanje u okviru sastanaka ili foruma (u živa ili posredstvom Interneta),
5. mora postojati neki oblik povratne veze i odgovornosti za rezultate programa participativnog budžetiranja.⁴⁸

U nastavku će biti izloženi programi provedeni u brazilskom gradu Porto Alegreu, koji se u literaturi navodi kao začetnik participativnog budžetiranja, od kojeg se praksa proširila prvo po Brazilu, a potom i cijelom svijetu, zatim programi u Stuttgartu, Parizu i Pazinu. Grafikon 2. prikazuje razvoj participativnih proračuna u Europi, i to broja proračuna i stanovnika zajednica koje su ih uvele. Od 2002. godine bilježi se ekspanzijski rast promatranih pokazatelja. Zanimljivo je i to da su u početku prvenstveno male i srednje zajednice (do 100.000 stanovnika) uvodile programe participativnog budžetiranja, a danas se oni mogu pronaći u zajednicama posve različitih veličina.⁴⁹ Rekorder je Grad Pariz, a od ostalih većih zajednica treba istaknuti Berlin, Köln i Seville.

⁴⁸ Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research* 32 (1), 2008: 164-178

⁴⁹ Sintomer Y., Herzberg, C., Röcke, A.: *Der Bürgerhaushalt in Europa – eine realistische Utopie?: Zwischen partizipativer Demokratie, Verwaltungsmodernisierung und sozialer Gerechtigkeit*, Wiesbaden: VS-Verlag, 2010.

Grafikon 2. Rast broja participativnih proračuna u Europi

Izvor: Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A.: *Der Bürgerhaushalt in Europa – eine realistische Utopie?: Zwischen partizipativer Demokratie, Verwaltungsmodernisierung und sozialer Gerechtigkeit*, Wiesbaden: VS-Verlag, 2010.

4.2.1. Začetnik participativnog budžetiranja – Porto Alegre

Začetci participativnog proračuna mogu se pronaći u brazilskom gradu Porto Alegre, koji ga je uveo 1989. godine, kada je radnička stranka (Partido dos Trabalhadores) došla na vlast i predložila inovativne reforme, u središtu kojih se nalazio participativni proračun. Porto Alegre je tada bio grad s 2.900.000 stanovnika. Najveći izazovi s kojima se novoizabrana izvršna vlast (gradonačelnik Olivio Dutra) susrela bili su: ekstremne razlike u dohotku i kvaliteti života između bogatih i siromašnih, glad, jedna trećina stanovnika grada živjela je izolirana u slumovima na rubovima grada i nedostajao im je pristup osnovnim komunalnim uslugama: čistoj vodi, kanalizaciji, zdravstvenim uslugama i školama.

Osim toga, među građanima je vladala frustracija zbog (ne)funkcioniranja predstavničke demokracije, političke nestabilnosti i neostvarenih očekivanja u pogledu rješavanja problema nejednake raspodjele bogatstva. Stoga ne iznenađuje da je u prvoj godini provođenja program

privukao skromni broj sudionika. Međutim, svake sljedeće godini uspio je mobilizirati sve veći broj građana, koji su uočili da se njihove odluke i glasovi dani u programu poštuju. Prve godine u programu je sudjelovalo tek 1.000 građana, 1998. godine 16.000, a 1999. godine 40.000.

Porto Alegre svake godine oko 15-20% proračuna (oko 200 milijuna \$) izdvaja za investicije i taj je iznos otvoren za suodlučivanje građana. Građani ne mogu odlučivati o stalnim troškovima poput plaća zaposlenika i mirovina. S obzirom na to da određeni problemi uživaju visoki stupanj prioriteta (npr. dostupnost osnovnih komunalnih usluga, popločavanje ulica u slumovima i obrazovanje), Grad je u rješavanje istih usmjerio veći iznos sredstava. Na taj način se postiglo da je postotak kućanstava s pristupom čistoj vodi i kanalizaciji narastao sa 75% na 98% u razdoblju između 1988. i 1997. godine. Broj škola se učeterostručio. U sedam godina broj je obitelji koje primaju pomoć za stanovanje porastao sa 17.000 na 29.000.

Proces svake godine započinje predstavljanjem rezultata iz prethodne godine te investicijskog plana za tekuću godinu. Potom slijedi najvažniji dio participativnog budžetiranja u Brazilu – sastanci koji se održavaju kroz cijelu godinu. Budući da je grad podijeljen na 16 dijelova-distrikta (od 2007. godine na 17), sastanci se održavaju u svakom od njih, a rasprave se odnose na probleme i potrebe distrikta ili općenita pitanja i probleme grada (npr. tematska područja poput transporta, zdravstva, obrazovanja ili sporta). Na sastancima građani glasuju o prioritetima pojedinog dijela grada kao i grada u cjelini. Na javnoj se raspravi određuje kriterij za alokaciju investicijskih resursa na pojedine dijelove grada (a to može biti indeks siromaštva, nedostatak javnih dobara/usluga i sl.)⁵⁰

Na sastancima prisustvuju i gradonačelnik i drugi predstavnici izvršne vlasti kako bi odgovorili na pitanja građana i razjasnili nedoumice. Građani na plenarnim sastancima odabiru delegate koji će predstavljati konkretne dijelove grada i koji se sastaju na tjednoj ili dvotjednoj bazi kako bi rangirali prioritete izglasane na plenarnoj raspravi, budući da tek oko 30% ustanovljenih potreba distrikta može biti financirano. Oni među sobom odabiru predstavnike koji će sudjelovati na gradskom vijeću, čija je osnovna svrha uskladiti potrebe pojedinih dijelova grada s raspoloživim sredstvima i predložiti konačni proračun. Ukoliko dođe do nesuglasja i poteškoća pri donošenju

⁵⁰ http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Particip-Budg-Brazil-web.pdf, pristupljeno 20.09.2016.

proračuna, predstavnici se vraćaju u svoje distrikte kako bi modificirali prijedloge. Proračun se predstavlja gradonačelniku koji traži odobrenje zakonodavnog tijela.⁵¹

Između 1993. i 1996. godine participativni budžet proširio se na 3 grada/općina, a između 1997. i 2000. godine na 140 samo u Brazilu. Potom se nastavio širiti na ostale države Latinske Amerike (Urugvaj, Argentina). Do 2015. godine koncept participativnog budžeta, iako različit u oblicima, proširio se na više od 1.500 gradova i općina diljem svijeta.

4.2.2. Participativni proračuni u Njemačkoj uz težište na Gradu Stuttgartu

Za razliku od Brazila, čiji su gradovi većinom uvodili participativno budžetiranje kao sredstvo za postizanje veće pravednosti u distribuciji resursa te suzbijanje klijentelizma i korupcije, njemački su ga gradovi uveli kako bi postigli dva cilja: modernizacija lokalnih struktura izvršne/upravne vlasti i veće sudjelovanje građana u donošenju odluka, što je dio nastojanja da uprava bude odgovornija te usklađenija s potrebama, željama i brigama građana. Velika apstinencija građana na izborima, nezadovoljstvo provedenim politikama, pritisak civilnog društva za većim sudjelovanjem u odlučivanju dali su vjetar u leđa uvođenju participativnog budžetiranja.⁵²

Prvi grad u Njemačkoj koji je uključio građane u proračunski proces bio je Mönchweiler 1998. godine. Danas stotinjak gradova diljem Njemačke provodi program participativnog budžetiranja. Ono što im je zajedničko su sljedeće 3 faze: informiranje građana, sudjelovanje građana te odgovornost. U prvoj fazi, građani su informirani o proračunu i njegovom participativnom dijelu, nadležnosti grada/općine i opsegu prihoda i rashoda. U drugoj fazi građani predlažu projekte i diskutiraju o njima. U trećoj fazi stručna tijela odabiru projekte koji će biti realizirani i obrazlažu građanima svoj odabir.

Web-stranica „Bürgerhaushalt“⁵³ (njem. građanski proračun) objavljuje analize participativnih budžeta u Njemačkoj. Tako je iz analize vidljivo da je participativni proračun implementiralo

⁵¹ <http://participedia.net/en/cases/participatory-budgeting-porto-alegre>, pristupljeno 20.09.2016.

⁵² Dias, N. et al., *Hope for Democracy – 25 Years of Participatory Budgeting Worldwide*, In Loco Association, 2014. str. 287

⁵³ www.buergerhaushalt.org/processes, pristupljeno 20.09.2016.

135 gradova. Međusobno se razlikuju po tome mogu li građani sudjelovati u odlučivanju o cijelom proračunu ili samo određenom dijelu (postotak ili iznos) ili se pak ograničava na konkretna tematska područja, odnosno sektore (npr. školstvo). Također, razlikuju se po tome je li građanima otvorena mogućnost odlučivanja, davanja prijedloga ili davanja feedbacka te mogu li odlučivati/davati prijedloge/feedback o novim projektima, načinima uštede ili načinima zarade ili o svemu navedenom. Nadalje, njemački gradovi mogu se razvrstavati i po tome koji je kanal participacije građana: Internet, klasični (na licu mjesta – mjesni odbori i sl.) ili mješoviti.

Tabela 4. Analiza programa participativnog budžetiranja u njemačkim zajednicama

g.	Broj jedinica	Obujam proračuna	Vrsta participacije	Kanal participacije	Vrsta prijedloga
'14.	46	30 cijeli 3 dio 7 konkretni sektor 3 mješoviti model	2 odlučivanje 31 prijedlozi 9 prijedlozi + feedback 2 mješoviti model	11 samo Internet 2 samo na licu mjesta 24 na licu mjesta + internet 5 cross-media	14 projekti 7 uštede 23 projekti i uštede
'13.	60	38 cijeli 4 dio 5 konkretni sektor 6 mješoviti model	2 odlučivanje 33 prijedlozi 21 prijedlozi + feedback 2 feedback 1 mješoviti model	22 samo Internet 1 samo na licu mjesta 31 na licu mjesta + internet 4 cross-media	4 projekti 11 uštede 43 projekti i uštede
'12.	70	52 cijeli 4 dio 9 konkretni sektor 5 mješoviti model	2 odlučivanje 29 prijedlozi 28 prijedlozi + feedback 6 feedback 5 mješoviti model	12 samo Internet 2 samo na licu mjesta 43 na licu mjesta + internet 13 cross-media	9 projekti 13 uštede 48 projekti i uštede
'11.	29	25 cijeli 2 konkretni sektor 2 mješoviti	17 prijedlozi 10 prijedlozi + feedback 2 feedback	5 samo internet 2 samo na licu mjesta 17 na licu mjesta + internet 3 cross-media	1 projekti 9 uštede 19 projekti i uštede
'10.	4	3 cijeli 1 konkretni sektor	2 prijedlozi 1 prijedlozi + feedback 1 feedback	1 samo internet 3 na licu mjesta + internet	2 uštede 2 projekti i uštede

Izvor: <http://www.buergerhaushalt.org/de/processes>, pristupljeno 20.09.2016.

Grad Stuttgart svima onima kojima imaju prebivalište na području Stuttgarta omogućuje da predlažu projekte u koje žele da grad uloži sredstva, zatim načine kako grad može uštedjeti te načine kako grad može zaraditi. Participativni proračun u tom obliku postoji od 2011. godine. Od siječnja tekuće godine organizirana su razna edukativna događanja u svim becirkovima (=dijelovima) grada na kojima građani mogu dobiti informacije o tome kako se provodi

participativni proračun. U veljači građani mogu online na platformi,⁵⁴ telefonski ili pisanim putem (formular) predlagati projekte te komentirati predložene projekte i diskutirati s ostalim sudionicima u postupku. U ožujku traje postupak ocjenjivanja predloženih projekata od strane građana, također online ili pisanim putem (formular). Nakon toga, sastavlja se lista top-100 projekata, koji su dobili najveći broj glasova od građana.

Kako se u participativnom proračunu ne bi zanemarili manji becirкови, top-100 lista proširuje se za po 2 projekta iz svakog becirka, koji su najbolje ocijenjeni, ako oni već nisu prisutni na top-100 listi. Potom stručna komisija ocjenjuje listu najbolje ocijenjenih prijedloga (procjenjuje pripada li projekt u nadležnost grada te je li izvediv i pravno dopušten), a mišljenje o njima mogu dati i mjesni odbori becirкова, ako se tiču konkretnog becirka. Stručna komisija za gradsko vijeće sastavlja mišljenje o top listi projekata, a gradsko vijeće donosi konačnu odluku o tome koji će se projekti realizirati. Također, neovisno o top list, gradsko vijeće zaprima i kompletnu listu predloženih projekata.

Kao što će se vidjeti nakon predstavljanja participativnog budžeta u Parizu, važna razlika u odnosu na pariški participativni proračun leži u tome što Stuttgart nije odredio maksimalni iznos sredstava raspoloživih za projekte predložene od strane građana. U 2015. godini grad je od 38.369 građana zaprimio 3.732 prijedloga, što obuhvaća prijedloge za projekte (investicije), uštede i zarade. Eliminacijom/fuzijom sličnih projekata broj je smanjen na 3.122 projekta, koji su ocijenjeni s 1.218.458 glasova građana. Potom je stručna komisija gradskom vijeću predala stručna mišljenja o projektima, a gradsko je vijeće odlučilo o provedbi 134 projekta. Najveći dio odnosio se na ozelenjavanje grada, sanaciju/uljepšavanje ulica/šetališta, biciklističku infrastrukturu (npr. parkirališta za bicikle), kulturu, obrazovanje, sport i promet.

⁵⁴ <https://www.buergerhaushalt-stuttgart.de/>, pristupljeno 20.09.2016.

Slika 3. Web-platforma programa participativnog budžetiranja Grada Stuttgarta

The screenshot shows the 'Bürgerhaushalt STUTTGART' website interface. At the top, there is a navigation menu with options like 'Starten', 'Ergebnis 2015', 'Informieren', 'Broschüre Haushalt', 'Fragen?', 'Archiv', 'Weiter-sagen', 'Regis-trieren', and 'Umfrage 2016'. A search bar is located on the right with the text 'Begriff oder Nummer' and a 'suchen' button. Below the navigation, there are three main content areas:

- Ergebnisse:** A table listing 10 proposals sorted by rank. The first proposal is 'Königin-Charlotte-Gymnasium: 40 Jahre alte Physik- und Chemieräume könnten sofort modernisiert werden!' with rank 1.
- Informieren:** A section titled '2016' with the headline 'Gemeinderat beschließt Bürgerbeteiligung 2017 zum Doppelhaushalt 2018/2019 (05.08.16)'. It contains text about the council's decision and a registration deadline.
- Anmelden:** A registration form with fields for 'Nutzername oder E-Mail' and 'Passwort', and a button to 'anmelden'.
- Aktivität 2011 | 2013 | 2015:** A bar chart comparing participation statistics for the years 2011, 2013, and 2015. The data is as follows:

Kategorie	2011	2013	2015
Teilnehmende	8.983	26.992	38.369
Vorschläge	1.745	2.943	3.732
Kommentare	5.150	14.172	13.185
Bewertungen	243.403	952.380	1.218.458

Izvor: <https://www.buergerhaushalt-stuttgart.de/>, pristupljeno 20.09.2016.

4.2.3. Pariški participativni proračun

Postavši gradonačelnicom Pariza, Anne Hidalgo je 2014. godine u Parizu započela program participativnog budžetiranja, dodijelivši građanima pravo da odluče u koje svrhe žele do 2020. godine investirati 426 milijuna €, što je 5% gradskog proračuna namijenjenog investicijama. U 2014. godini u participativni proračun alocirano je 17,7 milijuna €. Projekti su se morali ticati cijelog Pariza, a mogli su se odnositi na sva tematska područja (zdravstvo, obrazovanje, sport, uređenje javnog prostora itd.). Kriteriji su bili da se radi o projektu, čija je provedba u javnom interesu te da je izvedba u nadležnosti Grada Pariza. Prva godina provođenja participativnog proračuna bila je testna godina – umjesto da su građani predlagali projekte, grad je predložio 15

projekata za koje su građani mogli glasovati online ili putem tradicionalnih glasačkih kutija. Grad je primio preko 41.000 glasova, od kojih je 60% došlo putem interneta. U skladu s raspoloživim sredstvima i glasovima građana, odabrano je 9 od 15 projekata, koji su sada u tijeku realizacije.⁵⁵

Sljedeće godine (2015.) participativni proračun u potpunosti je zaživio – građani su ti koji podnose projektne ideje, alocirano je tri puta više sredstava (67,7 milijuna €), određen je točan timetable provođenja programa, a projekti su se mogli ticati Pariza kao cjeline ili konkretnog arondismana (Grad Pariz je 2015. godine odlučio na svaki euro koji mjesni odbor arondismana dodijeli svom mjesnom participativnom budžetu dodati 1 €, pa je tako dio participativnog proračuna Grada Pariza namijenjen projektima koji se odnose na pojedinačne arondismane iznosio 32,5 milijuna €). Građani Pariza, uključujući nedržavljanke Francuske, bili su pozvani da podnesu projektne ideje (online ili na naznačenim mjestima u gradu) između 15. siječnja i 15. ožujka tekuće godine. Nisu postojala ograničenja u pogledu vrste projekata – jedini kriteriji bili su da se projekt odnosi na javni interes i kapitalne izdatke. U 2015. godini građani su podnijeli 5.115 ideja. Najveći broj projekata odnosio se na poboljšavanje kvalitete života, odnosno životnog okruženja građana (23%), zatim na okoliš (14%), transport i mobilnost (12,5%) te kulturu (8%). Gotovo 53% projekata odnosilo se na pojedinačne arondismane. Potom je grad do lipnja pregledavao predložene projekte i objavio one koji su bili tehnički i pravno izvedivi. Svaki predlagatelj projekta, čiji je projekt bio odbačen zbog tehničke, pravne ili financijske neopravdanosti, dobio je obrazloženu obavijest. Konačno, Parižani su odabrali 8 projekata koji su se odnosili na čitav grad Pariz i 180 projekata namijenjenih konkretnim arondismanima. Glasovalo je 67.000 osoba.⁵⁶

Sljedeće godine (2016.) grad je dodatno unaprijedio program participativnog budžetiranja, a i značajno povećao raspoloživa sredstva (100 milijuna €). Od ukupnog iznosa, 30 milijuna € bilo je predodređeno za projekte namijenjene siromašnim četvrtima, a 10 milijuna € za participativni proračun u školama (učenici su mogli predlagati projekte poboljšanja svoje škole i na taj način u ranoj dobi dobiti priliku da izraze svoje mišljenje i sudjeluju u zajednici). Grad Pariz ponovno je

⁵⁵ https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/jsp/site/Portal.jsp?document_id=2289&portlet_id=165, pristupljeno 20.09.2016.

⁵⁶ https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/jsp/site/Portal.jsp?document_id=2289&portlet_id=165, pristupljeno 20.09.2016.

dio proračuna odlučio dodijeliti arondismanima, i to na način da je dodao 2 € na svaki euro koji mjesni odbor izdvoji iz svog proračuna za mjesni participativni budžet. Tako je u 2016. godini dio participativnog proračuna Grada Pariza namijenjen projektima koji se odnose na konkretna arondismane iznosio 55 milijuna €. Građani su projekte predlagali do 19. veljače. Ukupno je bilo predloženo 3.162 projekta, od kojih se 753 odnosilo na cijeli grad Pariz, a 2.409 na konkretne arondismane. Najveći broj projekata odnosio se na poboljšavanje kvalitete života, odnosno životnog okruženja (874), gotovo 20% projekata odnosilo se na siromašne četvrti grada, a veliki broj projekata bio je humanitarnog karaktera (219). Od ožujka do svibnja trajao je postupak oblikovanja: slični projekti (koji se tiču iste lokacije ili istog tematskog područja) grupirani su po ateljeima, u kojima su svi, a osobito predlagatelji tih projekata, bili pozvani da sudjeluju u oblikovanju zajedničkog projekta, odnosno fuziji sličnih projekata u jedan zajednički. Od lipnja do rujna građani su na web-stranici mogli pregledavati predložene projekte, a u rujnu će započeti glasovanje građana za projekte koje je Grad Pariz ocijenio tehnički i pravno izvedivima.⁵⁷

Slika 4. Web-platforma programa participativnog budžetiranja Grada Pariza

Izvor: www.budgetparticipatif.paris.fr, pristupljeno 20.09.2016.

⁵⁷ <https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/le-budget-participatif-.html>, pristupljeno 20.09.2016.

Grad Pariz izradio je posebnu web-stranicu⁵⁸ na kojoj informira građane o značajkama programa participativnog budžetiranja, vremenskom slijedu implementacije proračuna te predloženim i odabranim projektima. Također, građani se mogu odlučiti na primanje newslettera na e-mail adresu, u kojem ih Grad obavještava o fazi realizacije odabranih projekata. Na istoj stranici mogu se pregledavati predloženi projekte, komentirati ideje i doprinositi njihovom poboljšanju. Također, Grad je angažirao tridesetak mladih „ambasadora“ u svim arondismanima, koji su bili zaduženi za podršku, pomoć građanima i promociju programa participativnog budžetiranja.

Važno je istaknuti da projekte mogu predlagati i za njih glasati svi Parižani: maloljetni, odrasli, Francuzi i stranci. Predloženi projekti bili su raznog raspona: od 500 € do milijun €. Primjeri projekata: postavljanje klupe, uspostava Wi-Fi internet pristupa u određenom dijelu grada, razvoj mobilne aplikacije, uređenje co-working prostora, postavljanje sprava za fitnes u parku, unaprjeđenje biciklističke infrastrukture (više staza), postavljanje pipa s pitkom vodom na području Pariza itd.

Dakle, iznos raspoloživ za PB svake je godini drugačiji, i podložan je dogovoru između Grada Pariza i mjesnih odbora arondismana, koji zajednički svake godini odlučuju o maksimalnom iznosu raspoloživom za sljedeću godinu, pri čemu ukupan iznos raspoloživ do 2020. godine iznosi 426 milijuna €.

4.2.4. Pazi(n) proračun

Projekt “Pazi(n), proračun!” provodio se u Pazinu tijekom 2014. i dijela 2015. godine s ciljem da se u proces donošenja gradskog proračuna za 2015. godinu aktivnije uključe građani i javnost Pazina. U okviru projekta razvijena je i online aplikacija otvorenog koda⁵⁹ sa prikazom elemenata participativnog i transparentnog donošenja proračuna, kao i moderirani javni forum za online raspravu.⁶⁰

Prethodno informirani građani mogli su predlagati sljedeće:

⁵⁸ www.budgetparticipatif.paris.fr, pristupljeno 20.09.2016.

⁵⁹ <http://proracun.pazin.hr/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁶⁰ <http://www.ipazin.net/forum/>, pristupljeno 20.09.2016.

- male komunalne akcije na razini mjesnih odbora. Prijedloge akcija mogli su predati mailom, poštom ili osobnim dolaskom Upravnom odjelu za komunalni sustav, prostorno planiranje i graditeljstvo Grada Pazina. Malom komunalnom akcijom smatra se gradnja, uređivanje i održavanje manjih objekata kojima se poboljšava komunalni standard na području mjesnog odbora, a koji nisu obuhvaćeni drugim programima. Primjerice: manji dijelovi mjesne mreže za priključke, zelene površine, parkovi i dječja igrališta, putovi, sporedne ceste i nogostupi, kulturni, sportski i drugi javni objekti i sl;
- sektorske prioritete za financiranje u fokusiranim sektorskim raspravama (socijalna skrb i zdravstvo, kultura i turizam, ekonomija, poduzetništvo i turizam te obrazovanje i sport)

Upravni odjel za gospodarstvo, financije i Proračun Grada Pazina potom je zaprimio i obradio preko 100 prijedloga komunalnih akcija. Stručne osobe fotografirale su lokacije i izradile financijske procjene svakog pristiglog prijedloga, te ih razvrstale u 3 kategorije: male komunalne akcije, velike komunalne akcije i redovito održavanje. Nakon toga uslijedile su tribine, koje su se održavale po mjesnim odborima, a najavljivale plakatima postavljanima na području mjesnih odbora te putem radija i društvenih mreža.

Na tribinama je bila objašnjena struktura gradskog proračuna, sustav prihoda i rashoda te proces donošenja proračuna. Osim toga, prezentiran je i obrazložen svaki prijedlog građana putem fotografija, financijske procjene te načina rješavanja (ulazi li u malu ili veliku komunalnu akciju ili pak redovito održavanje; razlozi zbog kojih neki projekti izlaze iz okvira malih komunalnih akcija te na koji ih se način može uvrstiti u proračun). Potom je uslijedila rasprava i glasovanje građana o prijedlozima malih komunalnih akcija koje trebaju ući u proračun (ukupno 300.000 kuna).

Zapisnici s javnih tribina, prijedlozi i izglasane odluke upućene su Gradskom vijeću, gradonačelniku te gradskim odjelima pa se prilikom sastavljanja nacrtu i prijedloga proračuna vodilo računa i o prijedlozima građana. Gradsko vijeće je prilikom rasprave o proračunu razmatralo prijedloge, kao i one dobivene nakon završne javne rasprave prije 2. čitanja. Izglasane komunalne akcije ušle su u proračun 2015. godine. Tako su stanovnici Mjesnog odbora Stari Pazin odlučili novac potrošiti na gradnju novog dječjeg igrališta i obnovu starog, dok su se stanovnici Mjesnog odbora Zabrežani odlučili za novi pješački prijelaz, a Mjesnog odbora Heki za novu autobusnu čekaonicu. Građani su glasovanjem izabrali male komunalne akcije

pojedinačne vrijednosti od 2.500 do 25.000 kuna. Na svakoj su tribini u svakom mjesnom odboru izabrane jedna do tri male komunalne akcije, ovisno o njihovoj vrijednosti. Među realiziranim akcijama su se tako našle aktivnosti uređenja i opremanja dječjih parkova, javnih površina i sportskih terena, postavljanje jednog do dva rasvjetna tijela na javnim površinama, postavljanje novih autobusnih čekaonica, obilježavanje kritičnih pješačkih prijelaza i slično.

Slika 5. Web-stranica participativnog proračuna Grada Pazina

PAZI(N) PRORAČUN!

Aktivno uključivanje građana u proces donošenja gradskog proračuna

Proračun za 2016. godinu Proračun za 2015. godinu Proračun za 2014. godinu O projektu "Pazi(n), proračun" Više o participativnom budžetiranju Kontakt

Građanke i građani Pazina, uključite se u zajedničko donošenje proračuna!

Svi ste dobrodošli - informirajte se, pridružite se, sudjelujte!

Upoznaj proračun za 2016. godinu kroz vizualizacije

... odakle dolazi novac u Proračun i što se njime financira, odgovore pronađi ovdje ...

Saznajte više...

Sudjeluj u izradi proračuna za 2017. godinu

... Kako se uključiti? Preuzmite obrazac „Prijedlog male komunalne akcije“ ...

Saznajte više...

Raspravljaj o proračunu na forumu

... sudjeluj u raspravama na iPazin forumima, od Proračuna do kućnih ljubimaca ...

Saznajte više...

Izvor: <http://proracun.pazin.hr/>, pristupljeno 20.09.2016.

Nositelj projekta „Pazi(n), proračun!“, čija je ukupna vrijednost bila 69.243,45 €, od čega je Europska unija sufinancirala 85%, je bio GONG s partnerima Gradom Pazinom i Društvom „Naša Djeca“ Pazin te suradnicima Institutom za javne financije i Udrugom gradova. Projektom se željelo osnažiti kapacitete svih uključenih partnera i drugih lokalnih dionika, a posebice građana, u procesima donošenja odluka na lokalnoj razini, s ciljem povećanja kvalitete javnih politika i razine dobrog upravljanja u jedinicama lokalne samouprave kroz mehanizme civilnog dijaloga za održivu participativnu demokraciju. Projekt se ponovno provodi u izradi proračuna za

2017. godinu. Građani su mogli do kraja srpnja 2016. godine ispuniti obrazac „Prijedlog male komunalne akcije“ i predati ga gradskoj upravi Grada Pazina osobno ili e-mailom.⁶¹

4.3. Formuliranje tipičnog modela participativnog budžetiranja

Iz izloženih primjera participativnog budžeta u Porto Alegreu, Stuttgartu, Parizu i Pazinu jasno je da su razlike među njima velike. Zajedničko im je uključivanje građana u proračunski proces, a to se može vršiti putem javnih rasprava, koje zahtijevaju fizičku prisutnost zainteresiranih građana (Porto Alegre), ili online putem web-stranice, ili kombiniranjem fizičke i online prisutnosti građana, odnosno omogućavanjem više kanala između kojih građani biraju (Pariz, Stuttgart, Pazin). Općenito se može reći da kroz program participativnog budžetiranja građani stječu pravo sudjelovanja u osmišljavanju i odabiru konkretnih projekata ili javnih politika. Ugrubo, proces participativnog budžetiranja započinje informiranjem javnosti o pravilima i vremenskom slijedu aktivnosti. Izvršna vlast, koja je odlučila implementirati program, provodi PR kampanje i educira građane o procesu te stoji na njihovom raspolaganju za pitanja i nejasnoće. PR kampanje provode se online (odvojena web-stranica ili web-stranica kao dio postojeće web-stranice izvršne, odnosno upravne vlasti) te na ključnim lokacijama u zajednici u kojoj će se program provoditi, primjerice postavljanjem informativnih štandova u dijelu grada koji je uveo program i dijeljenjem letaka s informacijama o programu.

Participacija građana može se sastojati od:

- glasovanja o projektima predloženima od strane izvršne vlasti – u ovom modelu građani nemaju pravo samostalno predlagati projekte, nego glasuju o projektima koje je izvršna vlast predložila, pri čemu se može raditi o odabiru između projekata koji rješavaju isti problem, ali na različite načine ili odabiru između projekata od kojih svaki rješava drugi problem, što znači da građani kroz odabir posredno vrše rangiranje problema u zajednici;
- predlaganja projekata – osmišljavanje projekata koje građani smatraju potrebnima jer rješavaju određeni problem zajednice. Nadalje, nakon predlaganja projekata građani u

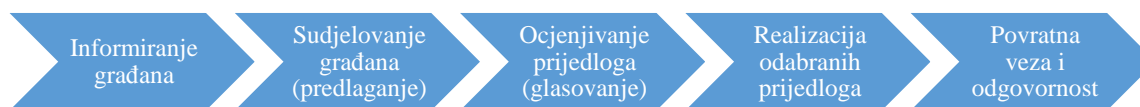
⁶¹ Brošura “Pazi(n) proračun”, GONG, Grad Pazin, Društvo “Naša djeca”, 2014., Brošura “Pazi(n) proračun”, GONG, Grad Pazin, Društvo “Naša djeca”, 2015.

okviru programa participativnog budžetiranja mogu imati pravo glasovanja, odnosno odabira određenog broja najboljih projekata koje su sami predložili. Također, mogući su i modeli u kojima im pravo odabira nije dodijeljeno nego isto pripada stručnoj komisiji. Konačno, moguće je zajedničko odlučivanje od strane komisije i građana.

Mogući su i drugačiji modeli participacije građana, primjerice pravo na predlaganje projekata ili načina uštede javnih sredstava, a izvršna vlast prijedloge može, ali i ne mora uzeti u obzir. Nadalje, kao što je vidljivo iz primjera participativnog budžetiranja u gradovima u Njemačkoj, građanima može biti dano pravo davanja feedbacka, odnosno povratne informacije. Međutim, radi se o slabijim oblicima participacije.

Ukoliko izvršna vlast određene zajednice građanima dodijeli pravo predlaganja projekata, najčešće određuje visinu sredstava koja stoji na raspolaganju za njihovu realizaciju. Na primjeru Njemačke vidi se da postoje i gradovi u kojima nije određen maksimalni iznos. Međutim, ako izvršna vlast želi jasnoću i transparentnost, poželjno je da bude postavljena gornja granica. Također, moguće je odrediti da će se participativni dio proračuna odnositi samo na određeni sektor(e), koji uživa(ju) prioritet (primjerice, obrazovanje, zdravstvo, ekologija itd.) te da će građani moći (su)odlučivati samo o projektima iz tih sektora. Osim navedenih informacija, izvršna vlast građane mora obavijestiti o kanalima kroz koje će se odvijati njihova participacija. Na izloženim primjerima participativnog budžetiranja u svijetu vidi se da se najčešće radi o kombinaciji sudjelovanja putem interneta i fizičkog sudjelovanja, koje se može sastojati u glasovanju putem listića u mjesnom odboru/gradskoj upravi itd. te od sudjelovanja u javnim raspravama o projektima, organiziranim od strane javne vlasti.

Slika 6. Faze postupka participativnog budžetiranja

Izvor: izrada autorice

5. *Crowdfunding* – grupno financiranje projekata

Crowdfunding, kao način financiranja projekata, podrazumijeva prikupljanje malih financijskih doprinosa od strane velikog broja ljudi. Iako ideja seže u prošlost (npr. financiranje Kipa slobode u New Yorku prikupljanjem malih doprinosa i financiranje izgradnje Učke), začetnikom modernog koncepta mikrofinanciranja i crowdfundinga smatra se Nobelovac i socijalni poduzetnik Muhammad Yunus, osnivač Grameen Bank banke, koja na temelju mikrofinanciranja daje pozajmice poduzetnicima, koji ne ispunjavaju uvjete za dobivanje kredita u tradicionalnim bankama.

Crowdfunding raznih projekata danas se obavlja putem Interneta na za to predviđenim platformama. Inicijator projekta predlaže ideju ili projekt za koje mu je potrebno financiranje. Nakon što platforma, kao posrednik između inicijatora i podupiratelja, provjeri ispunjava li projekt uvjete, dopušta inicijatoru da na njoj pokrene crowdfunding kampanju. Potom svatko tko pristupi platformi i ispunjava temeljne uvjete za plaćanje putem Interneta, može doprinijeti projektu. Pri tome, s aspekta naknade podržavatelju projekta, razlikuju se donacije, nagrade, udio u kapitalu, udio u prodaji i dug. U slučaju donacije, podržavatelj projekta određeni novčani iznos donira inicijatoru projekta, a pri tome ne dobiva ništa za uzrat (tipičan primjer su humanitarni projekti). Druga mogućnost je da podržavatelj za svoj financijski doprinos ostvari pravo na određenu nagradu ili proizvod. Zatim, moguće je da inicijator projekta za financijske doprinose ponudi udio u kapitalu svog poduzeća, a u tom slučaju podržavatelj ostvaruje pravo na udio u profitu. U slučaju udjela u prodaji, podržavatelj dobiva određeni postotak iznosa prodaje, koju ostvari inicijator projekta. Konačno, podržavatelj projekta može inicijatoru dati doprinos kao dug, odnosno kredit. Osim toga, važna je tipologija crowdfunding platformi, koje mogu biti generičke – otvorene za sve tipove projekata i ideja, i platforme specijalizirane za određenu vrstu projekata. Konačno, platforme možemo razlikovati i prema tome funkcioniraju li na principu „sve ili ništa“ ili ne. To znači da predlagatelji projekata pokrenutih na „sve ili ništa“ platformama dobivaju prikupljena sredstva tek ako dostignu cilj, odnosno sav proračun projekta. Na ostalim platformama predlagatelji dobivaju sva sredstva koja prikupe, pa i ako cilj ne bude dostignut.

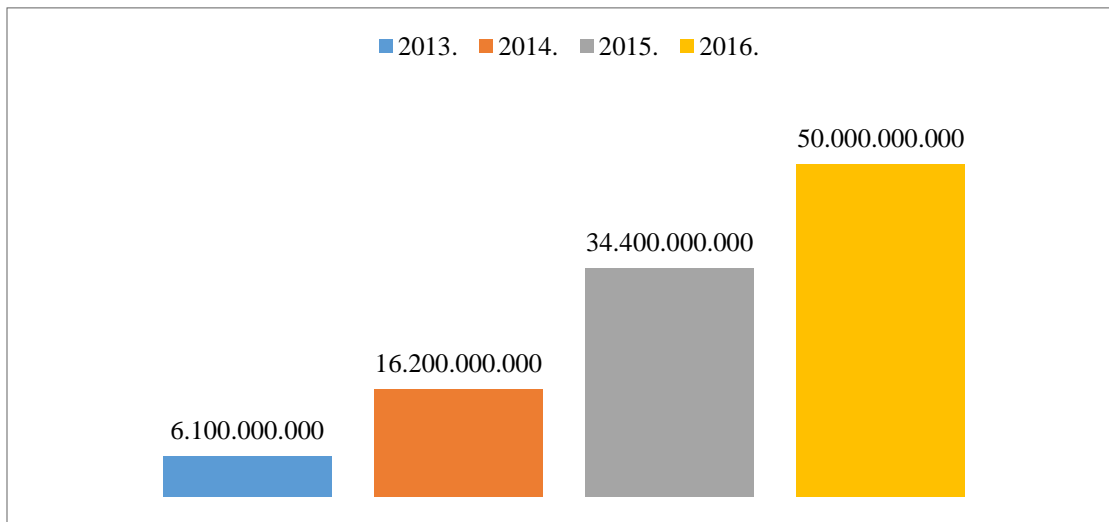
Dakle, crowdfunding podrazumijeva postojanje:

- Pokretača projekata – to mogu biti poduzeća, udruge, savezi, institucije i pojedinci s dobrim idejama i željom da ih provedu u djelo;

- Podržavatelja projekata – to mogu biti svi oni kojima je stalo do toga da doprinesu realizaciji perspektivnih projekata (najčešće su fizičke, ali mogu biti i pravne osobe);
- Internet platforma, koja spaja navedene kategorije (pokretače projekata i podupiratelje projekata) – prvima nudi mjesto na kojemu mogu izložiti svoje ideje, a drugima mjesto na kojemu mogu poduprijeti dobre ideje. Također, platforma ima integriran sustav za plaćanje i komunikaciju, pa omogućuje prijenos financijskih i drugih sredstava od podupiratelja pokretačima projekata, kao i komunikaciju pokretača s njihovom zajednicom.

Crowdfunding tržište bilježi rast iz godine u godinu. Prema istraživanju Massolution-a, u 2013. godini crowdfundingom je prikupljeno \$6,1 milijarde, u 2014. godini \$16,2 milijarde (rast od 167%), a 2015. godine \$34,4 milijarde. Predviđa se da će se u 2016. godini financirati projekti u vrijednosti od čak \$50 milijardi.⁶²

Grafikon 3. Iznos financijskih sredstava prikupljen putem crowdfunding-a u svijetu u razdoblju od 2013.-2016. godine

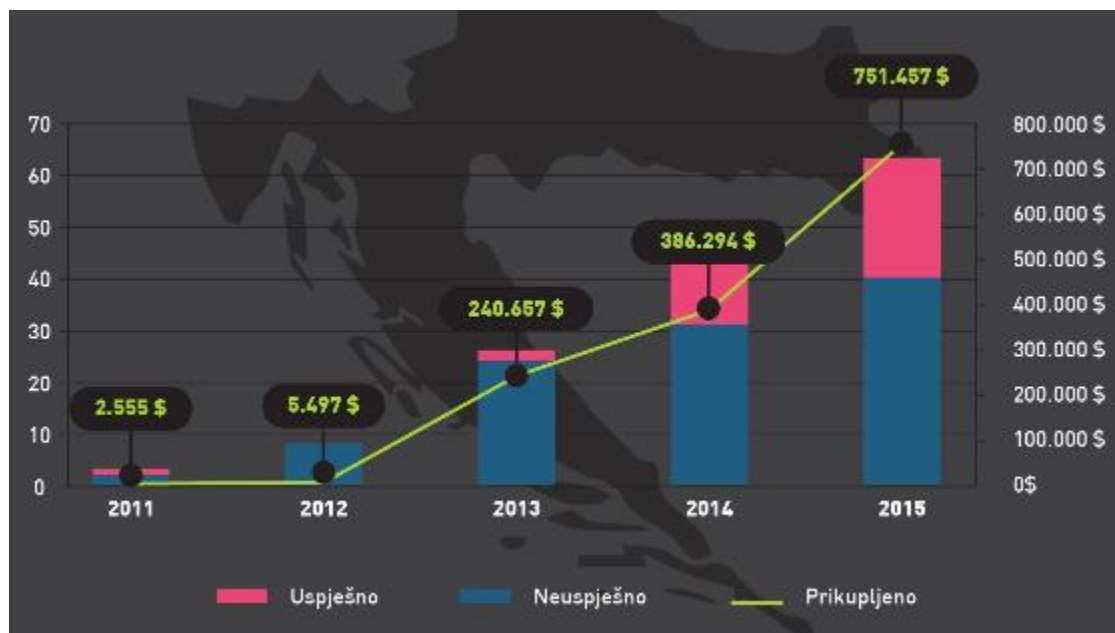

Izvor: <http://dazeinfo.com/2016/01/12/crowdfunding-industry-34-4-billion-surpass-vc-2016/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁶² <http://dazeinfo.com/2016/01/12/crowdfunding-industry-34-4-billion-surpass-vc-2016/>, pristupljeno 20.09.2016.

U Hrvatskoj je do sada prikupljeno 10 milijuna kuna (od 2011.-2015. godine), a crowdfunding industrija raste brže nego ikad. Samo u 2015. godini prikupljeno je više novca nego ukupno do sada (5,3 milijuna kuna), a godišnji rast je na razini od 90%.⁶³

Grafikon 4. Iznos financijskih sredstava prikupljenih putem crowdfunding-a u Hrvatskoj u razdoblju od 2011.-2015. godine

Izvor: <http://www.crowdfunding.hr/infografika-crowdfunding-u-hrvatskoj-2015-3376>, pristupljeno 20.09.2016.

Crowdfunding dovodi do decentralizacije financijskog sustava: osobe koje trebaju financijska sredstva ne moraju se više obraćati bankama ili investitorima, a osobe koje žele ulagati ne moraju to činiti preko burzi, fondova ili banaka. Nadalje, crowdfundingom se potiče poduzetništvo, jer je pokretanje kampanje za prikupljanje sredstava otvoreno svakome tko smatra da ima dobru ideju. Crowdfunding potiče inovacije i tehnološki napredak. Društveni učinci ovog načina financiranja su osnaživanje pojedinaca, kako za pokretanje projekata, tako i za doprinos projektima te stvaranje društvenih mreža i brisanje geografskih granica. Također, crowdfunding doprinosi profiliranju trendova i potreba u društvu signalizirajući koji su projekti uspješni u dobivanju podrške.

⁶³ <http://www.crowdfunding.hr/infografika-crowdfunding-u-hrvatskoj-2015-3376>, pristupljeno 20.09.2016.

5.1. Civilni crowdfunding

U medijima se najviše piše o uspješnim privatnim projektima, kako poduzetničkima, koji smjeraju razvoju novih proizvoda i tehnoloških izuma, tako umjetničkim, koji za cilj imaju produkciju filmova, glazbenih albuma ili knjiga. Također, zakonodavstvo Sjedinjenih američkih država (SAD), države koja prednjači po iznosima prikupljenima kroz crowdfunding, najviše pozornosti posvećuje kreiranju legislativnog okruženja za „equity crowdfunding“, odnosno crowdfunding stjecanjem udjela u kapitalu poduzeća. Međutim, crowdfunding može služiti za financiranje javnih projekata (civilnih, humanitarnih, socijalnih). Javni crowdfunding može se definirati kao proces sakupljanja financijskih sredstava za projekte kojima je cilj proizvodnja javnih dobara ili usluga, od kojih koristi ima cjelokupno društvo/zajednica. „Civilnom“ se može smatrati vrijednost, odnosno aktivnost, koja doprinosi kolektivu. Primjeri za to su parkovi, obrazovni programi, sustav javnih bicikala, javni bazeni i sl.

Da bi se mogao smatrati javnim, crowdfunding mora ispuniti pretpostavke u pogledu vrste projekta i uključenih aktera. Dobro ili usluga koji se kroz njega financiraju moraju biti javna dobra/usluge, koje karakterizira neisključivost, nedjeljivost i neiscrpnost, ili ograničena javna dobra, kojima nedostaje neka od navedenih karakteristika (npr. sustav javnih bicikala ograničenog je kapaciteta), ali imaju javno dobro kao sekundarni učinak (čišći zrak, javno zdravlje, smanjeni promet). Dakle, definirano po klasifikaciji javnih dobara, civilni projekti su oni koji proizvode čista javna dobra ili mješovita javna dobra (klupska dobra ili zajednički resursi).

Što se tiče uključenih aktera, da bi se crowdfunding mogao smatrati javnim, trebao bi uključivati samo doprinose javnosti (fizičke osobe, pravne osobe, nevladine i neprofitne udruge) ili kombinirati doprinose javnosti i vlade (odnosno, državnih institucija te jedinica lokalne ili regionalne samouprave). Optimalan oblik civilnog crowdfundinga trebao bi uključivati sve navedene aktere jer bi to najbolje pokazalo kolektivnu podršku projektu.⁶⁴

⁶⁴ Davies, R., *Civic Crowdfunding: Participatory Communities, Entrepreneurs and the Political Economy of Place*, Center for Work, Technology and Organizations; MIT Center for Civic Media, 2014. str. 28-30

Popularnost civilnog crowdfundinga raste uslijed porasti nezadovoljstva građana s uslugama koje im pruža država te zbog nemogućnosti države da svojim primicima pokrije rastuće izdatke države. Stoga su pokrenute specijalizirane crowdfunding platforme, na kojima se predlažu isključivo projekti, koji nose korist za zajednicu. Također, velike generičke platforme pored privatnih poduzetničkih projekata podržavaju i kategoriju civilnih projekata. Važno je istaknuti da su do sada pokretači i podržavatelji civilnih crowdfunding projekata na tim platformama bile privatne osobe, neprofitne organizacije ili članovi poslovne zajednice. Pri tome, tretman doprinosa koje građani daju projektima putem tih stranica razlikuje se od države do države. Najčešće podržavatelji projekata ne dobivaju nikakvu protuuslugu, odnosno povrat uloženog novca, a negdje dobivaju porezne olakšice, u slučaju da je doprinos upućen organizaciji koja pripada u određenu kategoriju (najčešće se radi o neprofitnim organizacijama humanitarnog, obrazovnog, kulturnog i dr. karaktera). Primjeri takvih država su Francuska i Velika Britanija.

5.2. Primjeri civilnog crowdfundinga u svijetu

Prva država koja je pokušala regulirati civilni crowdfunding je američka savezna država Hawaii, prijedlogom zakona kojim bi se ustanovio pilot program civilnog crowdfundinga za popravak i obnovu javnih škola. Članovi zajednice predlagali bi projekte obnove škole, a neprofitni fond Hawaii 3R odabrao bi dva projekta. Građani bi potom davali svoje doprinose za odabrane projekte obnove i popravka. Potom bi država sredstvima iz proračuna udvostručila iznos prikupljen putem crowdfundinga, maksimalno do visine od \$50.000 po projektu. Ovdje bi se radilo o kombinaciji privatnog i javnog ulaganja u projekte, odnosno posebnom obliku javno-privatnog partnerstva. Model bi imao i redistributivni učinak, jer bi 10% sredstava prikupljenih putem crowdfundinga bilo donirano školi s niskim prihodima koja ispunjava uvjete za federalnu financijsku pomoć po Zakonu o obrazovanju. Prijedlog zakona, međutim, nije prošao odbor.⁶⁵

Postoje inicijative za otvaranje pristupa crowdfundingu jedinicama lokalne i regionalne samouprave, kao i državnoj vlasti. Tako je Francuska u prosincu 2015. godine dekretom omogućila lokalnim/regionalnim vlastima i njihovim ustanovama da predlažu projekte kulturnog,

⁶⁵ Hawaii House Bill Text: HI HB2631, 2014

obrazovnog, socijalnog i humanitarnog za financiranje na postojećim crowdfunding platformama. Jedinice lokalne/regionalne samouprave to smatraju odličnim načinom da prikupe sredstva za projekte, koji inače ne bi mogli biti realizirani, komuniciraju s članovima zajednice i dobiju povratnu informaciju o predloženim projektima.⁶⁶ Ubrzo su se na tržištu crowdfunding platformi pojavile one koje su namijenjene upravo lokalnim/regionalnim vlastima i njihovim ustanovama kao pokretačima projekata koji pripadaju u navedene kategorije (npr. Collecticity.fr).⁶⁷ Na toj je platformi, primjerice, francuska općina Routot iz Normandije pokrenula financiranje projekta izgradnje sportskog igrališta. Građani koji doniraju financijska sredstva za ovaj projekt ostvaruju pravo na umanjenje poreza na dohodak (66% doniranih sredstava, ali maksimalno do visine od 20% oporezivog dohotka).⁶⁸ Općina Saint-Brieuc iz Bretanje pokrenula je financiranje postavljanja solarnih panela na zgradu Zavoda za zapošljavanje. Umjesto donacija, općina traži zajam od građana, pri čemu pojedinačni zajam može iznositi od 50 do 1000€, a bit će vraćen u roku od 5 godina s kamatnom stopom od 2,25% godišnje.⁶⁹

Iako je grupno financiranje popularizirano u posljednjih desetak godina, koncept je postojao i u daljoj prošlosti. Naime, njujorški Kip slobode i njegovo postolje, također su financirani malim dobrovoljnim prilozima stotine tisuća ljudi. Ideja o kipu potekla je od francuskog senatora Édouarda Renéa de Laboulayea, a njegovu izradu financiralo je oko 180 francuskih gradova, općina i sela iz svojih proračuna, ali i tisuće građana iz svojih privatnih džepova. S druge strane (oceana), Sjedinjene američke države imale su problema s prikupljanjem financijskih sredstava za granitno postolje. Guverner New Yorka odbio je iz gradskog proračuna izdvojiti sredstva, a Kongres nije uspio izglasati financiranje. Tada je Joseph Pulitzer, poznati izdavač, pokrenuo crowdfunding kampanju u svojim novinama The New York World, apelirajući na građane da podrže projekt. U pet mjeseci kampanja je prikupila \$100.000 od više od 120.000 donatora, što znači da je prosječna donacija bila manja od jednog dolara.⁷⁰

⁶⁶ <http://www.lagazettedescommunes.com/432978/les-collectivites-a-lheure-du-crowdfunding/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁶⁷ http://www.lesechos.fr/07/12/2015/LesEchos/22081-117-ECH_les-collectivites-locales--un-terrain-de-jeu-inedit.htm, <https://www.collecticity.fr/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁶⁸ <https://app.collecticity.fr/projects/detail/57501454b800473204c2391a>, pristupljeno 20.09.2016.

⁶⁹ <https://app.collecticity.fr/projects/detail/579228e735e105030fdc0516>, pristupljeno 20.09.2016.

⁷⁰ <http://www.bbc.com/news/magazine-21932675>, pristupljeno 20.09.2016.

Primjeri grupnog financiranja javnih projekata mogu se pronaći i u Hrvatskoj. Kako bi dala djelomičnu financijsku potporu realizaciji projekta izgradnje tunela Učke sedamdesetih godina prošloga stoljeća, Istarska zajednica općina osnovala je Koordinacijski odbor za izgradnju tunela te organizirala raspisivanje javnog zajma za osiguranje financijskih sredstava (općenarodni zajam), a Rijeka je sufinancirala komercijalnim zajmom Riječke banke.⁷¹

5.2.1. Analiza projekata financiranih na platformama specijaliziranim za civilni crowdfunding

Najviše primjera civilnih projekata, koji su financirani putem crowdfunding platformi, mogu se pronaći u Sjedinjenim američkim državama, Ujedinjenom Kraljevstvu i Brazilu. Njihovo pokretanje i realizacija uključivala je razne aktere: pojedince, nevladine udruge, neprofitne udruge, poduzeća, državne institucije. Davies⁷² je analizirao podatke o civilnim projektima financiranim kroz crowdfunding. Za svrhu analize civilnih crowdfunding projekata, razlikuje generičke platforme koje podržavaju privatne i javne projekte (Kickstarter, Catarse, IndieGoGo i Goteo) i specijalizirane platforme na kojima se financiraju isključivo civilni projekti (Spacehive, ioby, Citizinvestor i Neighbor.ly). Analiza projekata značajna je jer pokazuje koji projekti najbolje uspijevaju zadobiti pozornost građana te uspješno prikupiti financijska sredstva za realizaciju.

Ukupno, od 2010. do 2013. godine pokrenuto je 1.224 kampanja za crowdfunding civilnih projekata. Od 1.224 kampanja, 771 je bila uspješna i projekti su uspješno financirani. Prikupljeno je ukupno 10,74 milijuna \$. Zabilježeno je 113.468 doprinosa projektima. Medijan doprinosa iznosio je 62 \$. Medijan cilja projekta iznosio je 8.000 \$.

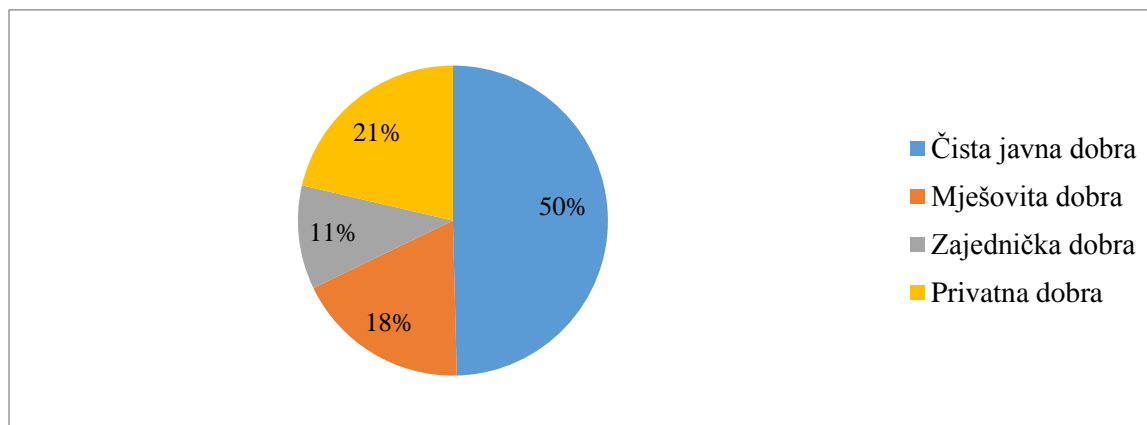
Na platformama se kao civilni projekt najčešće javljao projekt uređenja parka, koji ne zahtijeva velika financijska sredstva. Također, podaci pokazuju prevladavanje privremenih ili manje trajnih projekata. Uz pretpostavku da su projekti iz kategorije „Događaji“, „Obrazovanje“,

⁷¹ http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/prije-32-godine-pusten-u-promet-cestovni-tunel-ucka-424271, pristupljeno 20.09.2016.

⁷²Davies, R., op.cit. (bilj. 64), str. 45-68

„Hrana“ i „Mediji“ vjerojatno kratkotrajni, tada je bilo 38% kratkotrajnih projekata. Što se tiče razlike između dobara, čista javna dobra (obilježja neisključivosti i nekonkurentnost) proizvedena su u 49,5% slučajeva. Klupska dobra (obilježja isključivosti i nekonkurentnosti) proizvedena su u 18,2% slučajeva. Zajednička dobra (obilježja neisključivost, konkurentnost) proizvelo 10,8% projekata. Privatna dobra proizvelo je 21,3% projekata.

Grafikon 5. Dobra proizvedena civilnim projektima financiranim kroz crowdfunding

Izvor: Davies, R., *Civic Crowdfunding: Participatory Communities, Entrepreneurs and the Political Economy of Place*, Center for Work, Technology and Organizations; MIT Center for Civic Media, 2014.

Ako se promotre zasebno specijalizirane platforme, na njima je bilo pokrenuto ukupno 489 crowdfunding projekata, koji su imali ukupni cilj od 8,1 milijun \$, a prikupili su 4,1 milijun \$. 76 projekata prikupilo je 50% ili više ciljanog iznosa. Karakteristike medijskog civilnog crowdfunding projekta na specijaliziranim platformama bile su sljedeće: traženi iznos je \$2.099, projekt se najvjerojatnije provodi u većem gradu, najvjerojatnije se radi o parku, privlači prosječni doprinos u iznosu od \$58,51 te proizvodi čisto javno dobro ili klupsko dobro. Podaci pokazuju da je ioby trenutno vodeća specijalizirana platforma za civilni crowdfunding u smislu broja projekata (409) i participacije podržavatelja (5.423 doprinosa). Platforma Spacehive je pak vodeća platforma po ukupnom iznosu prikupljenom za projekte (1.98 milijuna \$), a po broju podupiratelja je na drugom mjestu (1.714 doprinosa).

Tabela 5. Kategorije civilnih projekata pokrenutih na crowdfunding platformama

Kategorija projekta	Broj projekata	%	Medijan proračuna projekta
Park	140	28,6%	14.165 \$
Događaj	70	14,3%	8.042 \$
Edukacija	56	11,4%	5.179 \$
Hrana	35	7,1%	3.060 \$
Okoliš i životinje	28	5,7%	1.516 \$
Održavanje i renoviranje	26	5,3%	43.365 \$
Spomenici i umjetnost	24	4,9%	28.752 \$
Tehnologija	21	4,3%	30.910 \$
Organizacija/udruga	19	3,7%	4.464 \$
Objekt/pogon	15	3,1%	97.585 \$
Uređenje ulica	13	2,7%	23.220 \$
Mediji	20	4,1%	3.749 \$
Drugo	11	2,2%	17.690 \$
Sport	6	1,2%	2.876 \$
Mobilnost	5	1,0%	146.015 \$

Izvor: R. Davies (2014.): *Civic Crowdfunding: Participatory Communities, Entrepreneurs and the Political Economy of Place*, Center for Work, Technology and Organizations; MIT Center for Civic Media

Primjer čistog javnog dobra financiranog na platformi Spacehive je „Make Mansfield YOUR hotspot!“. Financiranje je pokrenuo Mansfield Business Improvement District, javno privatno partnerstvo između grada Mansfield UK i lokalne poslovne zajednice. Prikupili su \$50.484 u 2013. godini za uspostavu besplatnog bežičnog Interneta u gradu. Zajedničko dobro financirano u Brooklynu (New York) bila je zajednička farma peradi. Neprofitna organizacija Cypress Hill Local Development Corporation prikupila je \$6.286 u 2012. godini. Jaja iz uzgoja podijeljena su zainteresiranim građanima s ciljem promocije zdrave prehrane.

5.3. Struktura tipične platforme za civilni crowdfunding

Tipična platforma za civilni crowdfunding sastoji se od početne stranice na kojoj korisnik može pregledavati predložene projekte i razvrstavati ih po određenim kriterijima: kategorija projekta (npr. sport, parkovi, infrastruktura, kultura i sl.), faza u kojoj se projekt nalazi (financiranje u tijeku, financiranje neuspješno i financiranje uspješno, odnosno projekt je u fazi implementacije).

Slika 7. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – pregled projekata

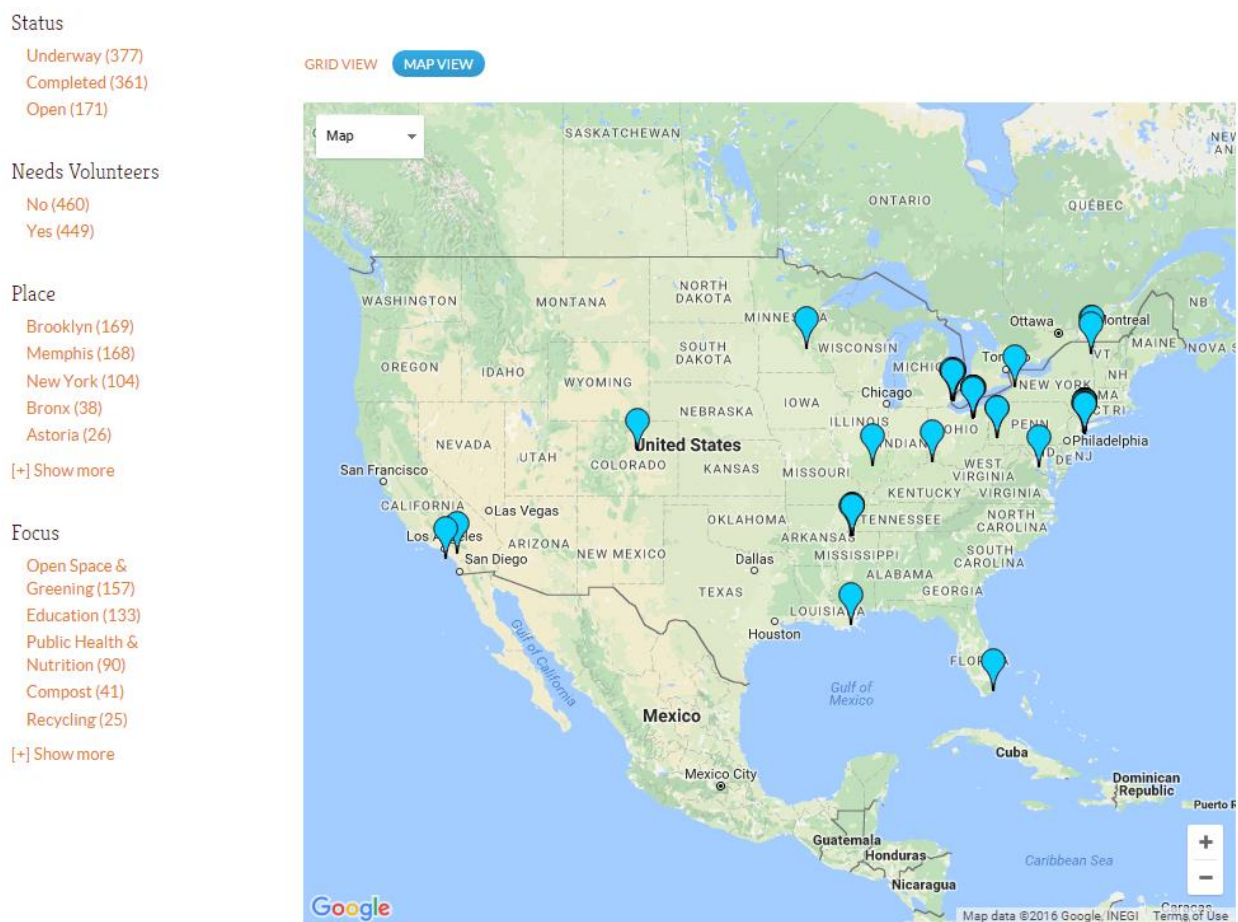
The screenshot displays the Spacehive website interface. At the top, there is a navigation bar with the Spacehive logo, links for 'Create', 'Discover', 'Partner', and 'About', a search bar, and 'Sign up' and 'Log in' buttons. Below the navigation bar is a blue header with 'Discover projects' and filter options for 'All Stages' and 'All Categories', along with a 'Map view' button. The main content area shows 'Showing 1 - 12 of 861 projects' and a 'Next 12 projects >' link. The projects are sorted by 'Most Backers' and '% Funded'. Four project cards are visible, each with a title, location, description, progress bar, and funding details.

Project Name	Location	Progress (%)	Pledged (£)	Goal (£)	Days Left
The Phoenix Garden Blooms	Camden	92%	£17,147	£18,658	6
UK's first Sustainable Department Store	Southwark	67%	£1,737	£2,600	10
We're Kick-Starting Chameleon Youth	Manchester	55%	£1,660	£2,994	15
St Ann's Redevelopment Community Bid	Haringey	44%	£10,740	£24,618	45

Izvor: <https://www.spacehive.com/>, pristupljeno 20.09.2016.

Također, platforme korisnicima nude i pregledavanje projekata po lokaciji, nudeći slikoviti prikaz projekata na geografskoj mapi. To korisnicima omogućava da saznaju koji su projekti u njihovoj blizini te podupiru one koji će imati učinak u njihovoj zajednici. Projekti se mogu sortirati i prema postotku sredstava koja su do sada prikupljena, broju podupiratelja, popularnosti itd.

Slika 8. Sučelje crowdfunding platforme ioby – prikaz projekata na geografskoj mapi

Izvor: <https://www.ioby.org/>, pristupljeno 20.09.2016.

Odabirom konkretnog projekta korisnik stiže na stranicu posvećenu projektu, gdje su detaljno objašnjeni ideja i troškovi, kao i predstavljen popis podupiratelja s pripadajućim doprinosom.

Slika 9. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – prikaz konkretnog projekta (1)

The screenshot shows the main page for the 'The Phoenix Garden Blooms' project on Spacehive. At the top left is the Spacehive logo. The project title 'The Phoenix Garden Blooms' is prominently displayed, followed by 'By The Phoenix Garden', 'Camden', and 'Fundraising stage'. A video player shows a lush garden scene. To the right, statistics show 161 backers, £17,122 pledged (of a £18,658 goal), and 92% completion with 6 days left. A yellow 'Back this project!' button is visible. Below the video are social sharing options (Like 10, Follow 136) and a description: 'The Garden is about to reopen after the construction of our new community building. We want to re-landscape and refurbish the garden for our new visitors!'. A small profile card for 'The Phoenix Garden' is also present. At the bottom, there are tabs for 'Idea', 'Gallery', 'Costs', and 'Backers', and a partial text snippet: 'The garden gets over 400 visitors every lunchtime during the'.

Izvor: <https://www.spacehive.com/>, pristupljeno 20.09.2016.

Slika 10. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – prikaz konkretnog projekta (2)

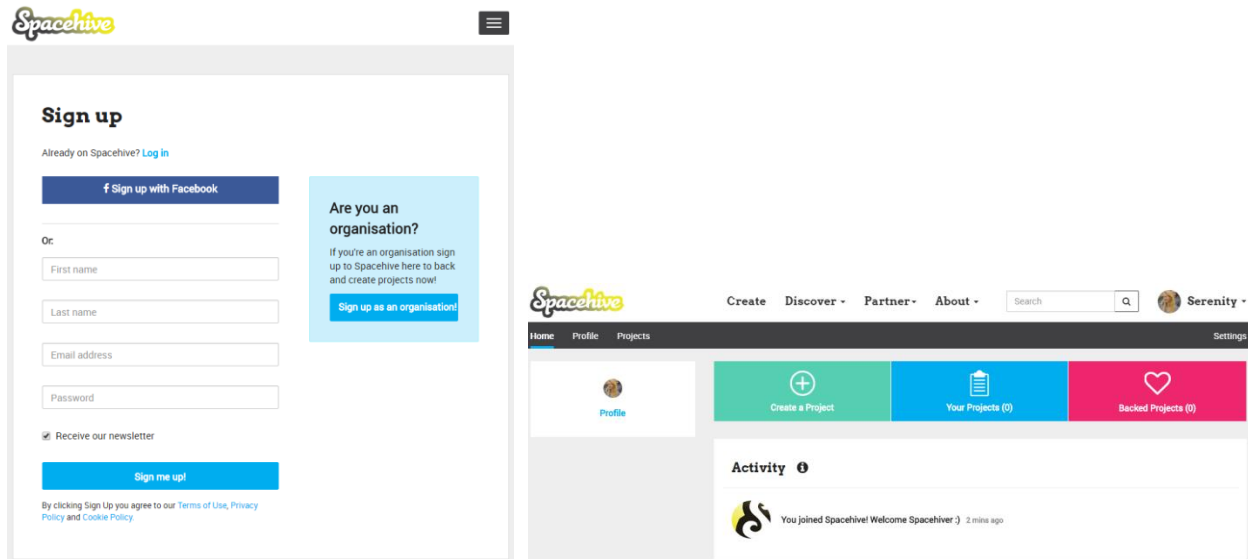
This screenshot shows the 'Backers' tab of the crowdfunding page. At the top, there are navigation tabs for 'Idea', 'Gallery', 'Costs', and 'Backers', with a yellow 'Back this project!' button to the right. Below the tabs, the text 'Who's pledged what?' is followed by a progress bar and the goal amount 'Goal £18,658'. A list of 161 pledges is shown, with the following details:

161 Pledges	
LATEST	BY PLEDGE SIZE
 Nova Luxton 21 hrs ago	£20
 Tom Kennett 1 day ago	£20
 Jack Woodcock 1 day ago	£10
 James Manning 1 day ago	£20

Izvor: <https://www.spacehive.com/>, pristupljeno 20.09.2016.

Kako bi korisnici mogu podupirati (i pokretati) projekte, moraju se registrirati. Platforme im omogućuju registraciju putem korisničkog računa za društvene mreže ili e-mail računa. Na svom korisničkom profilu korisnici stječu pregledan prikaz svih projekata koje su podržali.

Slika 11. Sučelje crowdfunding platforme Spacehive – registracija korisnika

Izvor: <https://www.spacehive.com/>, pristupljeno 20.09.2016.

Korisnik koji odluči podržati projekt, određuje visinu svog doprinosa i odabire način plaćanja (kreditna kartica, PayPal, debitna kartica, a negdje i SMS ili telefonski poziv).

6. Razrada modela sudjelovanja građana u proračunskom procesu (participativnog budžetiranja) posredstvom crowdfunding platforme u Hrvatskoj

Na temelju istraživanja postojećih modela participativnog budžetiranja te spoznajama o mogućnostima koje nudi crowdfunding, u ovom se dijelu rada razrađuje model sudjelovanja građana (pri tome se misli na fizičke i pravne osobe) u proračunskom procesu posredstvom crowdfunding platforme u Hrvatskoj.

Taj bi hipotetski model funkcionirao na način da izvršna vlast (Vlada RH) pokrene crowdfunding platformu, po uzoru na postojeće platforme, na kojoj bi tijela izvršne i upravne vlasti na državnoj, lokalnoj i regionalnoj razini objavljivala javne projekte i nudila ih građanima. Ukoliko bi na razini države izostao interes za pokretanjem ovakve platforme, svakako ostaje mogućnost da jedinice lokalne ili regionalne samouprave pokrenu svoje platforme, budući da raspolažu vlastitim proračunom, a iz izloženih primjera participativnog budžetiranja u svijetu vidi se da participativni proračuni određene jedinice lokalne ili regionalne samouprave ne ovise o postojanju takvih proračuna u ostalim dijelovima države.

Predloženi projekti trebali bi biti detaljno predstavljeni (aktivnosti, ciljevi, rezultati itd.) te objašnjeni iznosi koji su potrebni za njihovu realizaciju. Građani bi na toj platformi birali projekte koji su im zanimljivi, ispunjavaju njihove potrebe i koje smatraju obećavajućima. Na taj bi način građani suodlučivali o raspodjeli proračunskih sredstava. Izvršna vlast svake razine vlasti (vlada, župani, gradonačelnici, načelnici, predsjednici mjesnih odbora) odredila bi koji maksimalni postotak proračuna stoji na raspolaganju građanima te hoće li se raspoloživi participativni dio proračuna fokusirati na konkretne sektore (npr. obrazovanje, mobilnost, sport itd.) ili ne, ovisno o prioritetima zajednice.

Građani bi se na platformi mogli registrirati pomoću jedinstvenog identiteta koji pripada svakom građaninu. Tada bi stekli mogućnost komentiranja predloženih projekata i davanja sugestija. Također, građani bi svoje preferencije o projektima mogli izražavati na dva načina: glasovanjem o projektima i davanjem financijskih doprinosa projektima, koji bi, ovisno o važnosti projekta,

bili tretirani kao donacija ili kao porezna olakšica. To znači da bi svaka fizička/pravna osoba, koja dade svoj novčani doprinos određenom projektu, mogla dobiti poreznu olakšicu u istom iznosu. Maksimalni iznos olakšice, odnosno iznos koji stoji na raspolaganju za ulaganje u projekt, je godišnji iznos porezne obveze te pravne ili fizičke osobe. Doprinosi projektima čija realizacija uživa viši stupanj prioriteta davali bi pravo na poreznu olakšicu, a postojala bi i mogućnost predlaganja projekata čija realizacija nije toliko važna, a doprinosi kojima bi bili tretirani kao donacija građana. Međutim, s obzirom da građani već smatraju da su opterećeni porezima, takvih bi projekata trebalo biti što manje.

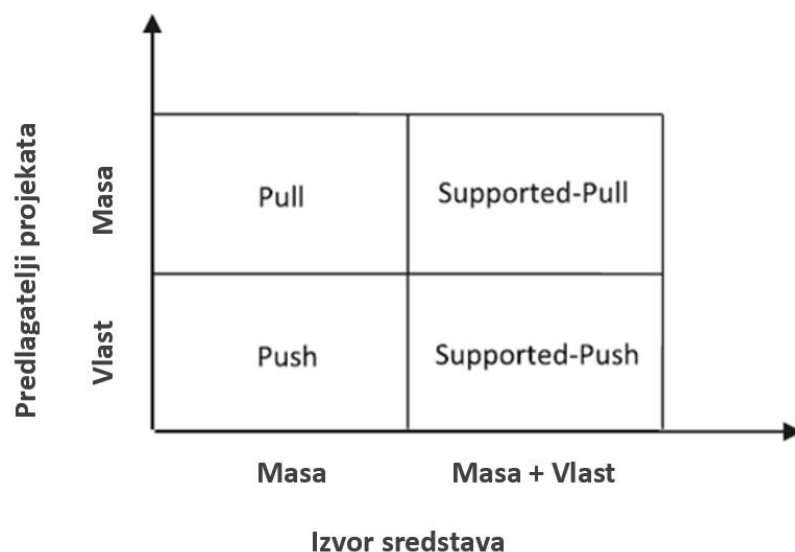
Dok se civilni crowdfunding objašnjen u poglavlju 5 odnosi na privatne platforme (odnosno platforme u vlasništvu članova civilne sfere, kao što su trgovačka društva ili neprofitne organizacije), u ovom će se dijelu rada istražiti mogućnost pokretanja takve platforme od strane izvršne vlasti. Dok se na uobičajenim platformama za civilni crowdfunding, bilo specijaliziranima ili generičkima, praktički svakome omogućuje da predloži projekt te da od mase zatraži sredstva za njegovu realizaciju, ovdje se predlaže platforma koju će pokrenuti izvršna vlast te na kojoj će isključivo tijela izvršne/upravne vlasti objavljivati projekte.

Crowdfunding može igrati veliku ulogu u prikupljanju sredstava za javne projekte. Osim toga, može pružiti mehanizam kroz koji se provodi participativno budžetiranje. Na taj način crowdfunding može posredno djelovati na osnaživanje građana, povećanje transparentnosti i suradnje između građana i vlasti. Ono što bi bilo privlačno u ovakvom javnom crowdfundingu, odnosno platformi na kojoj bi se vršio, je to što bi istovremeno mogao poslužiti kao sustav kroz koji se prikupljaju sredstva te sustav kroz koji se upravlja procesom participativnog budžetiranja kao sveobuhvatnom interakcijom građana i vlasti u pogledu proračuna.⁷³ Na istoj platformi izvršna vlast može građanima distribuirati informacije o procesu participativnog budžetiranja, odgovarati na njihove upite te dobivati povratne informacije. Dakle, ovdje se predlaže kombiniranje participativnog budžetiranja i civilnog crowdfunding radi povećanja sudjelovanja građana u javnoj sferi, intenziviranja interakcije između građana i vlasti te smanjenja netransparentnosti financiranja javnih projekata.

⁷³ Lee, C. H. et al., Gouvernement incentivized crowdfunding for one-belt, one-road enterprises: design and research issues. *Financial Innovation* 2 (2), 2016: 1-14, str. 5-6

C. H. Lee analizira mogućnost prihvaćanja crowdfundinga od strane izvršne vlasti te pri tome razlikuje 4 moguća pristupa, ovisno o tome tko predlaže projekte te tko financira projekte. Kod „push“ pristupa tijela izvršne/upravne vlasti su zadužena za predlaganje projekata, a građani su zaduženi za glasovanje o njima i dodjeljivanje financijskih sredstava. Kod „supported-push“ pristupa tijela izvršne/upravne vlasti također su zadužena za predlaganje projekata, ali nakon što građani glasuju o predloženim projektima i dodijele sredstva do određene razine (ili postotka budžeta projekta), vlast iz proračuna izdvaja ostatak sredstava. Kod „pull“ pristupa građani imaju pravo predlaganja projekata te su istovremeno zaduženi za glasovanje o njima i dodjelu financijskih sredstava. To je pristup koji primjenjuju crowdfunding platforme objašnjene u poglavlju 5 (ioby, Spacehive i dr.). Kod „supported-pull“ pristupa građani predlažu projekte i dodjeljuju financijska sredstva kao i kod „pull“ pristupa, međutim kada projekt dosegne određenu razinu sredstava, tijelo izvršne/uprave vlasti osigurava ostatak potrebnih sredstava. Kod posljednja dva pristupa koristi se kreativnost i inovativni duh građana u osmišljavanju projekata.⁷⁴

Slika 12. Četiri pristupa u financiranju i odabiru projekata na crowdfunding platformi

Izvor: Lee, C. H. et al., *Government incentivized crowdfunding for one-belt, one-road enterprises: design and research issues. Financial Innovation 2 (2), 2016: 1-14, str. 8*

⁷⁴ Ibid., str. 8-9

Međutim, osim pristupa predstavljenih u studiji C. H. Leeja, postoji mogućnost uspostave crowdfunding platforme od strane izvršne vlasti, čija tijela bi istovremeno bila zadužena za predlaganje projekata i pronalazak financijskih sredstava. To je pristup koji se predlaže u ovom radu, a stoji na suprotnom kraju od privatnih platformi, na kojima privatne osobe (fizičke i pravne) predlažu privatne projekte te ista kategorija financijski podupire projekte.

U daljnjem razvoju participativnog budžetiranja posredstvom crowdfunding platforme, koji se ovdje predlaže, moglo bi se primijeniti pristup kod kojega građani imaju pravo predlaganja projekata koji će biti financirani iz participativnog dijela budžeta, kao što to čine u Parizu. Međutim, pretpostavka je da taj pristup zahtijeva veću informiranost građana o načinu funkcioniranja participativnog budžetiranja i crowdfundinga, pa se predlaže mogućnost njegovog naknadnog uvođenja, nakon što građani steknu sliku o participativnom budžetiranju i razviju naviku sudjelovanja u procesu.

6.1. Ispunjavanje preduvjeta za participativno budžetiranje

U poglavlju 4.1 predstavljeni su temeljni preduvjeti za provođenje programa participativnog budžetiranja. Stoga je potrebno razmotriti ispunjava li Hrvatska te pretpostavke.

PREDUVJET 1.: Vlast je delegirana na niže razine, odnosno u državi postoji vertikalna podjela vlasti.

U člancima 133.-138. Ustava RH građanima je zajamčeno pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu. Pravo na samoupravu ostvaruje se preko lokalnih, odnosno područnih (regionalnih) predstavničkih tijela koja su sastavljena od članova izabranih na slobodnim i tajnim izborima na temelju neposrednog, jednakog i općeg biračkog prava. Građani mogu neposredno sudjelovati u upravljanju lokalnim poslovima, putem zborova, referenduma i drugih oblika neposrednog odlučivanja u skladu sa zakonom i statutom. Jedinice lokalne samouprave su općine i gradovi, a područne (regionalne) samouprave županije. U naselju ili dijelu naselja mogu se osnivati oblici mjesne samouprave.

Jedinice lokalne samouprave (općine i gradovi) obavljaju poslove iz lokalnog djelokruga kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a osobito poslove koji se odnose na uređenje naselja i stanovanja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalne djelatnosti, brigu o djeci, socijalnu skrb, primarnu zdravstvenu zaštitu, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i sport, tehničku kulturu, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu.⁷⁵

Jedinice područne (regionalne) samouprave obavljaju poslove od područnog (regionalnog) značenja, a osobito poslove koji se odnose na školstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu te planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova.⁷⁶

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju pravo na vlastite prihode kojima slobodno raspolažu u obavljanju poslova iz svojeg djelokruga. Prihodi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave moraju biti razmjerni njihovim ovlastima predviđenim Ustavom i zakonom.⁷⁷

Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi provedena je dodatna vertikalna podjela vlasti. U člancima 57.-66. određene su institucije mjesne samouprave, a to su mjesni odbori i gradske četvrti. Mjesni odbor osniva se statutom jedinice lokalne samouprave kao oblik neposrednog sudjelovanja građana u odlučivanju o lokalnim poslovima od neposrednog i svakodnevnog utjecaja na život i rad građana. Mjesni odbor osniva se za jedno naselje, više međusobno povezanih manjih naselja ili za dio većeg naselja, odnosno grada koji u odnosu na ostale dijelove čini zasebnu razgraničenu cjelinu (dio naselja). Inicijativu i prijedlog za osnivanje mjesnog odbora mogu dati građani i njihove organizacije i udruženja te druga tijela određena u statutu općine, odnosno grada. Statutom općine, odnosno grada, u skladu sa zakonom, uredit će se djelokrug i ovlasti tijela mjesnog odbora, utvrđivanje programa rada mjesnog odbora, način financiranja njihove djelatnosti te druga pitanja od važnosti. Tijela mjesnog odbora su vijeće mjesnog odbora i predsjednik vijeća mjesnog odbora.

⁷⁵ Članak 19. i 19.a Zakona o lokalnoj i (regionalnoj) samoupravi (NN 19/13, 137/15)

⁷⁶ Ibid., članak 20.

⁷⁷ Članak 138. Ustava RH (NN 85/10, 5/14)

Članove vijeća mjesnog odbora biraju građani s područja mjesnog odbora na temelju općeg biračkog prava na neposrednim izborima tajnim glasovanjem na osnovi kandidacijskih lista koje mogu predlagati političke stranke i birači. Vijeće mjesnog odbora donosi program rada mjesnog odbora, pravila mjesnog odbora, poslovnik o svom radu u skladu sa statutom, financijski plan i godišnji obračun te obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i statutom.

U gradovima se mogu statutom osnivati gradski kotarevi ili gradske četvrti kao posebni oblici mjesne samouprave. Gradski kotar, odnosno gradska četvrt je oblik mjesne samouprave koji se osniva za područje koje predstavlja gradsku, gospodarsku i društvenu cjelinu, a koje je povezano zajedničkim interesima građana.⁷⁸

Među ostalim, mjesni odbori donose planove malih komunalnih akcija i utvrđuju prioritete za njihovu provedbu. Također odlučuju za što će se koristiti proračunom osiguran novac za mjesne odbore, predlažu programe razvoja svog područja, brinu o potrebama stanovnika u smislu poboljšanja kvalitete stanovanja. U njihovoj je nadležnosti i uređenje okoliša te obavljanja komunalnih i uslužnih djelatnosti.⁷⁹ Tabela 6. prikazuje sredstva mjesne samouprave (gradskih četvrti i mjesnih odbora) u Gradu Zagrebu od 2001.-2016. godine.⁸⁰

⁷⁸ Članak 65. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 19/13, 137/15)

⁷⁹ <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/clanak/sto-rade-mjesni-odbori-zasto-izaci-na-danasnje-izbore/72684/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁸⁰ <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=12948>, pristupljeno 20.09.2016.

Tabela 6. Sredstva mjesne samouprave u Zagrebu u razdoblju od 2001.-20016. godine

Godina	Sredstva za naknade članovima vijeća GČ i MO	Sredstva za male komunalne akcije	Sredstva za druge namjene	Ukupna sredstva
2001	3.968.636,00	38.589.237,00		42.557.873,00
2002	3.967.800,00	45.812.200,00		49.780.000,00
2003	8.497.094,00	71.196.906,00		79.694.000,00
2004	7.843.478,00	102.906.522,00		110.750.000,00
2005	9.063.000,00	130.005.935,00		139.068.935,00
2006	11.804.423,18	151.847.921,13	1.440.000,00	165.092.344,31
2007	12.794.000,00	157.965.830,00	9.560.170,00	180.320.000,00
2008	12.794.000,00	166.166.000,00	1.360.000,00	180.320.000,00
2009	19.400.950,00	217.270.250,00	9.001.500,00	245.672.700,00
2010	26.432.700,00	149.362.920,00	10.540.000,00	186.335.620,00
2011	27.083.000,00	147.836.000,00	5.081.000,00	180.000.000,00
2012	27.510.000,00	139.469.500,00	3.020.500,00	170.000.000,00
2013	27.510.000,00	139.532.500,00	2.957.500,00	170.000.000,00
2014	26.388.000,00	174.654.500,00	1.371.500,00	204.000.000,00
2015	26.388.000,00	150.150.000,00	3.462.000,00	180.000.000,00
2016	26.551.000,00	248.881.000,00	4.638.000,00	280.000.000,00
Ukupno	277.996.081,18	2.231.647.221,13	52.432.170,00	2.563.591.472,31

Izvor: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=12948>, pristupljeno 20.09.2016.

PREDUVJET 2.: Održavanje javnih rasprava i sastanaka predstavnika vlasti zaduženih za program participativnog budžetiranja s građanima.

Građani mogu neposredno sudjelovati u odlučivanju o lokalnim poslovima putem referenduma i mjesnog zbora građana. Vijeće mjesnog odbora, u skladu sa statutom, radi raspravljanja o potrebama i interesima građana te davanja prijedloga za rješavanje pitanja od mjesnog značaja, može sazivati mjesne zborove građana. Mjesni zbor građana saziva se za dio područja mjesnog odbora koji čini određenu cjelinu (dio naselja, stambeni blok i sl.).⁸¹ Općinsko, odnosno gradsko vijeće može tražiti mišljenje mjesnih zborova građana o prijedlogu općeg akta ili drugog pitanja iz samoupravnog djelokruga općine, odnosno grada, kao i o drugim pitanjima određenim zakonom ili statutom. Međutim, mišljenje dobiveno od mjesnih zborova građana ne obvezuje općinsko, odnosno gradsko vijeće.⁸²

⁸¹ Članak 63. Zakona o lokalnoj i (regionalnoj) samoupravi (NN 19/13, 137/15)

⁸² Ibid., članak 24.a

PREDUVJET 3.: Zakonodavna vlast ne može sabotirati odluke izvršne vlasti o raspodijeli dijela budžeta uz sudjelovanje građana – ukoliko izvršna vlast ne uživa dovoljnu potporu legislative, program participativnog budžetiranja može naići na otpor zakonodavne vlasti i propasti.

S obzirom na to da predstavnička tijela na državnoj, lokalnoj i regionalnoj razini proračune donose većinom glasova, ukoliko izvršna vlast uživa potporu većine, ima mogućnost provođenja participativnog budžeta.⁸³ Izvršno tijelo na državnoj, lokalnoj ili područnoj (regionalnoj) razini (Vlada RH, gradonačelnik, načelnik ili župan) predstavničkom tijelu predlažu proračun.⁸⁴

PREDUVJET 4.: Tijela izvršne i upravne vlasti (na državnoj, lokalnoj ili regionalnoj razini) raspolažu dostatnim financijskim resursima, koji omogućuju da projekti odabrani od strane građana zaista budu realizirani (diskrecijski dio proračuna).

S obzirom na to da participativno budžetiranje podrazumijeva uključivanje građana, koji su u velikom broju apolitični i razočarani u politički sustav, izvršna vlast treba biti odgovorna u procjeni koliki dio sredstava može staviti na raspolaganje građanima. Ukoliko precijeni sredstva, pa ih naknadno smanji, stvorit će cinične građane koji nakon sudjelovanja još manje vjeruju u funkcioniranje institucija.

PREDUVJET 5.: Pojava reformskih stranaka, odnosno političkih poduzetnika, koji su voljni eksperimentirati s novom institucionalnom reformom.

U Hrvatskoj se u posljednjih nekoliko godina bilježi pojava velikog broja novih stranaka, s jedne strane zbog nezadovoljstva članova postojećih stranaka te odluke da se odvoje i osnuju novu stranku, a s druge strane zbog prepoznavanja nezadovoljstva među građanima i činjenice da postojeće stranke ne ispunjavaju njihove potrebe. Od značajnijih stranaka treba istaknuti Most nezavisnih lista, Orah, Hrast, Živi zid, Nacionalni forum, Novi val – Stranka razvoja, Naprijed Hrvatska – progresivni savez i Pametno. Trenutno je u Hrvatskoj registrirano 159 stranaka,⁸⁵ a

⁸³ <http://www.sabor.hr/zakonodavni>, pristupljeno 20.09.2016.

⁸⁴ Članak 2. Zakona o proračunu (NN 87/08, 136/12, 15/15)

⁸⁵ <https://registri.uprava.hr/#!stranke/8gIBAAEAAAEAAAAAAAAAAAAAAAAAEBAW9p4gIA>, pristupljeno 20.09.2016.

od parlamentarnih izbora 2011. godine do danas osnovano je preko 40 stranaka, odnosno oko 25% ukupnog broja stranaka.⁸⁶

Pored pojave novih stranaka, ono što služi kao pokazatelj duboke krize sadašnjeg političkog sustava jest i činjenica da nove stranke uspijevaju dobiti značajan broj glasova na izborima te da kao novi politički igrači ili disidenti uspijevaju na političkoj sceni, što prije nije bio slučaj. U nekoliko mandata, ukupno 17 godina, vladala je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), ponekad s nekim od partnera, od značajnijih s Hrvatskom seljačkom strankom (HSS), Hrvatskom socijalno-liberalnom strankom (HSLHS) i Hrvatskom strankom prava (HSP). Ukupno osam godina, od 2000.-2004. i od 2011.-2015. godine na vlasti je bila koalicija lijevog centra Socijaldemokratske partije Hrvatske (SDP), zajedno s Hrvatskom narodnom strankom (HNS), Istarskim demokratskim savezom (IDS) i Hrvatskom strankom umirovljenika (HSU). Na parlamentarnim izborima 2015. godine, međutim, HDZ-ova Domoljubna koalicija osvojila je 59, SDP-ova koalicija Hrvatska raste 56, a Most 19 mandata.⁸⁷ Time nijedna koalicija okupljena oko HDZ-a ili SDP-a nije imala potrebnu većinu za formiranje vlade te je bila nužna suradnja s Mostom nezavisnih lista, najvećim iznenađenjem izbora.

Glavna poruka izbornog programa Mosta je nužnost suštinskih reformi i (nepopularne) bolne rezove,⁸⁸ a isto čini i stranka Pametno⁸⁹ kao i druge nove stranke na političkoj sceni. Ostaju upitnima ozbiljnost stranaka o provođenju reformi te sposobnost i stručnost, ali pojava reformskih stranaka u Hrvatskoj ide u prilog predlaganju uspostave participativnog budžeta.

PREDUVJET 6.: Jaka podrška čelnika izvršne vlasti lokalne/regionalne samouprave, odnosno nacionalne vlade (ovisno o tome na kojoj se razini provodi program), programu participativnog budžetiranja.

S obzirom da je u Hrvatskoj izvršna vlast svake razine zadužena za predlaganje proračuna, jasno je da uvođenje participativnog proračuna ne može proći bez podrške čelnika.

⁸⁶ <http://www.glas-slavonije.hr/215250/1/Od-proslih-parlamentarnih-izbora-osnovano-cak-28-novih-stranaka>, pristupljeno 20.09.2016.

⁸⁷ Konačni službeni rezultati izbore i zastupnike u Hrvatski sabor utvrđeni i objavljeni 23. studenog 2015., Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske, 2015.

⁸⁸ <http://most-nl.com/izborni-program-2016/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁸⁹ <http://www.pametno.org/wp-content/uploads/2015/10/Za-Pametnu-Hrvatsku-JLH-za-web.pdf>, pristupljeno 20.09.2016.

PREDUVJET 7.: Razvijeno civilno društvo koje podupire reforme. Participativno budžetiranje bilo je najuspješnije u jedinicama samouprave u kojima je civilno društvo duboko ukorijenjeno, postoje mreže društvenih pokreta, zajednica i organizacija (jer dokazuje da se građani žele angažirati u javnom životu i vjeruju da mogu pokrenuti promjene u društvu).

U Hrvatskoj je 2015. godine bilo registrirano oko 53.000 udruga, a u nevladinom sektoru zaposleno oko 20.000 ljudi.⁹⁰ Od 2012. godine broj registriranih udruga narastao je s 45.100, a broj zaposlenih s 18.500.⁹¹

Vlada RH 2012. godine donijela je nacionalnu strategiju stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do 2016. godine, ističući da je stvaranje okruženja poticajnog za razvoj civilnog društva jedna je od pretpostavki i mjerila demokracije i stabilnosti političkoga sustava svake zemlje. Posebno poglavlje posvećeno je civilnom društvu i sudioničkoj demokraciji, u kojem se ističe da je u Hrvatskoj zamjetna niska razina opće političke i građanske pismenosti i kulture. Mjere kojima se predlaže rješavanje tog problema je osiguravanje potpore organizacijama civilnog društva koje podupiru razvoj sudioničke demokracije i njihovim programima, zatim uspostava programa osposobljavanja dužnosnika i službenika na državnoj i lokalnoj razini za učinkovitu suradnju s civilnim društvom u oblikovanju i provedbi javnih politika te poboljšanje djelotvornosti savjetovanja s organizacijama civilnog društva u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata.⁹²

Uvažavajući da je razvijeno civilno društvo jedna od pretpostavki i mjerila demokracije i stabilnosti političkoga sustava, a suradnja javne vlasti s građanima i civilnim društvom u stvaranju, provedbi i praćenju javnih politika jedno od temeljnih obilježja države koja služi svojim građanima, kao i ciljeve Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine koji se odnose na unapređenje institucionalnog i normativnog okvira za potporu razvoju civilnoga društva, prakse savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u oblikovanju javnih politika, uvjeta za razvoj sudioničke demokracije i sudjelovanja građana i organizacija civilnoga društva u procesima donošenja odluka na lokalnim razinama,

⁹⁰ <http://www.hkv.hr/vijesti/komentari/21012-zeljko-sakic-nevladine-udruge-u-hrvatskoj-u-sluzbi-lijevog-svjetonazora.html>, pristupljeno 20.09.2016.

⁹¹ <http://lider.media/aktualno/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/svaki-dan-u-hrvatskoj-se-osnuje-osam-udruga/>, pristupljeno 20.09.2016.

⁹² Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do 2016. godine, Zagreb, srpanj 2012.

gradonačelnici hrvatskih gradova potpisali su Deklaraciju o suradnji gradova i organizacija civilnog društva u Republici Hrvatskoj te potvrdili zelju i spremnost za razvijanje suradnje i partnerskog odnosa s organizacijama civilnog društva.⁹³

Po pitanju uvođenja i provođenja participativnog proračuna, osobito se ističe mogućnost suradnje s organizacijom civilnog društva GONG, koja je utemeljena 1997. godine radi poticanja građana na aktivnije sudjelovanje u političkim procesima. Cilj djelovanja GONG-a je promicanje i unaprjeđenje ljudskih i građanskih prava te ohrabrivanje i osnaživanje građana za što aktivnijom participacijom u procesima donošenja političkih odluka. GONG promiče kulturu dijaloga, otvorenosti, transparentnosti i odgovornosti u javnoj sferi, te poštivanje ljudskih, naročito građanskih prava, putem istraživanja, zagovaranja i edukacije, samostalno ili u suradnji s pojedincima i organizacijama koji dijele vrijednosti GONG-a.⁹⁴ GONG je nositelj projekta Pazi(n) proračun, predstavljenog u poglavlju 4.2.4., zajedno s partnerima Gradom Pazinom i Društvom „Naša Djeca“.

PREDUVJET 8.: Građani imaju mogućnost vršenja nekog oblika nadzora nad implementacijom procesa participativnog budžetiranja i odabranih projekata.

Što se tiče provođenja participativnog budžetiranja i odabiranja projekata, ono mora teći transparentno. To znači da mora biti jasno na koji način je odabran projekt za realizaciju, kako bi se na što manju mjeru svela mogućnost manipuliranja. To se može postići tako da na platformi budu vidljivi pojedinačni doprinosi projektu (tj. iznosi doprinosa svakog građanina, odnosno fizičke i pravne osobe). Kao što je objašnjeno u poglavlju „Struktura tipične crowdfunding platforme“, svaki projekt objavljen na platformi ima (pod)stranicu posvećenu njemu, na kojoj se objašnjavaju detalji projekta, budžet, a postoji i prostor gdje korisnici mogu komentirati projekt i davati sugestije. Također, poželjno je predvidjeti prostor, gdje će tijelo koje je objavilo prijedlog projekta na platformi moći davati informacije o tijeku implementacije projekta. To bi značilo, primjerice, objavljivanje poveznice na natječaj za javnu nabavu, objavljivanje računa, slika s gradilišta i sl. Na taj način bi građani dobili neku vrstu nadzora nad implementacijom procesa participativnog budžetiranja i odabranih projekata.

⁹³ Deklaracija o suradnji gradova i organizacija civilnog društva u Republici Hrvatskoj, Umag, 2013.

⁹⁴ <http://www.gong.hr/hr/o-gong-u/sto-je-gong/>, pristupljeno 20.09.2016.

PREDUVJET 9.: Jasan sustav pravila kojima je program participativnog budžetiranja uređen, a odnosi se na vremenski slijed pojedinih aktivnosti, glasovanje građana i odabir projekata, održavanje javnih rasprava, realizaciju projekata itd.

Provođenje procesa participativnog budžetiranja treba započeti informiranjem javnosti o pravilima i vremenskom slijedu aktivnosti. Izvršna vlast mora provoditi PR kampanje i educirati građane o procesu te stoji na njihovom raspolaganju za pitanja i nejasnoće. To znači da web-stranica, odnosno platforma, posvećena participativnom budžetiranju mora postojati prije nego što se na njoj počnu odvijati glavne aktivnosti (predlaganje projekata i glasovanje o njima) te sadržavati detaljne informacije o postupku. Također, informacije se moraju dijeliti i putem javnih predstavljanja i u medijima (TV, radio, novine).

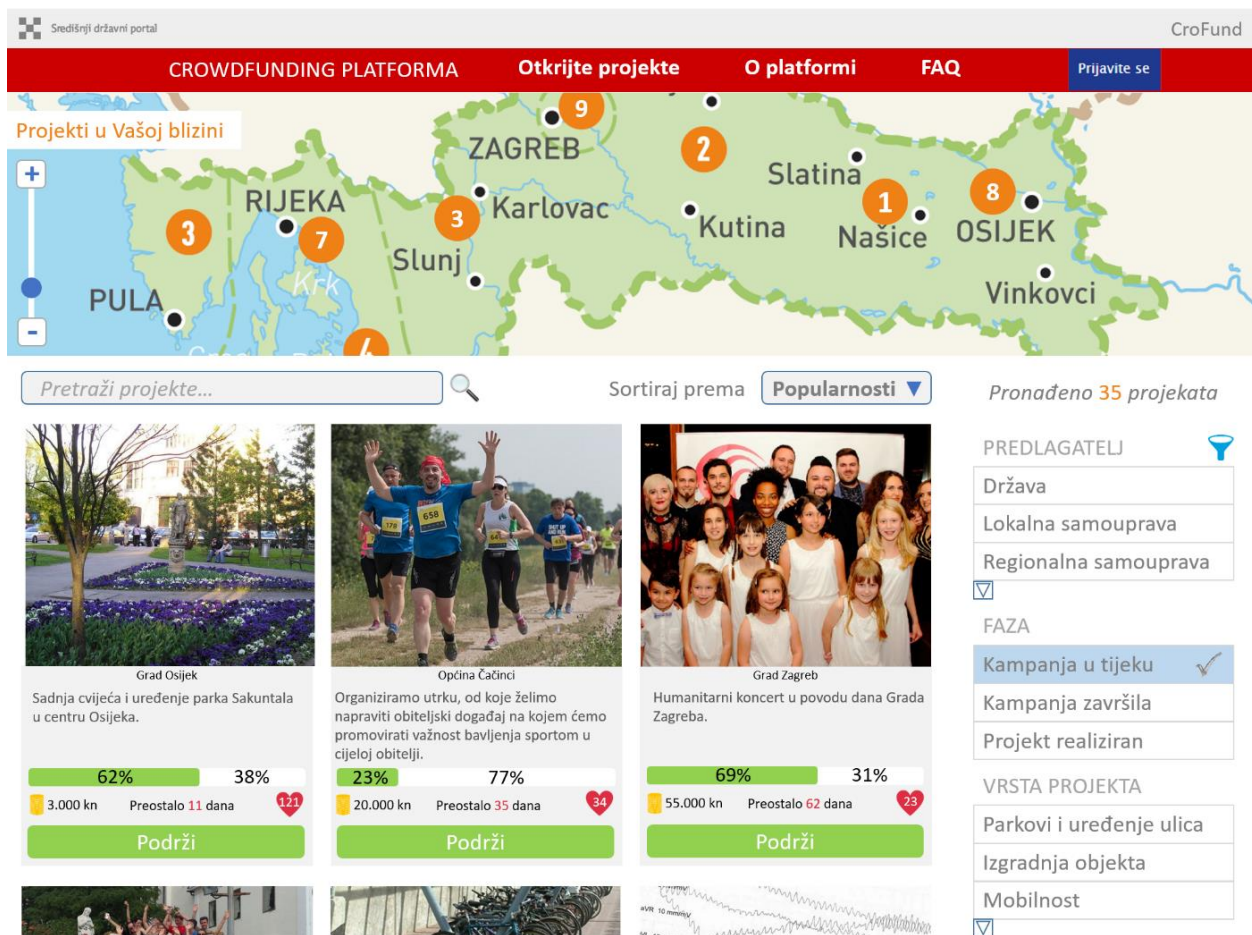
6.2. Struktura predložene crowdfunding platforme

Struktura tipične crowdfunding platforme objašnjena je u poglavlju 5.3. Ova crowdfunding platforma ne bi se trebala znatno razlikovati od tipične, jer na takve platforme su korisnici navikli, a iz njih se mogu izvući dobra iskustva o kvalitetnom korisničkom iskustvu i nužnim dijelovima platforme. Predlaže se da se crowdfunding platformi može pristupiti sa središnjeg državnog portala, kao što se pristupa i drugim uslugama u okviru njega (e-Građanin, Moja uprava).

Na početnoj stranici nalazio bi se izbornik, u kojemu bi posjetitelji stranice mogli odabrati žele li otkriti projekte koje žele podržati, predložiti projekte, saznati više o platformi i njenoj svrsi ili dobiti odgovore na najčešća pitanja. Također, u gornjem desnom kutu bi se nalazio prostor za prijavu (Log in). S obzirom na to da se na većini platformi navedena funkcija nalazi u gornjem desnom kutu, tako je predviđeno i za ovu platformu. Slika 13. prikazuje prikaz koji bi posjetitelj stranice dobio odabirom izbornika „OTKRIJTE PROJEKTE“. Neposredno ispod menija nalazila bi se karta na kojoj bi bili ucrtani projekti za koje su pokrenute crowdfunding kampanje na platformi. Korisnik bi mogao koristiti zoom-in i zoom-out alat sa strane kako bi pronašao

lokaciju koja ga zanima. Također, mogao bi kliknuti na broj projekta (narančasti kružić s brojem), koji su pokrenuti na određenoj lokaciji, pa bi mu se time otvorili ti projekti.

Slika 13. Nacrt sučelja predložene crowdfunding platforme – prikaz projekata

Izvor: autorica

Ispod karte nalazila bi se traka za pretraživanje, u koju bi posjetitelj mogao unijeti riječi iz naziva ili opisa projekta. Na desnoj strani (desni sidebar) nalazio bi se popis filtera, odnosno kriterija po kojima može sužavati izbor projekata po svojim afinitetima. U primjeru na slici po filterima je određeno je da budu prikazani samo projekti čija kampanja je u tijeku. Posjetitelj može projekte filtrirati po:

- Predlagatelju projekta (državna razina, jedinica lokalne ili regionalne samouprave ili mjesni odbori)

- Fazi u kojoj se projekt nalazi (kampanja u tijeku, kampanja završila, projekt realiziran, projekt u fazi realizacije), ovisno o tome traje li još uvijek prikupljanje glasova, odnosno financijskih doprinosa.
- Vrsti projekta: primjerice, parkovi i uređenje ulica, mobilnost, izgradnja objekta, kultura, sport itd.

Za svaki projekt prikazuje se slika, navodi pokretač projekta, kratki opis projekta, traženi iznos (budžet projekta), stupanj koji je do sada financiran i koji preostaje za financiranje, broj preostalih dana za davanje podrške projektu te broj fanova (broj unutar srca).

Klikom na sliku ili „PODRŽI“ korisniku se otvara potpuni opis projekta, gdje su detaljnije opisane stavke budžeta, mjesto i vrijeme realizacije projekta i projektne aktivnosti. Okvirni izgled projektne stranice prikazan je na slici. Na svojoj zasebnoj projektnoj stranici pokretač projekta može komunicirati sa svojom zajednicom („Komentari“), odnosno ostalim podržavateljima i zainteresiranim osobama, od kojih može primiti sugestije u vezi realizacije projekta te obavještavati ih o tijeku projekta. Predviđen je i prostor gdje će pokretač projekta podnositi izvještaj zajednici o upotrijebljenim sredstvima i realiziranim aktivnostima („Novosti“). Budući da je jedna od karakteristika crowdfunding platforme transparentnosti financiranja, predviđen je i prostor („Podržavatelji“) gdje će svaki posjetitelj moći saznati broj osoba koje su donirale, i ime pod kojim je svaki podržavatelj registriran te iznos koji je donirao konkretnom projektu.

U srcu se nalazi broj fanova projekta. Fanom će registrirani korisnik postati jednostavnim klikom na srce. Na projektnoj stranici nalazi se informacija o tome tko je pokretač projekta. Tu se nalaze i „social share buttoni“ pomoću kojim posjetitelji mogu podijeliti projekt na društvenim mrežama, čime se širi domet platforme. Vizualno je prikazano koji postotak projekta je financiran, koliko sredstava još nedostaje te koliko je dana preostalo. Prikazan je i ukupan potreban budžet.

Slika 14. Nacrt sučelja predložene crowdfunding platforme – stranica konkretnog projekta

Središnji državni portal CroFund

CROWDFUNDING PLATFORMA [Otkrijte projekte](#) [O platformi](#) [FAQ](#) [Prijavite se](#)

Uređenje parka Sakuntala 121

Grad Osijek
[O nama](#) | [Kontaktiraj nas](#)

62% **38%**

Prikupljeno: 1.860 kn Potrebno: 1.140 kn

3.000 kn

Preostalo **11** dana

Podrži [Twitter](#) [Facebook](#) [Pinterest](#) [Google+](#) [Email](#)

OPIS PROJEKTA | BUDŽET | KOMENTARI | NOVOSTI

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Mauris scelerisque augue ligula, id elementum elit elementum nec. Pellentesque habitant morbi tristique senectus et netus et malesuada fames ac turpis egestas. Donec quis sapien et diam molestie sodales. Sed dignissim cursus eros ut euismod. Suspendisse mollis nibh quis sem laoreet lobortis. Cras convallis blandit dolor dignissim pretium. Phasellus at erat mauris. Sed ac aliquet quam. Cras consequat eu nunc et posuere. Aliquam lacus purus, posuere non scelerisque vel, feugiat a libero.

Podržavatelji

- loremipsum@gmail.com
- dolorsit@gmail.com
- ametconsectetur@gmail.com
- adipiscing@gmail.com
- elit@gmail.com

Izvor: autorica

6.3. Vrste projekata pogodnih za suodlučivanje građana putem crowdfunding platforme i tijela ovlaštena na predlaganje projekata

Dobra se razlikuju kao privatna i javna, a razlikovanje je moguće provesti na dvije razine: prva se odnosi na obilježja dobara (kriteriji konkurentnosti/iscrpivosti i isključivosti), a druga na značajke institucija unutar kojih se alociraju ta dobra. Privatna dobra karakterizira isključivost i konkurentnost, a čista javna dobra (npr. nacionalna obrana), koja se nalaze na drugom polu, neisključivost i nekonkurentnost. Između te dvije vrste nalaze se mješovita javna dobra, a to su klupska dobra (npr. kazalište), koja su isključiva (primjerice, zbog naknade koja se plaća za

njihovo korištenje) i zajednička dobra (npr. voda), koja su konkurentna (zbog ograničenosti resursa). Pri tome, obilježje konkurentnosti podrazumijeva da dodatna potrošnja nekog pojedinca smanjuje potrošnju bilo kojeg drugog pojedinca, a obilježje isključivosti da se iz potrošnje isključuju oni koji ne pridonose financiranju ponude tih dobara.⁹⁵

Tabela 7. Vrste dobara prema kriterijima isključivosti i konkurentnosti

		Konkurentnost u korištenju ili potrošnji	
		Konkurentno korištenje	Nekonkurentno korištenje
Mogućnost isključenja	Izvediva	Privatna dobra	Klupska dobra (dobra s plaćanjem naknade)
	Neizvediva	Zajednička dobra	Čista javna dobra

Izvor: Petak, Z., Javna dobra i političko odlučivanje. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2001.

Projekti pogodni za suodlučivanje građana u okviru procesa participativnog budžetiranja, a posredstvom crowdfunding platforme, moraju proizvoditi čista javna dobra ili mješovita dobra. S obzirom na institucije koje proizvode takva dobra, na predlaganje projekata putem ovakve platforme bila bi ovlaštena sljedeća tijela: mjesni odbori i gradske četvrti za koje se sredstva dodjeljuju u okviru gradskog ili općinskog proračuna, jedinice lokalne i područne samouprave i ustanove koje djeluju u okviru njih (medicinske, obrazovne, kulturne itd.). Na državnoj bi razini to pravo imala Vlada RH, ministarstva, agencije, zavodi, instituti, uredi, komisije itd. Ukratko, pravo na predlaganje projekata imala bi sva upravna tijela koja su proračunski korisnici, izvršavaju zakonom dodijeljene ovlasti, a raspoložu diskrecijskim sredstvima.⁹⁶

⁹⁵ Petak, Z., *Javna dobra i političko odlučivanje*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2001.

⁹⁶ Podaci iz registra proračunskih i izvanproračunskih korisnika (NN 50/16)

6.4. Način registracije i identifikacije korisnika

U Središnji državni portal Vlade RH integriran je i projekt Ministarstva uprave e-Građani. To je sustav koji omogućava pristup elektroničkim uslugama javne uprave jedinstvenim elektroničkim identitetom. Elektroničkim putem se pružaju personalizirane e-usluge te se šalju službene poruke korisnicima vezane uz javne usluge, postupke i osobne statuse. Sustav e-Građani čine:

- Središnji državni portal koji predstavlja javni dio sustava
- Osobni korisnički pretinac i
- Nacionalni identifikacijski i autentifikacijski sustav

Komponente predstavljaju sigurnu i naprednu elektroničku komunikaciju s javnim sektorom, a Osobni korisnički pretinac omogućava izravan pristup elektroničkim uslugama javne uprave i primanje osobnih elektroničkih poruka javne uprave. Osobni korisnički pretinac dostupan je i kao aplikacija za mobilne uređaje na platformama Android, iOS te Windows Phone.

Građani pomoću tog identiteta mogu, primjerice, zatražiti elektroničke izvode iz matične knjige rođenih, vjenčanih ili knjige državljana, provjeriti svoje podatke u Registru birača i uslugom e-Privremeni elektronički zatražiti promjenu mjesta glasovanja u RH i inozemstvu, zatražiti elektroničke zapise uvjerenja o prebivalištu, boravištu te vlasništvu cestovnih vozila, sudjelovati u procesima savjetovanja sa zainteresiranom javnošću, promijeniti svog liječnika, zaprimiti izvadak iz registra REGOS-a, pregledavati porezno-knjigovodstvenu karticu te ukupne primitke i obračunate doprinose i poreze.

Na web-stranici navode da je cilj projekta u sljedećem razdoblju uključiti i sve ostale elektroničke usluge koje tijela javnog sektora trenutno pružaju građanima putem svojih internetskih stranica, od lokalne samouprave, županija do državnih institucija.

Građanin zainteresiran za korištenje sustava e-Građanin mora zatražiti vjerodajnicu i kreirati Osobni korisnički pretinac. Elektroničke vjerodajnice koje se izdaju u poslovnica Financijske agencije su:

- ePass – korisničko ime i lozinka,

- mToken – aplikacija za pametne telefone.⁹⁷

Dakle, s obzirom na to da je Vlada RH razvila sustav identifikacije korisnika u okviru projekta e-Građani, čiji je cilj veća otvorenost Vlade i pristupačnost informacija, prikladno je da se građani s ePass-om, dodijeljenim za sustav e-Građani, mogu prijaviti u okviru crowdfunding platforme.

6.5. Tretman financijskih doprinosa na crowdfunding platformi

Ranije u radu navedeno je da korisnici koji financijskim sredstvima podržavaju projekte pokrenute na postojećim platformama za crowdfunding (bilo specijaliziranim bilo generičkima) najčešće ne dobivaju nikakav povrat sredstava, nego se njihov prilog smatra donacijom. U određenim slučajevima moguće je da korisnici ostvare pravo na poreznu olakšicu, u slučaju da je doprinos upućen organizaciji koja pripada u određenu kategoriju (najčešće se radi o neprofitnim organizacijama humanitarnog, obrazovnog, kulturnog i sl. karaktera). Primjerice, u Francuskoj tada ostvaruju pravo na umanjeње poreza na dohodak (66% doniranih sredstava, ali maksimalno do visine od 20% oporezivog dohotka).

U Hrvatskoj po Zakonu o porezu na dohodak porezni obveznici mogu uvećati osobni odbitak za darovanja dana u tuzemstvu u naravi i u novcu doznačenim na žiro-račun, a u kulturne, odgojno-obrazovne, znanstvene, zdravstvene, humanitarne, sportske i vjerske svrhe, udrugama i drugim osobama koje te djelatnosti obavljaju u skladu s posebnim propisima, do visine 2% primitaka za koje je u prethodnoj godini podnesena godišnja porezna prijava i utvrđen godišnji porez na dohodak. Iznimno, osobni odbitak se uvećava za darovanja dana iznad propisane visine, pod uvjetom da su dana prema odlukama nadležnih ministarstava o provedbi i financiranju posebnih programa i akcija, ali ne i za redovnu djelatnost primatelja darovanja.⁹⁸ Isto tako gospodarski subjekti mogu umanjiti osnovicu poreza na dobit.⁹⁹ To znači, dakle, da porezna obveza fizičkih i pravnih osoba ne može biti umanjena za cjelokupni iznos donacije.

⁹⁷ <https://gov.hr/e-gradjani/o-sustavu-e-gradjani/1584>, pristupljeno 20.09.2016.

⁹⁸ Članak 36. Zakona o porezu na dohodak (NN 177/04, 73/08, 80/10, 114/11, 22/12, 144/12, 43/13, 120/13, 125/13, 148/13, 83/14, 143/14, 136/15)

⁹⁹ Članak 7. Zakona o porezu na dobit (NN 177/04, 90/05, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16)

Uzevši u obzir trenutno nezadovoljstvo građana provedenim projektima javne vlasti u Hrvatskoj, teško je zamisliti da bi građani bili voljni pored poreza i drugih davanja odvojiti dodatna financijska sredstva za financiranje projekata koji pripadaju u djelokrug javne vlasti. Stoga, budući da se u radu predlaže kombiniranje crowdfunding platforme i participativnog budžetiranja, predlaže se tretiranje financijskih doprinosa građana kao poreznih olakšica, ali na način da porezna obveza bude umanjena za cjelokupni financijski doprinos građana određenom projektu. S obzirom na to da bi pravo pokretanja projekata na crowdfunding platformi pripadalo tijelima izvršne i upravne vlasti od najniže razine da sve do državne razine (mjesni odbori, gradske četvrti, jedinice lokalne i regionalne samouprave te RH), potrebno je razlučiti koji poslovi pripadaju u nadležnost svake pojedine instance (kako bi se ustanovilo koje projekte smije pokretati na platformi) te na koje prihode imaju pravo.

U djelokrug općina i gradova pripadaju poslovi uređenja naselja i stanovanja, prostornog i urbanističkog planiranja, komunalnog gospodarstva, brige o djeci, socijalne skrbi, primarne zdravstvene zaštite, odgoja i osnovnog obrazovanja, kulture, tjelesne kulture i športa, zaštite potrošača, zaštite i unapređenja prirodnog okoliša, protupožarne i civilne zaštite, prometa na svom području te ostali poslovi sukladno posebnim. Pored navedenog, u djelokrug velikog grada pripada održavanje javnih cesta.¹⁰⁰

U djelokrug županije pripadaju poslovi koji se odnose na obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja za područje županije izvan područja velikog grada te ostali poslovi sukladno posebnim zakonima.¹⁰¹

Prihodi jedinice lokalne, odnosno područne samouprave su općinski, gradski ili županijski porezi, prirezi, naknade, doprinosi i pristojbe, zatim prihodi od stvari u njezinom vlasništvu i imovinskih prava, prihodi od trgovačkih društava i drugih pravnih osoba u njezinom vlasništvu, odnosno u kojima ima udio ili dionice, prihodi od naknada za koncesiju koje daje njezino predstavničko tijelo, novčane kazne i oduzeta imovinska korist za prekršaje koje sama propiše u

¹⁰⁰ Članak 19. i 19.a Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15)

¹⁰¹ Ibid., članak 20.

skladu sa zakonom, udio u zajedničkim porezima s RH, sredstva pomoći i dotacija RH predviđena u državnom proračunu i drugi prihodi određeni zakonom.¹⁰² Konkretnije, tabela 8. prikazuje prihode koji pripadaju pojedinoj razini vlasti. Kasim slovima istaknuti su porezi koji bi bili najpogodniji za porezne olakšice.

Tabela 8. Porezni prihodi pojedinih razina vlasti

Državni porezi	Županijski porezi	Gradski ili općinski porezi	Zajednički porezi
<i>Porez na dobit (pravna i fizička osoba; 20%)</i>	<i>Porez na nasljedstva i darove (obveznici su fizičke i pravne osobe; plaća se ako je tržišna vrijednost veća od 50.000 kn, a stopa je 5%)</i>	<i>Prerez porezu na dohodak (obveznici poreza na dohodak, stopa od 10-18%)</i>	<i>Porez na dohodak (raspodjela: općina/grad 60%, županija 16,5%, decentralizirane funkcije 6%, pomoć izravnjanja za decentralizirane funkcije 16%, pomoć za financiranje EU projekata 1,5%)</i>
<i>Posebni porez na motorna vozila (fizička i pravna osoba koja stječe motorno vozilo; stopa od 1-45%)</i>	<i>Porez na cestovna motorna vozila (pravne i fizičke osobe koje su vlasnici registriranih osobnih automobila i motocikala; iznos od 100 kn do 1.500 kn, ovisno o starosti i snazi motora)</i>	<i>Porez na tvrtku ili naziv (pravne i fizičke osobe koje su obveznici poreza na dobit ili poreza na dohodak i registrirane su za obavljanje djelatnosti; max 2.000 kn)</i>	<i>Porez na promet nekretnina (stjecatelj nekretnine; stopa od 5%; udio općine/grada 80%, udio države 20%)</i>
<i>Porez na dodanu vrijednost</i>	<i>Porez na plovila (pravne i fizičke osobe vlasnici plovila, iznos od 100 kn do 5.000 kn)</i>	<i>Porez na kuće za odmor (pravne i fizičke osobe vlasnici kuća za odmor; 5-15 kn/m²)</i>	
<i>Posebni porez na kavu i bezalkoholna pića</i>	<i>Porez na automate za zabavne igre (pravna ili fizička osoba; iznos mjesečno 100 kn)</i>	<i>Porez na potrošnju (obveznik pravna i fizička osoba koja pruža ugostiteljske usluge; stopa max 3%)</i>	
<i>Posebni porez na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i kasko osiguranja cestovnih vozila</i>		<i>Porez na korištenje javnih površina (pravne ili fizičke osobe koje koriste javne površine; visina po odluci općine/grada).</i>	
<i>Trošarine</i>			
<i>Porez na dohodak po osnovi kamata na štednju</i>			

Izvor: autorica

¹⁰² Ibid., članak 68.

Kako bi se jasnije dočaralo kako bi funkcionirali financijski doprinosi građana, bit će predstavljene zamišljena fizička i pravna osoba. Zamišljena fizička osoba živi i radi na području Grada Osijeka, gdje ostvaruje mjesečnu neto plaću na razini prosjeka RH 5.400 kn. Bez invaliditeta je, nema djece niti uzdržavanih osoba. U siječnju prošle godine naslijedila je nekretninu u vrijednosti od 500.000 kn. U veljači prošle godine kupila je stan (za odmor) u Puli u vrijednosti od 300.000 kn (30 m²), automobil u vrijednosti od 70.000 kn (dizel, emisija 150g/km) i plovilo u vrijednosti od 50.000 kn (s kabinom, dužine 7-10m i snage motora 200kW).

Dakle, ta je osoba u prošloj godini platila:

- *porez na dohodak = 577,00*12 = 6.924 kn (Grad Osijek = 4.154,4 kn; Osječko-baranjska županija – OBŽ = 1.142,46 kn) – radi jednostavnosti pretpostavit će se da Osijek nije preuzeo obvezu financiranja decentraliziranih funkcija te se udio grada računa kao 60%, a udio županije 16,5% (uobičajena raspodjela poreza na dohodak)*¹⁰³
- *prireza porezu na dohodak = 75,01*12 = 900,12 kn (Grad Osijek)*
- *porez na nasljedstva i darove = 25.000 kn (OBŽ)*
- *porez na promet nekretnina = 15.000 kn (Grad Osijek = 12.000; RH = 3.000 kn)*
- *porez na kuću za odmor = 360 kn (Grad Pula)*
- *posebni porez na motorna vozila = 10.500 kn (RH)*
- *porez na cestovna motorna vozila = 1.500 kn (OBŽ)*
- *porez na plovilo = 500 kn (OBŽ)*

UKUPNO = 60.684,12 kn

RH = 13.500 kn

OBŽ = 28.142,46 kn

Grad Osijek = 17.054,52 kn

Grad Pula = 360 kn

Zamišljena pravna osoba: društvo s ograničenom odgovornošću, bavi se ugostiteljskom djelatnošću u Zagrebu, ostvarilo je dobit u 2014. godini u iznosu od 40.000 kn, od svibnja do kraja rujna koristilo je javnu površinu za postavljanje ljetne terase veličine 15 m², u objektu ima

¹⁰³ Bronić, M., Kako se dijele prihodi od poreza i prireza na dohodak? *Newsletter* br. 27, Institut za javne financije, 2007.

postavljena 3 automata za zabavne igre, a u vlasništvu ima 2 vozila za dostavu (starosti 5 godina i sa snagom motora od 130 kW). Dakle, zamišljena pravna osoba plaća sljedeće:

- *porez na dobit = 40.000 kn (RH)*
- *porez na korištenje javnih površina = 50*15*5 = 3.750 kn (Grad Zagreb)*
- *porez na automate za zabavne igre = 100*3*12 = 3.600 kn (Grad Zagreb)*
- *porez na potrošnju = cca 15.000,00 kn (Grad Zagreb)*
- *PDV = cca 200.000 kn (RH)*
- *porez na tvrtku ili naziv = 520 kn (Grad Zagreb)*
- *porez na cestovna motorna vozila = 1.200*2 = 2.400 kn (Grad Zagreb)*

UKUPNO = 265.270 kn

RH = 240.000 kn

Grad Zagreb = 25.270 kn

Dakle, zamišljena fizička osoba je u 2014. godini platila porez u iznosu od 60.684,12 kn, pri čemu nije znala za što će taj novac biti upotrijebljen. Zamišljena pravna osoba platila je porez u iznosu od 265.270 kn (od čega je 50.270 kn pogodno za olakšicu) i također nije znala za što će biti upotrijebljen. Porezi su nenamjenski nameti. Jedino što su zamišljene osobe mogle izračunati s obzirom na dihotomiju državnih, županijskih i općinskih prihoda je koji iznos će pripasti pojedinoj razini javne vlasti. U radu se predlaže mogućnost da fizičke i pravne osobe raspoložu iznosom porezne obveze na način da se cjelokupni doprinos projektu predloženom na crowdfunding platformi oduzme od porezne obveze.

6.6. Načini plaćanja doprinosa projektima na crowdfunding platformi

Primarni način plaćanja predviđen na ovoj crowdfunding platformi bilo bi elektroničko plaćanje, koje obuhvaća financijske transakcije uz razmjenu podataka elektroničkim putem, i to elektroničkim novcem, platnim karticama, Internet bankarstvom ili mobilnim bankarstvom,

putem mobitela te vrijednosnih kartica. Stoga je potrebno analizirati prisutnost ovih načina plaćanja u Hrvatskoj.¹⁰⁴

Na području gotovo svih zemalja članica Europske unije, pa tako i Hrvatske, kod bezgotovinskih platnih transakcija zabilježen je značajan porast u posljednjih nekoliko godina u broju i vrijednosti. Porast se posebno odnosio na broj nacionalnih kartičnih platnih transakcija.¹⁰⁵ Najčešće korišten platni instrument bezgotovinskog plaćanja u Hrvatskoj jest platna kartica i upravo je na tržištu platnih kartica i kartičnih plaćanja zabilježen stalan rast i razvoj. Tako je u devet godina broj nacionalnih kartičnih platnih transakcija porastao za 72%, i to s 203,68 milijuna, koliko ih je izvršeno u 2006. godini, na 351 milijun, koliko ih je izvršeno u 2015. godini. Nadalje, u istom razdoblju vrijednost nacionalnih kartičnih platnih transakcija porasla je za 47%, i to s 85.331,34 milijuna kuna na 125.251,27 milijuna kuna.

Na dan 31. prosinca 2015. godine u RH ukupno su evidentirane 8.738.993 platne kartice potrošača (95,02%) i poslovnih subjekata – nepotrošača (4,98%), a od toga je 6.879.381 debitna kartica (79%) i 1.859.612 kreditnih kartica (21%). U 2015. godini prosječan mjesečni broj korištenih platnih kartica iznosi 4,35 milijuna, nekorisćenih platnih kartica 3,88 milijuna, a blokiranih platnih kartica 0,44 milijuna. Iz zaprimljenih je podataka o platnim karticama vidljivo kako se u ukupnom broju platnih kartica u 2015. godini prosječno mjesečno 50,8% njih koristilo, 44,09% se nije koristilo, a 5,09% ih je bilo blokirano. Na dan 31. prosinca 2015. godine evidentirano je ukupno 3.364.635 imatelja platnih kartica potrošača, odnosno od ukupno 4.284.8897 stanovnika RH njih 79% imalo je barem jednu platnu karticu. Također, evidentirano je ukupno 220.033 imatelja platnih kartica poslovnih subjekata (nepotrošača).¹⁰⁶

S obzirom na to da ne posjeduju svi građani platne kartice, a podaci Državnog zavoda za statistiku izloženi u poglavlju 3.2. pokazuju da 47% građana koristi usluge e-bankarstva, potrebno je pružiti alternativne načine plaćanja doprinosa za projekte na crowdfunding platformi. Stoga bi im bila dana mogućnost uplate putem opće uplatnice. Nakon odabira projekta koji žele

¹⁰⁴ <https://www.hnb.hr/o-nama/zastita-potrosaca/bezgotovinska-placanja/e-novac>, pristupljeno 20.09.2016.

¹⁰⁵ Izvještaj o bezgotovinskim platnim transakcijama u Republici Hrvatskoj za 2015. godinu, Hrvatska narodna banka, srpanj 2016.

¹⁰⁶ Platne kartice i kartične transakcije, Statistika platnog prometa 2015., Hrvatska narodna banka, godina II., srpanj 2016.

podržati, građani bi dobili podatke za ispunjavanje uplatnice (šifru projekta, OIB i dr.). Osim toga, moglo bi se omogućiti plaćanje putem mobitela, odnosno slanjem SMS-a – građani bi također nakon odabira željenog projekta i iznosa kojim žele podržati projekt dobili podatke za slanje SMS poruke na točno određeni broj.

6.7.Smanjenje rizika

U poglavlju 4.1. navedeno je da provođenje participativnog budžetiranja nosi sa sobom i određene rizike. Stoga će u ovom poglavlju biti izloženo na koji se način rizici mogu izbjeći.

RIZIK 1.: Ograničavanje participativnog budžetiranja na suodlučivanje građana o konkretnim projektima smanjuje educiranje i osnaživanje građana („školu građanstva“). Građani su više zainteresirani za učinke manjih projekata, nego za formiranje obuhvatnih javnih politika. Postoji opasnost da će građani, nakon što bude realiziran projekt koji rješava njihovu potrebu ili prepoznati problem, prestati sudjelovati u programu participativnog budžetiranja.

Od dva tipa participativnog budžetiranja – suodlučivanje o projektima i suodlučivanje o programima/politikama – predlaže se da prvi prethodi drugom. Kako bi se građane motiviralo na sudjelovanje, potrebno ih je privući kratkoročnim ili srednjeročnim efektima koje donose konkretni projekti, kako bi već u početku uočili vezi između svog sudjelovanja i provedenih projekata. Nakon što građani zadobiju povjerenje u program i razviju naviku sudjelovanja, program se može proširiti na suodlučivanje, odnosno su-formiranje javnih programa i politika.

RIZIK 2.: Odlučivanje može pasti pod utjecaj interesnih grupa, koje diktiraju smjer javnih rasprava i sastanaka predstavnika vlasti s građanima, usmjeravaju građane kako da glasuju o predloženim projektima ili manipuliraju procesom odabira projekata. Drugim riječima, može dovesti do stvaranja tiranije grupne dinamike (manipulativne snage mogu održati i zaštititi interese vladajućih elita).

Kako bi se otklonila opasnost financiranja projekta od strane malog broja fizičkih ili pravnih osoba koje raspoložu velikim financijskim sredstvima, čime se ograničava demokratski efekt participativnog budžetiranja, moguće je odrediti granicu doprinosa jedne osobe određenom

projektu (npr. jedna fizička/pravna osoba može jednom projektu doprinijeti s maksimalno 5% svoje porezne obveze i to do visine od 1000 kn).

RIZIK 3.: Uključivanje građana u proces odlučivanja o raspodjeli sredstava može stvoriti privid inkluzivnog vladanja i maskirati nedemokratsku prirodu vladanja i odlučivanja. Drugim riječima, suodlučivanje građana o manjim projektima može prikriti korupciju i nedemokratske prakse prisutne u velikim projektima.

Giovanni Allegretti, istraživač participativnog budžetiranja sa Sveučilišta Coimbra u Portugalu, ističe da je „glavni problem participativnog budžeta u većini to da je ograničen na transparentnost i odgovornost nad samo onim dijelovima za koje je lokalna ili centralna vlast odlučila da se može javno i šire raspravljati o njima. U Brazilu 15-20% lokalnog budžeta ulazi u participativno budžetiranje, a postavlja se pitanje što se događa s ostalim dijelovima? U najvećem broju slučajeva drže se u sjeni. Participativno budžetiranje je potencijalno dobar alat za kreiranje transparentnosti o lokalnom novcu. U realnosti, u 90% slučajeva samo je transparentan u odnosu na mali dio novca o kojem ljudi mogu raspravljati. Zato je vrlo važna politička volja. Samo ona može otvoriti šire sudjelovanje ljudi u budžetiranju.“¹⁰⁷

Program participativnog budžetiranja je, dakle, samo jedan od načina borbe protiv koruptivni praksi i treba biti samo dio antikorupcijske politike, osobito iz razloga što uvođenje participativnog proračuna povećava transparentnost samo dijela proračuna. Primjerene mjere radi promicanja transparentnosti i odgovornosti u upravljanju javnim financijama, kao što je uspostava i razvoj sustava unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru, na državnoj i lokalnim razinama, zatim pravo na pristup informacijama kojima raspolažu tijela javne vlasti, ne smiju ni pod koju cijenu biti zanemareni.

RIZIK 4.: Ako se provodi na loš način, participativno budžetiranje može deziluzionirati građane, odnosno stvoriti cinične građane koji nakon sudjelovanja u programu participativnog proračuna još manje vjeruju u funkcioniranje institucija.

Kao što je istaknuto u analizi ispunjavanja preduvjeta za provođenje programa participativnog budžetiranja, izvršna vlast koja odluči provoditi program mora odgovorno procijeniti kolika

¹⁰⁷ <http://www.forum.tm/vijesti/allegretti-kada-bi-mogli-odlucivati-o-trosenju-proracunskog-novca-gradani-bi-mozda-vratili>, pristupljeno 20.09.2016.

sredstva može staviti na raspolaganje za participativni proračun te se ne smije dovesti u situaciju da dodijeljena sredstva naknadno smanjuje. Što se tiče provođenja participativnog budžetiranja i odabiranja projekata, ono mora teći transparentno. To znači da mora biti jasno na koji način je odabran projekt za realizaciju, kako bi se na što manju mjeru svela mogućnost manipuliranja. Također, građani bi morali dobiti neku vrstu nadzora nad implementacijom procesa participativnog budžetiranja i odabranih projekata (izvješća o realizaciji projekata i sl.).

RIZIK 5.: Može dovesti do stvaranja tiranije donošenja odluka i kontrole (na način da oduzme snagu legitimnim procesima odlučivanja – nadglasavanje legitimno izabranih predstavnika).

Participativna demokracija ne negira važnost institucija predstavničke demokracije, nego uz njih zahtijeva i što aktivniju uključenost građana. Program participativnog budžetiranja kao instrument participativne demokracije mora služiti kao nadopuna postojećih institucija (kao što su izbori i predstavnička tijela). Građanima mora od početka biti jasno koja je njihova uloga te preko koje granice ona neće preći.

RIZIK 6.: Može dovesti do stvaranja tiranije metode (isključivanje inkluzivnijih metoda sudjelovanja građana).

Kao što se može vidjeti iz analize postojećih programa participativnog budžetiranja, većina kombinira nekoliko kanala participacije. S obzirom na podatke o postotku građana u Hrvatskoj koji se koriste računalom i Internetom, potrebno je kombinirati sudjelovanje građana online s tradicionalnim načinima sudjelovanja. To bi značilo da bi građani informacije o programu participativnog budžetiranja i projektima morali moći dobiti i u mjesnim odborima i drugim upravnim tijelima, ovisno o tome tko provodi program i predlaže projekte. Također, građani bi morali moći glasovati i putem listića, odnosno formulara. Postoji i skuplja mogućnost postavljanja elektroničkih uređaja na za to predviđena mjesta u tijelima koja provode program participativnog budžetiranja, putem kojih bi građani mogli pristupiti web-stranici i platformi.

Vezano uz tiraniju metode, važno je istaknuti i to da program participativnog budžetiranja ne smije zamijeniti postojeće instrumente neposredne (i participativne) demokracije, koji postoje u Hrvatskoj (referendumi, slanje predstavki, pritužbi, davanje prijedloga državnim i drugim javnim tijelima).

Odim rizika izloženih u poglavlju 4.1., Y. Sintomer, A. Röcke i C. Herzberg ističu da rizik leži i u promjeni stranke koje je na vlasti, što se dogodilo u brazilskom gradu Porto Alegru. Radnička stranka, koja je uvela program participativnog budžetiranja, bila je na vlasti od 1989. do 2004. godine. Usprkos tome što je program participativnog budžetiranja u posljednje dvije godine njihove vladavine obilježen poteškoćama (uzrokovanih unutarstranačkim sukobima, nespremnosti nadležnih da program participativnog budžetiranja prilagode novonastalim okolnostima („proces učenja“), financijska kriza koja je dovela do pomicanja rokova za realizaciju odabranih projekata itd.), novoizabrana vlast, koju je činila koalicija stranaka iz lijevog centra i desnog krila, tijekom izborne kampanje obvezala se održati program. Za tu je odluku ključna bila percepcija dionika (građana, nevladinih organizacija itd.) i ostalih stranaka da neuspjesi Radničke stranke nisu diskreditirali program participativnog budžetiranja nego radije samu stranku.¹⁰⁸ Dakle, ključno je zadržati integritet programa i jasno isticati njegove pozitivne rezultate, kako bi građani i od opozicijskih stranaka zahtijevali njegovo održavanje.

Osim rizika vezanih uz program participativnog budžetiranja, pred vladu, odnosno tijelo izvršne vlasti koje putem Interneta odluči uspostaviti interakciju s građanima, postavljeni su i tzv. izazovi Vlade 2.0, a oni su sljedeći:

- Vodstvo – za promjenu odnosa između građana i vlasti od pukog prenošenja informacija u suradnju potrebno je vodstvo (izvršna vlast), koje je posvećeno programu participativnog budžetiranja i aktivno radi na njegovoj provedbi.
- Zainteresirani i motivirani građani – Vlada 2.0 ne može funkcionirati ako građani nisu voljni povezati se s vlasti. Izvršna vlast mora uzeti u obzir faktore koji motiviraju građane na sudjelovanje u društvenim mrežama: informacija, zabava, društvena interakcija i vlastiti izražaj.
- Povjerenje – tehnologija korištena u projektu izgradnje Vlade 2.0 mora stvoriti povjerenje između vlade i građana te ne smije služiti daljnjim zloupotrebama i manipulacijama.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Sintomer, Y., Herzberg C., Röcke, A., op. cit. (bilj. 48), str. 16

¹⁰⁹ Meijer, A. J. et al., op. cit. (bilj. 34), str. 59-69

7. Zaključak

U ovom radu iznijeta je analiza problema, koji djeluju kao vjetar u leđa predloženoj reformi, a to su korupcija, netransparentnost javne vlasti, nezainteresiranost građana za tradicionalne institute participacije, poput izbora, i nezadovoljstvo građana projektima (ne)realiziranim od strane tijela javne vlasti. Objašnjeni su i trendovi, koji olakšavaju i potiču reformu: zahtjevi građana za direktnijom demokracijom i razvoj tehnologije. Potom su predstavljeni participativno budžetiranje i crowdfunding, kao koncepti koji čine temelj predložene reforme. Konačno, izložen je sam prijedlog reforme: model participativnog budžetiranja posredstvom crowdfunding platforme na primjeru Republike Hrvatske.

Ono što je zanimljivo u modelu, izloženom u ovom radu, su i daljnje mogućnosti razvoja. Jedna od njih je mogućnost obrade velikog broja informacija, koje bi platforma prikupljala (primjerice, o građanima koji sudjeluju u procesu (demografski podaci, dohodak i sl.), o predloženim/odabranim projektima i podaci s društvenih mreža), što može dovesti do korisnih spoznaja o preferencijama građana te omogućiti dodatno unaprjeđenje javnih usluga kako bi bile što efikasnije i što prilagođenije građanima. Time bi se odgovorilo na daljnji trend u tehnologiji, a to je „Big Data“, odnosno prikupljanje i obrada velikih količina strukturiranih i nestrukturiranih informacija u realnom vremenu.

Osim toga, postojala bi i mogućnost da se programerima dopusti pristup aplikativnom programskom sučelju (API), koje omogućuje stvaranje aplikacija koje pristupaju značajkama ili podacima od drugog servisa (u ovom slučaju crowdfunding platforme). Koristeći API, neovisni programeri mogli bi izrađivati aplikacije za mobilne telefone koje koriste podatke s platforme, a API bi omogućio i bolju promociju projekata, na način da bi pojedinačne projekte zainteresirani građani, koji ih podržavaju i smatraju potrebnima, mogli ugraditi putem alata („widget-a“) u svoje web-stranice ili blogove.

Nadalje, razvojne mogućnosti pruža i „blockchain tehnologija“. Radi se o protoku informacija i skladištenju tih informacija u glavni registar ili bazu podataka (blockchain), u koju imaju uvid svi korisnici. Baza bilježi i provjerava svaku transakciju te se svaka transakcija vezuje međusobno, što onemogućava naknadne revizije i brisanja. Iako se ova tehnologija za sada

većinom koristi za Bitcoin, virtualni novac, potencijal za primjenu postoji svuda gdje je potrebno voditi transparentnu bazu podataka, otpornu na hakerske upade i manipulacije iznutra. Primjenom te tehnologije eliminiralo bi se lažiranje identiteta građana i manipulacija s rezultatima izbora (ili, u ovom slučaju, rezultatima odabira projekata). Također, mogućnost leži i u korištenju samog virtualnog novca, kojim građani na transparentan način mogu podržati projekte na platformi i steći uvid u sve transakcije, odnosno detalje o financiranju projekta.

S financijske strane, mogućnosti nose fondovi Europske unije, iz kojih se mogu „povući“ sredstva za ovakvu vrstu projekta. Na web-stranici participativnog proračuna Grada Pazina istaknuto je da je da Europska unija financirala 85% projekta, a sufinancirao ga je i Ured za udruge Vlade RH.

Osim daljnjih mogućnosti razvoja, potrebno je istaknuti i ograničenja u izradi rada. Prvenstveno se tu radi o troškovima provođenja cjelokupnog programa participativnog budžetiranja, koji nisu procijenjeni u ovom radu. Davanje procjene zahtijevalo bi istraživanje troškova izrade crowdfunding platforme, troškova marketinga (promocija programa) i edukacije građana, troškova osoblja, materijalnih troškova itd. Okvirni troškovi provedbe programa participativnog budžetiranja u zajednici od oko 10.000 stanovnika mogu se dobiti iz primjera Grada Pazina. Na web-stranici participativnog proračuna Grada Pazina istaknuto je i da je ukupna vrijednost projekta koji se provodio u 2014. i dijelu 2015. godine 69.243,45 €.

Nadalje, nije izvršena procjena učinaka na administraciju kao i potencijalnih ušteda, do kojih bi moglo doći provedbom programa. Osim toga, korisno bi bilo provesti ispitivanje među jedinicama lokalne i regionalne samouprave, kao i političkim strankama, o spremnosti na uvođenje ovakvog programa. Ispitivanje bi se trebalo provesti i među građanima, kako bi se saznali njihovi stavovi o ovakvom obliku participativne demokracije. Konačno, zasebnu analizu predstavljao bi primjer zajednice (mjesnog odbora, jedinice lokalne ili regionalne samouprave), čiji bi se stvarni proračun, broj poreznih obveznika, potencijalni predlagatelji projekata, kao i drugi aspekti programa participativnog budžetiranja, mogli detaljno proučiti, kako bi se došlo do konkretnijih spoznaja o mogućnostima programa.

Zaključno, ovaj rad predstavlja osnovu za daljna istraživanja mogućnosti koje nose participativno budžetiranje i crowdfunding, a osobito njihova kombinacija. Polazeći od iznijetog, a osobito od prednosti koje su uočene u zajednicama koje su uvele programe participativnog

budžetiranja, rastu popularnosti crowdfundinga u financiranju projekata i njegove jednostavnosti, te činjenice da državna vlast, jedinice lokalne i regionalne samouprave, kao i niže razine (mjesni odbori) u Hrvatskoj, ispunjavaju preduvjete za uvođenje programa participativnog budžetiranja, može se zaključiti da bi izloženi model participativnog budžetiranja posredstvom crowdfundinga mogao biti primjenjiv u Hrvatskoj.

8. Literatura

1. Boulianne, S., Social media use and participation: a meta-analysis of current research. *Information, Communication & Society* 18 (5), 2015: 524-538
2. Bronić, M., Kako se dijele prihodi od poreza i prireza na dohodak? *Newsletter* br. 27, Institut za javne financije, 2007.
3. Davies, R., Civic Crowdfunding: Participatory Communities, Entrepreneurs and the Political Economy of Place, Center for Work, Technology and Organizations; MIT Center for Civic Media, 2014.
4. Dias, N. et al., *Hope for Democracy – 25 Years of Participatory Budgeting Worldwide*, In Loco Association, 2014.
5. Ganuza, E., Baiocchi, G., The power of ambiguity: How participatory budgeting travels the globe. *Journal of Public Deliberation* 8 (2), 2012: 1-12
6. Gilman, H. R., Engaging Citizens: Participatory Budgeting and the Inclusive Governance Movement within the United States, Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School, 2016.
7. Kersting, N., Participatory Turn? Comparing Citizens' and Politicians' Perspectives on Online and Offline Local Political Participation. *Lex Localis* 14 (2), 2016: 251-263
8. Lee, C. H. et al., Government incentivized crowdfunding for one-belt, one-road enterprises: design and research issues. *Financial Innovation* 2 (2), 2016: 1-14
9. Leininger, A., Popular support for direct democracy in Europe, Conference „Democracy: A Citizen Perspective“, Abo Akademi University, Turku, 2015.
10. Meijer, A. J. et al., Government 2.0: Key challenges to its realization. *Electronic Journal of e-Government* 10 (1), 2012: 59-69
11. Miglietta, A. et al., Crowdfunding and local governments: a financial opportunity for a new liaison with citizens, 16th Toulon-Verona Conference “Excellence in Services”, University of Ljubljana, Slovenia, 2014: 485-495
12. Ott, K. et al., Ekonomika javnog sektora; Stanje, problemi i moguća rješenja, *Newsletter* br.4, Institut za javne financije, 2000.

13. Ott, K. et al., Proračunska transparentnost županija, gradova i općina: studeni 2015. – ožujak 2016., *Newsletter* br. 107, Institut za javne financije, 2016.
14. Petak, Z., *Javna dobra i političko odlučivanje*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2001.
15. Roberts, N., Public deliberation in an age of direct citizen participation. *The American Review of Public Administration* 34 (4), 2004: 315-353
16. Röcke, A., *Framing Citizen Participation: Participatory Budgeting in France, Germany and the United Kingdom*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
17. Rousseau, J. J., *Du Contrat social ou Principes du droit politique*, Adamant Media Corporation, Boston, 2006.
18. Shah, A. (ed), *Participatory Budgeting*, Washington D.C.: World Bank, 2007.
19. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., *Der Bürgerhaushalt in Europa – eine realistische Utopie?: Zwischen partizipativer Demokratie, Verwaltungsmodernisierung und sozialer Gerechtigkeit*, Wiesbaden: VS-Verlag, 2010.
20. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., Allegretti, G., Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation, *Dialog Global* 25, 2010.
21. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., *Participatory Budgeting in Europe: Democracy and Public Governance*. Oxon: Routledge, 2016.
22. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research* 32 (1), 2008: 164-178
23. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., Allegretti, G., Transnational Models of Citizen Participation: The Case of Participatory Budgeting. *Journal of Public Deliberation* 8 (2), 2012
24. Sunajko, G., Rousseauova teorija volonté générale kao pretpostavka radikalnog shvaćanja demokracije: povratak političkome! *Filozofska istraživanja* 34 (1-2), 2014: 37-54
25. Zidar, M., Obrasci korištenja društvenih mreža u Hrvatskoj, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva, 2015.
26. Tanaka, S., Engaging the Public in National Budgeting: A Non-Governmental Perspective. *OECD Journal on Budgeting* 7 (2), 2007: 139-177

Zakonski i drugi propisi:

1. Ustav RH (NN 85/10, 5/14)
2. Zakon o lokalnoj i (regionalnoj) samoupravi (NN 19/13, 137/15)
3. Zakon o porezu na dohodak (NN 177/04, 73/08, 80/10, 114/11, 22/12, 144/12, 43/13, 120/13, 125/13, 148/13, 83/14, 143/14, 136/15)
4. Zakona o porezu na dobit (NN 177/04, 90/05, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16)
5. Zakon o proračunu (NN 87/08, 136/12, 15/15)
6. Podaci iz registra proračunskih i izvanproračunskih korisnika (NN 50/16)
7. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do 2016. godine, Zagreb, srpanj 2012.
8. Deklaracija o suradnji gradova i organizacija civilnog društva u Republici Hrvatskoj, Umag, 2013.
9. Hawaii House Bill Text: HI HB2631, 2014

Ostali izvori dostupni na internetu:

1. Izbori u Hrvatskoj i iskustva iz regije, GONG i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2012. (Dostupno na: http://gong.hr/media/uploads/20_godina_izborabrosura-2.pdf, pristupljeno 20.9.2016.)
2. A Digital Government Perspective, Accenture Technology Vision 2015: Delivering Public Service for the Future, Accenture, 2015. (Dostupno na: <https://www.accenture.com/au-en/~media/Accenture/next-gen/public-service-technology-vision-trends-2015/downloads/Accenture-Public-Service-A-digital-government-perspective-US-letter.pdf>, pristupljeno 20.9.2016.)
3. How Social Media is Reinventing Government, Accenture, 2012. (Dostupno na: https://www.accenture.com/t20150727T213026_w_/au-en/_acnmedia/Accenture/Conversion-Assets/DotCom/Documents/Local/fr-fr/PDF_2/Accenture-Digital-Citizen-Social-Media.pdf, pristupljeno 20.9.2016.)

4. Public Opinion in the European Union, Standard Eurobarometer 83, Spring 2015, TNS opinion & social at the request of the European Commission, Directorate-General for Communication, 2015. (Dostupno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf, pristupljeno 20.9.2016.)
5. United Nations E-Government Survey 2014, E-Government for the Future We Want, UN Department of Economic and Social Affairs, New York, 2014. (Dostupno na: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf, pristupljeno 20.9.2016.)
6. Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2015., prvi rezultati, Priopćenje Državnog zavoda za statistiku, Zagreb, 3. prosinca 2015., Godina LII, Broj 2.3.2. (Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/02-03-02_01_2015.htm, pristupljeno 20.9.2016.)
7. Brošura “Pazi(n) proračun”, GONG, Grad Pazin, Društvo “Naša djeca”, 2014. (Dostupno na: http://proracun.pazin.hr/wp-content/uploads/2014/06/Brosura_pazin_proracun.pdf, pristupljeno 20.9.2016.)
8. Brošura “Pazi(n) proračun”, GONG, Grad Pazin, Društvo “Naša djeca”, 2015. (Dostupno na: <http://proracun.pazin.hr/wp-content/uploads/2015/07/pazin-BROSURA-A5-web.pdf>, pristupljeno 20.9.2016.)
9. Recommendation of the Council on Digital Government Strategies, OECD, 2014. (Dostupno na: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/Recommendation-digital-government-strategies.pdf>, pristupljeno 20.9.2016.)
10. 72 Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting, Urban Governance Toolkit Series, UN-HABITAT, 2004. (Dostupno na: <http://www.internationalbudget.org/themes/PB/72QuestionsaboutPB.pdf>, pristupljeno 20.9.2016.)
11. Konačni službeni rezultati izbore i zastupnike u Hrvatski sabor utvrđeni i objavljeni 23. studenog 2015., Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske, 2015. (Dostupno na: [http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/2F197AFC895013B9C1257F07004066B5/\\$FILE/konacni_sluzbeni_rezultati_Sabor_2015.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/2F197AFC895013B9C1257F07004066B5/$FILE/konacni_sluzbeni_rezultati_Sabor_2015.pdf), pristupljeno 20.9.2016.)

12. Izvještaj o bezgotovinskim platnim transakcijama u Republici Hrvatskoj za 2015. godinu, Hrvatska narodna banka, srpanj 2016. (Dostupno na: https://www.hnb.hr/documents/20182/615200/h-izvjestaj_bezgot_pt_2015.pdf/0b085357-23eb-415e-83e7-3daf4b8a21c4, pristupljeno 20.9.2016.)
13. Platne kartice i kartične transakcije, Statistika platnog prometa 2015., Hrvatska narodna banka, godina II., srpanj 2016. (Dostupno na: https://www.hnb.hr/documents/20182/255177/h-pkkt_2015.pdf/cb02ef08-f7f1-4638-8aab-952ab2752adb, pristupljeno 20.9.2016.)

Internet:

1. <http://www.gong.hr/hr/aktivni-gradani/kako-mogu-doprinijeti/direktna-demokracija-stvarna-mogucnost-ili-samo-ut/> (pristupljeno 20.09.2016.)
2. http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorilopedija/lifestyle/ekonomija_i_pravo/korupcija_d_efinicija/ (pristupljeno 20.09.2016.)
3. <https://pravosudje.gov.hr/antikorupcija-6154/6154> (pristupljeno 20.09.2016.)
4. <http://blog.vecernji.hr/neosocijalizam/zbog-korupcije-gradani-rh-svakih-7-godina-financiraju-dodatni-drzavni-proracun-7997> (pristupljeno 20.09.2016.)
5. http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tein_a200 (pristupljeno 20.09.2016.)
6. <http://www.transparency.hr/hr/sto-radimo/indeks-percepcije-korupcije-2015/143> (pristupljeno 20.09.2016.)
7. <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/country-info/?country=hr> (pristupljeno 20.09.2016.)
8. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/gradjani-protiv-horvatincica-novi-prosvjed-protiv-kopanja-u-varsavskoj-91611> (pristupljeno 20.09.2016.)
9. <http://www.slobodnaevropa.org/a/gradjani-u-borbi-za-svoja-prava-od-warhavske-dosrdja/25018100.html> (pristupljeno 20.09.2016.)
10. <http://www.express.hr/bifing/sve-pobune-protiv-bandica-stalno-se-svada-s-gradanima-5983#> (pristupljeno 20.09.2016.)

11. <http://www.vecernji.hr/zg-vijesti/prosvjed-protiv-gradnje-crkve-u-parku-na-savici-1097433> (pristupljeno 20.09.2016.)
12. <http://dubrovacki.hr/clanak/33421/prosvjed-protiv-gradnje-he-ombla-u-zagrebu> (pristupljeno 20.09.2016.)
13. <http://www.znet.hr/2012/02/izgradnja-hidroelektrane-ombla-ugrozit-ce-15-tisuca-stanovnika/> (pristupljeno 20.09.2016.)
14. <http://vijesti.hrt.hr/293298/zmajlovic-potvrdoodbijen-zahtjev-za-gradnju-omble> (pristupljeno 20.09.2016.)
15. <http://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/prosvjed-protiv-postavljanja-bazne-stanice/102167/> (pristupljeno 20.09.2016.)
16. <http://www.pulaodlucuje.org/node/22> (pristupljeno 20.09.2016.)
17. <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=8BD9243DD4840AD3C1257C5C004BF6B3> (pristupljeno 20.09.2016.)
18. <https://udruga.gov.hr/partnerstvo-za-otvorenu-vlast-271/271> (pristupljeno 20.09.2016.)
19. <http://bljesak.info/rubrika/sci-tech/clanak/deliberativna-demokracija-ne-negira-konsocijaciju/158618/ispis> (pristupljeno 20.09.2016.)
20. http://www.huffingtonpost.com/dr-john-coonrod/all-politics-is-local-bui_b_3997832.html (pristupljeno 20.09.2016.)
21. http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Particip-Budg-Brazil-web.pdf (pristupljeno 20.09.2016.)
22. <http://participedia.net/en/cases/participatory-budgeting-porto-alegre> (pristupljeno 20.09.2016.)
23. www.buergerhaushalt.org/processes (pristupljeno 20.09.2016.)
24. <https://www.buergerhaushalt-stuttgart.de/> (pristupljeno 20.09.2016.)
25. https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/jsp/site/Portal.jsp?document_id=2289&portlet_id=165 (pristupljeno 20.09.2016.)
26. <https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/le-budget-participatif-.html> (pristupljeno 20.09.2016.)
27. <http://www.ipazin.net/forum/> (pristupljeno 20.09.2016.)
28. <http://dazeinfo.com/2016/01/12/crowdfunding-industry-34-4-billion-surpass-vc-2016/> (pristupljeno 20.09.2016.)

29. <http://www.crowdfunding.hr/infografika-crowdfunding-u-hrvatskoj-2015-3376>
(pristupljeno 20.09.2016.)
30. <http://www.lagazettedescommunes.com/432978/les-collectivites-a-lheure-du-crowdfunding/> (pristupljeno 20.09.2016.)
31. http://www.lesechos.fr/07/12/2015/LesEchos/22081-117-ECH_les-collectivites-locales--un-terrain-de-jeu-inedit.htm, <https://www.collecticity.fr/> (pristupljeno 20.09.2016.)
32. <https://app.collecticity.fr/projects/detail/57501454b800473204c2391a> (pristupljeno 20.09.2016.)
33. <https://app.collecticity.fr/projects/detail/579228e735e105030fdc0516> (pristupljeno 20.09.2016.)
34. <http://www.bbc.com/news/magazine-21932675> (pristupljeno 20.09.2016.)
35. <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/clanak/sto-rade-mjesni-odbori-zasto-izaci-na-danasnje-izbore/72684/> (pristupljeno 20.09.2016.)
36. <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=12948> (pristupljeno 20.09.2016.)
37. <http://www.sabor.hr/zakonodavni> (pristupljeno 20.09.2016.)
38. <https://registri.uprava.hr/#!stranke/8gIBAAEAAAEAAAAAAAAAAAAAAAAAAAEBAW9p4gIA> (pristupljeno 20.09.2016.)
39. <http://www.glas-slavonije.hr/215250/1/Od-proslih-parlamentarnih-izbora-osnovano-cak-28-novih-stranaka> (pristupljeno 20.09.2016.)
40. [http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/2F197AFC895013B9C1257F07004066B5/\\$FILE/konacni_sluzbeni_rezultati_Sabor_2015.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/2F197AFC895013B9C1257F07004066B5/$FILE/konacni_sluzbeni_rezultati_Sabor_2015.pdf) (pristupljeno 20.09.2016.)
41. <http://most-nl.com/izborni-program-2016/> (pristupljeno 20.09.2016.)
42. <http://www.pametno.org/wp-content/uploads/2015/10/Za-Pametnu-Hrvatsku-JLH-za-web.pdf> (pristupljeno 20.09.2016.)
43. <http://www.hkv.hr/vijesti/komentari/21012-zeljko-sakic-nevladine-udruge-u-hrvatskoj-u-sluzbi-lijevog-svjetonazora.html> (pristupljeno 20.09.2016.)
44. <http://lider.media/aktualno/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/svaki-dan-u-hrvatskoj-se-osnuje-osam-udruga/> (pristupljeno 20.09.2016.)
45. <http://www.gong.hr/hr/o-gong-u/sto-je-gong/> (pristupljeno 20.09.2016.)
46. <https://gov.hr/e-gradjani/o-sustavu-e-gradjani/1584> (pristupljeno 20.09.2016.)

47. <http://www.forum.tm/vijesti/allegretti-kada-bi-mogli-odlucivati-o-trosenju-proracunskog-novca-gradani-bi-mozda-vratili> (pristupljeno 20.09.2016.)
48. http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/prije-32-godine-pusten-u-promet-cestovni-tunel-ucka-424271 (pristupljeno 20.09.2016.)
49. <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/Dashboard> (pristupljeno 20.09.2016.)
50. <https://www.spacehive.com/> (pristupljeno 20.09.2016.)
51. <https://www.ioby.org/> (pristupljeno 20.09.2016.)
52. <http://barometar.pilar.hr/> (pristupljeno 20.09.2016.)